

વर્ષ : ૪૪ ♦ અંક : ૨
કેલ્યુઆરી - ૨૦૨૦

શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

Retail Price Rs. 10/- Each

દિવ્યધ્વનિ

વિરલ વિભૂતિની ચિરવિદાય

શ્રીમદ રાજચંદ્ર આદ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યશુદ્ધ - સેવા - સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોણા ઢાર ૦૦૭. (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ફોન : (૦૭૬) ૨૩૨૭૮૨૯૬, ૨૩૨૭૯૮૮૩-૮૪

E-mail : mail@shrimadkoba.org, Web. : www.shrimadkoba.org

આદ્યાત્મિક મહાપુરુષની ચિરવિદાય

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ☞ ‘દિવ્યધ્વનિ’ દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ☞ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ☞ ગરા વર્ષથી ઓછી મુદ્દતનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ☞ ચેક/ડ્રાઇટ/એમ.ઓ. ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોબા’ના નામનો મોકલવો.
- ☞ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ☞ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખોલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ☞ સરનામામાં ફેરફાર થાયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ☞ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે કમશઃ લેવો તેનો સંપાદકશ્રીને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ☞ લેખકોનાં ભંતબ્યો સાથે સંપાદકશ્રીનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી.

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર અર્સ્ટેટ, બારડોલપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪
ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે પરમકૃપાળુદેવ !

આપે કહ્યું છે કે, “અમે દેહધારી છીએ કે કેમ તે સંભારીએ ત્યારે માંડ જાણીએ છીએ”

આપના આ શબ્દોથી આપની ઉત્કૃષ્ટ આત્મદશાનો ઘ્યાલ આવે છે. સાથે સાથે અમને અમારી ક્ષુદ્રતા અને પામરતાનો પણ ઘ્યાલ આવે છે કારણકે અમને તો ‘હું શુદ્ધાત્મા દું’ એમ સંભારવું પડે છે. અમારું જીવન તો એવા પ્રવાહમાં વહી રહ્યું છે કે, ‘શરીર એ જ હું’ અને એ માન્યતામાંથી ધૂટવું પણ મુશ્કેલ થઈ જાય છે. અમારી આવી દશા છતાં પણ અમને આપના જેવા બનવાની અભિલાષા થઈ છે એ કેટલું આશ્રયકારક છે!

એક બિંદુને સિંધુ બનવાનું મન થયું છે! આગિયાને સૂર્ય સમાન તેજસ્વી થવાની તમના જાગી છે! પૃથ્વીને આકાશના તારા તોડવાનું મન થયું છે!

પહેલાં અમે કહેતા હતા કે “ક્યાં તમે અને ક્યાં અમે!” પરંતુ હવે અમને થાય છે કે, જેવા આપ તેવા અમે પણ બનીએ; પરંતુ આવું કઈ રીતે બની શકે? જોકે અમને આપના વચન પર વિશ્વાસ છે. આપે કહ્યું છે કે જેમને આપણે વંદન કરીએ છીએ તેમના ગુણો આપણામાં પણ આવે છે. શ્રી માનતુંગસૂરિજીએ પણ શ્રી ભક્તામર સ્તોત્રમાં કહ્યું છે કે, ‘હે પ્રભુ! આપની સ્તુતિ કરનારા જગતમાં આપના જેવા થાય છે, તેમાં આશ્રય શું છે?’ તેથી અમને પણ અમારી અભિલાષા પૂર્ણ થશે જ એવી શ્રદ્ધા થઈ છે.

“પહેલાં અમે કહેતા હતા કે, ક્યાં તમે અને ક્યાં અમે? હવે અમે કહીએ છીએ કે, જ્યાં તમે ત્યાં અમે!

આપના સંતાનો, અમે, માંગીએ એટલું કે, આપના આશીર્વાદથી એવું જલ્દી બને!”

॥ ઓં શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ: ॥

શ્રી સદગુરુપ્રસાદ

શ્રીમદ્ રાજયંત્રજી

પત્રાંક-૬૨

સત્પુરુષોને નમસ્કાર,

વવાણિયા, વેશાખ સુદ ૧૨, ૧૯૮૫

પરમાત્માને ધ્યાવવાથી
પરમાત્મા થવાય છે; પણ તે ધ્યાવન
આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળની
વિનયોપાસના વિના પ્રામ કરી શકતો
નથી, એ નિર્ગ્રથ ભગવાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ
વચનામૃત છે.

તમને મેં ચાર ભાવના માટે
આગળ કંઈક સૂચવન કર્યું હતું, તે
સૂચવન અહીં વિશેષતાથી કંઈક લખ્યું છું.

આત્માને અનંત અમણાથી સ્વરૂપમય પવિત્ર
શ્રેષ્ઠિમાં આણવો એ કેવું નિરૂપમ સુખ છે તે કહ્યું
કહેવાતું નથી, લખ્યું લખાતું નથી અને મને વિચાર્યું
વિચારાતું નથી.

આ કાળમાં શુક્લધ્યાનની મુખ્યતાનો અનુભવ
ભારતમાં અસંભવિત છે. તે ધ્યાનની પરોક્ષ કથારૂપ
અમૃતતાનો રસ કેટલાક પુરુષો પ્રામ કરી શકે છે;
પણ મોક્ષના માર્ગની અનુકૂળતા ધોરી વાટે પ્રથમ
ધર્મધ્યાનની છે.

આ કાળમાં રૂપાતીત સુધી ધર્મધ્યાનની પ્રામિ
કેટલાક સત્પુરુષોને સ્વભાવે, કેટલાકને સદગુરુરૂપ
નિરૂપમ નિમિત્તથી અને કેટલાકને સત્તસંગ આદિ લઈ
અનેક સાધનોથી થઈ શકે છે; પણ તેવા પુરુષો -
નિર્ગ્રથમતના - લાખોમાં પણ કોઈક જ નીકળી શકે
છે. ઘણો ભાગે તે સત્પુરુષો ત્યાગી થઈ, એકાંત
ભૂમિકામાં વાસ કરે છે, કેટલાક બાધ્ય અત્યાગને
લીધે સંસારમાં રહ્યા છતાં સંસારીપણું જ દર્શાવે છે.
પહેલા પુરુષનું મખ્યોત્કૃષ્ટ અને બીજાનું ગૌણોત્કૃષ્ટ
જ્ઞાન પ્રાપ્તે કરીને ગણી શકાય.

ઘોથે ગુણર્થાનકે આવેલો પુરુષ પાત્રતા પામ્યો
ગણી શકાય; ત્યાં ધર્મધ્યાનની ગૌણતા છે. પાંચમે
મધ્યમ ગૌણતા છે. છહે મુખ્યતા પણ મધ્યમ છે.

સાતમે મુખ્યતા છે. આપણે ગૃહવાસમાં સામાન્ય
વિધિએ પાંચમે ઉત્કૃષ્ટે તો આવી
શકીએ; આ સિવાય ભાવની અપેક્ષા
તો ઓર જ છે!

એ ધર્મધ્યાનમાં ચાર ભાવનાથી
ભૂષિત થવું સંભવે છે:-

૧. મૈત્રી - સર્વ જગતના જીવ
ભણી નિર્વેરબુદ્ધિ.

૨. પ્રમોદ - અંશમાત્ર પણ
કોઈનો ગુણ નીરખીને રોમાંચિત
ઉલ્લસવાં.

૩. કરુણા - જગતજીવનાં
દુઃખ દેખીને અનુકૂલિત થવું.

૪. માધ્યસ્થ કે ઉપેક્ષા - શુદ્ધ સમદાચિના
બળવીયને યોગ્ય થવું.

ચાર તેનાં આલંબન છે. ચાર તેની રૂગ્ય છે.
ચાર તેના પાયા છે. એમ અનેક ભેટે વહેંચાયેલું
ધર્મધ્યાન છે.

જે પવન(શાસ)નો જ્ય કરે છે, તે મનનો જ્ય
કરે છે. જે મનનો જ્ય કરે છે તે આત્મલીનતા પામે
છે. આ કહ્યું તે વ્યવહાર માત્ર છે. નિશ્ચયમાં
નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વ યોજના સત્પુરુષના અંતરમાં
રહી છે.

શાસનો જ્ય કરતાં છતાં સત્પુરુષની આજ્ઞાથી
પરાડુ. મુખ્યતા છે, તો તે શાસજ્ય પરિજ્ઞામે સંસાર જ
વધારે છે. શાસનો જ્ય ત્યાં છે કે જ્યાં વાસનાનો જ્ય
છે. તેનાં બે સાધન છે: સદગુરુ અને સત્તસંગ. તેની બે
શ્રેષ્ઠ છે: પર્યુપાસના અને પાત્રતા. તેની બે વર્ધમાનતા
છે: પરિયય અને પુણ્યાનુભંધી પુષ્યતા. સઘળાંતું મૂળ
આત્માની સત્પાત્રતા છે.

અત્યારે એ વિષય સંબંધી એટલું લખ્યું છું.

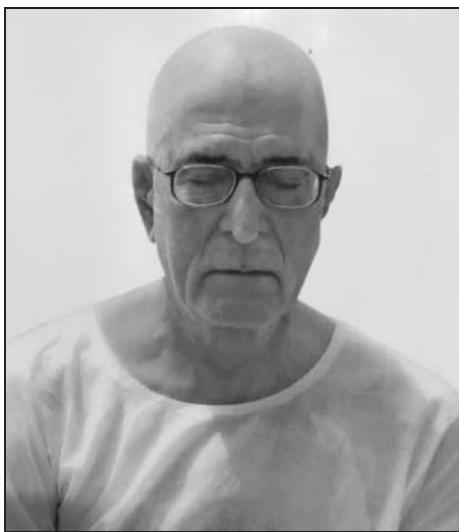
દ્યાળભાઈ માટે 'પ્રવીણસાગર' રવાને કરું
છું. 'પ્રવીણસાગર' સમજીને વંચાય તો દક્ષતાવાળો
ગ્રંથ છે. નહીં તો અપ્રશસ્તાંદી ગ્રંથ છે.

અધ્યાત્મગાનના ચમકતા સિતારાની ચિરવિદાય

મિતેશભાઈ એ. શાહ

ભારતીય સંસ્કૃતિના ઉત્થાન, પોષણ અને વિકાસમાં ભારતીય સંતોનું મહત્વપૂર્ણ યોગદાન રહેલું છે. ભારતીય પ્રજામાં ધર્મ પ્રત્યે આસ્થા, સત્ય, દયા, અહિંસા, પરોપકારાદિ ગુણો દર્શિંગોચર થાય છે તેના મૂળ સ્ત્રોત ભારતીય સંતો - મહાત્માઓ છે. પંચમકાળની વિરલ વિભૂતિ, ભારતીય સંત-પરંપરાના મહાન આધ્યાત્મિક સંત, શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોબાના અધિકારી, પ્રબુદ્ધ, મહાન આધ્યાત્મ પ્રવક્તા અને ભક્તસાધક એવા પૂજયશ્રી આત્માનંદજીએ તા. ૧૯-૦૧-૨૦૨૦ ના રવિવારના દિવસે સવારે ૧૧.૦૫ વાગ્યે ૮૮ વર્ષની વધે સમાધિપૂર્વક વિનશ્વર દેહનો ત્યાગ કરી, આગળની મોકષપંથની યાત્રા પૂર્ણ કરવા પ્રયાણ કર્યું છે.

પૂજયશ્રી આત્માનંદજીના પવિત્ર જીવનથી, વિશાળ શાસ્ત્રજ્ઞાનથી, પ્રભાવક વક્તૃત્વથી, તીર્થકરો અને સંતો પ્રત્યેના અપૂર્વ ભક્તિભાવથી તથા ધર્મ અને સમાજ પ્રત્યેના સદ્ગ્રાવ તેમજ સત્ત્વિષ્ટાથી હજારો મનુષ્યોને દિવ્ય જીવન જીવવાની પ્રેરણા મળતી રહે છે. પૂજયશ્રી આત્માનંદજીની પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત કરી સેવા-સાધના અને સંસ્કારના માધ્યમથી હજારો મુમુક્ષુ ભાઈ-ભેનો આધ્યાત્મિક ઉત્ત્રતિ સાધી રહ્યા છે. દેશ-વિદેશની જનતા કેઓને ઉચ્ચ કોટિના આધ્યાત્મિક સંત તરીકે ઓળખે છે તેવા તથા જીવનમાં સ્વ-પર કલ્યાણમાં અહોનિશ તત્પર રહેલા સંતશ્રી આત્માનંદજીએ તેમના સાધનાપ્રધાન જીવન અને અનુભવવાણી દ્વારા અનેક મુમુક્ષુઓને આધ્યાત્મિક પાથેય પૂરું પાડ્યું છે. તેઓશ્રીએ અનેક આધ્યાત્મિક

અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં સ્વાધ્યાય-પ્રવયનો, તીર્થયાત્રાઓ, યુવાશિબિરો, સાહિત્યપ્રકાશનો, ગુરુકુળ સંચાલન તથા આરોગ્ય સેવાઓના ક્ષેત્રે મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપ્યું છે. તેઓશ્રીના કાર્યશૈલીની વિશેષતા એ છે કે નાત, જાત કે સંપ્રદાયના બેદભાવ વિના જેન ધર્મ ઉપરાંત સ્વામિનારાયણ તથા હિન્દુ ધર્મની અનેક વિચારધારાઓને અનુસરતી સંસ્થાઓમાં પણ તેઓશ્રીએ પોતાના જ્ઞાન અને અનુભવનો લાભ આપ્યો છે.

તા. ૨-૧૨-૧૯૮૧ ના રોજ અમદાવાદ મુકામે તેઓશ્રીનો જન્મ થયો હતો.

બાળપણનું તેઓશ્રીનું નામ મુંકુંદ સોનેજી હતું. નાની વધથી જ તેઓને ભક્તિ-સત્સંગ-સદ્ગ્રાવાંચન પ્રત્યે તીવ્ર રૂચિ હતી. M.B.B.S. બાદ તેઓશ્રીએ ઇંગ્લેન્ડમાં M.R.C.P. તથા D.T.M.H ની ઉચ્ચ મેડિકલ ડિગ્રીઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. ‘કુંદિંદાચાર્યના ગ્રંથ રત્નો’ અને ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’ ગ્રંથના ઊંડા અધ્યયનથી તેઓની આધ્યાત્મિક સાધનાને વેગ મળ્યો. મોઢામાં છાલાની ગંભીર બીમારી દરમ્યાન શાસ્ત્રોના ગણન ચિંતન અને મનના ફળરૂપે તા. ૧૪-૨-૧૯૯૮ ના દિવસે તેઓને શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનનો ઉદ્ય થયો. ઈ.સ. ૧૯૭૫ માં અમદાવાદ મુકામે શ્રી સત્યશુત સેવા-સાધના કેન્દ્રની સ્થાપના કરી. ૧૯૭૯ માં પૂજય સહજાનંદજી વર્ણી મહારાજની પ્રેરણાથી આજીવન પ્રલયર્થ ત્રત અંગીકાર કર્યું. ઈ.સ. ૧૯૮૨ માં કોબા મુકામે શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્રની સ્થાપના કરી. ઈ.સ. ૧૯૮૪ માં ગિરનાર મુકામે પૂજય ૧૦૮ મુનિશ્રી સમંતભદ્ર મહારાજની આજ્ઞાથી વિશિષ્ટ નિયમ-પ્રતોને અંગીકાર કરી આત્માનંદજી નામ ધારણ કર્યું. દેશ-

વિદેશની ધર્મયાત્રાઓ દ્વારા વિદેશસ્�િત મુમુક્ષુઓને ધર્મજીવનનું માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું. ઈ.સ. ૧૯૯૭ માં શિકાગોમાં મળેલ વિશ્વધર્મપરિષદની શતાબ્દી નિમિત્તે ભારતીય સંસ્કૃતિ, જેવા ધર્મ અને શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીના તત્ત્વજ્ઞાનની સચોટ રજૂઆત કરી.

સને ૨૦૧૦ માં પેરાલીસીસના હુમલા બાદ પૂજ્યશ્રીને અશાતાનો ઉદ્ય નિરંતર ચાલુ હતો. આવા અશાતાના ઉદ્યમાં પણ પૂજ્યશ્રીએ કોઈને કોઈ જાતની ફરિયાદ કરી નથી કે તેઓના મુખારવિંદ પર ક્યારેય પણ આકૃણતા દાણિઓચર થઈ નથી. પૂજ્યશ્રીની આવી અદ્ભુત સમતા આપણા સૌ માટે અનુમોદનીય અને અનુકરણીય છે. અશાતાના ઉદ્યમાં પણ પૂજ્યશ્રી પ્રસન્ન રહેતા. કર્મોદ્યવશાત્ આવી પડેલ બાહ્ય દુઃખોને ધૈર્યપૂર્વક સહન કરવાની અદ્ભુત કળા પૂજ્યશ્રીએ આભસાત્ કરી હતી. તા. ૮-૧-૨૦૨૦ ના રોજ સ્વાસ્થ્ય બગડતાં પૂજ્યશ્રીને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવા પડ્યા. સારવાર લીધા બાદ ગંભીર બીમારીમાં વિશેષ સુધારો ન જણાતાં પૂજ્યશ્રીને કોબા સંસ્થામાં લાવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. હોસ્પિટલથી પૂજ્યશ્રીને સીધા અમદાવાદ સ્થિત ડિગંબર મુનિ પૂજ્ય ૧૦૮ શ્રી અમિતસાગરજી પાસે લાવવામાં આવ્યા. પૂજ્ય મુનિશ્રીએ સંબોધન કર્યું અને શ્રી નવકારમંત્ર સંભળાવીને ઉત્તમ સમાધિમરણ માટે આશીર્વાદ આપ્યા.

તારબાદ સંતશ્રીને કોબા સંતકુટિરમાં લાવવામાં આવ્યા. ત્યાં રાતદિન સતત અંતિમ આરાધના અંતર્ગત ભક્તિપદો, મંત્રજાપ, ધૂનની રમઝાટ દ્વારા ધર્મમય - ભક્તિમય વાતાવરણ સ્થાપિત થઈ ગયું. એમાં પૂજ્ય બહેનશ્રી ડૉ. શર્મિષ્ઠાબેન, આદ. ડા. રાજેશભાઈ, સોનેજી પરિવાર, ત્યાગીવૃદ્ધ (યુવાસાધકો સુરેશજી, અલકાદીઠી, જનકદીઠી અને કપિલજી) અને કોબાનો સમસ્ત મુમુક્ષુ પરિવાર સતત ૨૪ કલાક અંતિમ આરાધનામાં સામેલ હતા. સમાચાર પ્રસરતાં સંતો, મહાનુભાવો તથા મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનો પૂજ્યશ્રીના પાવન દર્શનાર્થે ઉમટી પહ્યા. પૂ. રાખ્રસંત આચાર્યશ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા., પૂ. આચાર્યશ્રી અમૃતસાગરજી મ.સા., પૂજ્યશ્રી ગોકુળભાઈ, પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈ, પૂજ્યશ્રી નલીનભાઈ (પૂ. ભાઈશ્રી), સમાશશ્રી શ્રુતપ્રજ્ઞ સ્વામીજી જેવા સંતોએ પદ્ધારીને મંત્રોચ્ચાર તથા

શાસ્ત્રવાણીના ઉચ્ચારણ દ્વારા વાતાવરણને વિશેષ પાવન કર્યું. ઉપરાંત પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ, શ્રી ગુણવંતભાઈ બરવાળિયા, પ્રા. શ્રી ચંદાબહેન પંચાલી, શ્રી સુધીરભાઈ મહેતા જેવા અનેક વિદ્વાનો, સાધકોએ પૂજ્યશ્રીના દર્શન કર્યા. તા. ૧૮-૧-૨૦૨૦ ના રોજ સવારે ૧૧.૦૫ વાગ્યાના સુમારે પૂજ્યશ્રીએ નાશવંત દેહનો ત્યાગ કરી મોક્ષપંથે ગ્રયાણ કર્યું.

વીરલ વિભૂતિના અંતિમ દર્શનાર્થે સંતો, મહાનુભાવો, દેશ-વિદેશના મુમુક્ષુઓનો માનવમહેરામણ ઉમટી પડ્યો. સંતશ્રીની પાલખીમાં અનેક લોકો જોડાયા. સૌ આધ્યાત્મિક સંતના ઉપકારોનું વેદન કરતા હતા. પૂજ્યશ્રીના સાધનામય પાવન જીવન, મૃત્યુ મહોત્સવનો ઉલ્લાસ અને સદ્ગુણોની અનુમોદના કરતા તેમજ પૂજ્યશ્રીની અપાર કરુણાને યાદ કરતાં અનેક લોકોના નેત્રો અશ્વથી ઊભરાતા દાણિઓચર થતા હતા. પાર્થિવ શરીરના અજ્ઞિસંસ્કાર કોબા તીર્થકેત્રમાં કરવામાં આવ્યા. અજ્ઞિસંસ્કારવિધિ ટ્રસ્ટી મહોદ્ય આદ. ડૉ. રાજેશભાઈ સોનેજી પરિવાર તથા બા.બ્ર.સુરેશજી દ્વારા સંપત્ત થઈ. સંતો, મહાનુભાવો અને મુમુક્ષુઓની વિશાળ ઉપસ્થિતિમાં પૂજ્યશ્રીના અંતિમ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યા. સંસ્થાના પ્રમુખશ્રી, ટ્રસ્ટી મહાનુભાવો, કાર્યવાહક સમિતિના સભ્યો તથા સત્ત્વિક સેવાભાવી મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ નિઃસ્વાર્થ ભાવે કરેલી સેવાઓ સરાહનીય અને અનુમોદનીય છે. માતુશ્રી ગુણવંતીબેન મનહરલાલ જશવાણી પરિવારે (હસ્તે :- દર્શન તથા નિગમ જશવાણી, મુંબઈ) તા. ૧૮ અને ૧૯ જાન્યુઆરીના રોજ પૂજ્યશ્રીના દર્શનાર્થે આવતા મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનો માટે ભોજનપ્રસાદીનો લાભ લીધો હતો, જે બદલે સંસ્થા તરફથી સાભાર ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ.

પૂજ્યશ્રીની વિદાયથી આધ્યાત્મિક જગત તથા મુમુક્ષુસમાજને ન પૂરી શકાય તેવી ખોટ પડી છે. જોકે પૂજ્યશ્રી પ્રત્યેક મુમુક્ષુના હૃદયમાં સ્મૃતિરૂપે બિરાજમાન છે. તેઓશ્રીનું સાધનામય જીવન એ જ તેઓનો સંદેશ છે. આપણે સૌ પૂજ્યશ્રીના પાવન જીવન અને સંદેશને અનુસરીએ એ જ તેઓ પ્રત્યે આપણી સાચી ભાવાંજલી છે. પૂ. સાહેબજીના અધ્યાત્મસભર ધર્મમય જીવનની સરાહના સહ હૃદયપૂર્વકના વંદન. ■■■

શાનીના વચનોથી નિજસત્તાનું ભાવભાસન

परમ શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી

શાનીના અને સંતોના વચનને સાંભળવાથી આપણા વ્યક્તિત્વમાં મોટો ખળખળાટ ન મચે ત્યાં સુધી પરિવર્તનની દિશામાં નક્કર પગલા ભરવામાં સામર્થ્ય પ્રગટે નહીં. પ્રગટ સત્પુરુષ જીવંત હોય તો તેની વધારે અસર થાય, પરંતુ એટલું સૌભાગ્ય દરેકનું ન હોય તો જ્ઞાની, આચાર્ય ભગવંતો અને મહાપુરુષોના વચનો વાંચિને, સાંભળીને, વિચારીને હદ્ય સોંસરવા ઊત્તરવા જોઈએ. ભલે તે એકદમ ન થાય. ગમે તેટલું બહારથી કરે પણ જ્યાં સુધી હદ્ય ભેદાય નહીં ત્યાં સુધી કાર્યની સિદ્ધિ નથી. નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ જુદો છે. તેને શરીર, વાણીના કાર્યો સાથે ઓછો સંબંધ છે. અંતરની શ્રદ્ધા અને નવીન ભક્તિભાવોની ઉત્પત્તિ અને પછી કરીને નિજ ચૈતન્ય સત્તાનું ભાવભાસન થાય તો પરમાર્થની પ્રાપ્તિ છે. કારણ કે પરમાર્થ તો આવો જ છે. તેની ઘણી શ્રેષ્ઠીઓ છે પણ પરમાર્થનો પ્રકાર એક જ છે, જે પ્રકારનો અતીન્દ્રિય આત્માનો અનુભવ સમ્યક્ફદ્રિષ્ટિને હોય છે એ જ પ્રકારનો પરંતુ અસંખ્યાત ગણો આનંદ તે અપ્રમત્ત યોગીશ્વરોને હોય છે અને તો જ ગજસુકુમારનું દસ્તાવેજ સાચું ઠરે. તડતડ કરતાં માથાની ચામડી, માંસ બધું બળી ગયું અને બીજી બાજુ શ્રેષ્ઠી ચઢી ગયા. આવા મુનીશ્વરોના આનંદ કરતાં પણ અનંતગણો આનંદ અરિહંત અને સિદ્ધ પરમાત્માને હોય છે.

“શબરીએ બોર કદી ચાખ્યા’તા ક્યાં,
એણે અંતરથી ચાખ્યા’તા રામેન.”

આપણે શ્રીરામને, શ્રી મહાવીરને, શ્રી કુંદકુંદને, શ્રી રાજચંદ્રને ચાખીએ છીએ? ‘અંદરથી ‘ચાખ્યા’તા રાજને’ એવી અનુભૂતિ થાય છે? સતત

ભાવપૂર્વક દાસત્વભાવે પરમાત્મા, સદ્ગુરુ અને તેમની વાણીનું સાચિધ્ય, અનુસંધાન, સમર્પણભાવ કરીએ તો ક્રમે કરીને સ્વ-સંવેદનજ્ઞાન પ્રગટી શકે છે - જો સાથે આત્મલક્ષ હોય તો. માટે જ પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ કહ્યું છે,

“જ્યુ, તપ ઔર પ્રતાદિ સબ, તહાં લગી ભમરુપ; જહાં લગી નહિ સંતકી, પાઈ કૃપા અનૂપ. પાયાકી એ બાત હૈ, નિજ છંદનકો છોડ; પિછે લાગ સત્પુરુષકે, તો સબ બંધન તોડ.”

‘પિછે લાગ સત્પુરુષ કે’ એટલે વ્યક્તિની પાછળ નહીં, પરંતુ સત્પુરુષની આજ્ઞા પાછળ અને આજ્ઞા આપણાને આપણા શુદ્ધભાવ તરફ જવું એમ કહે છે. સત્પુરુષની મુખ્ય આજ્ઞા તો એક જ છે કે, “તું તારા અંતરની ખોજ પ્રથમ કર અને ધ્યાતામાં ધ્યાનવૃત્તિને લઈ જા.” પ્રથમ ચિત્તવૃત્તિને ધ્યાતામાં અડાવવી પડે છે. જે જાણે છે તે ધ્યાતા છે તે તરફ વૃત્તિને લઈ જવી. જે જણાય છે તે પદાર્થોને ગૌણ કરવાં. પૂર્વકર્માના જટકથી આપણી ચિત્તવૃત્તિ એકદમ ધ્યાતામાં ઠરતી નથી, પરંતુ વારંવાર આવો અભ્યાસ કરવાથી બળ ઊપજે છે.

“Practice makes man perfect.”

આવો અભ્યાસ વારંવાર કરવાથી જ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત પત્રાંક -૮૫૬ માં કહેલ જિજ્ઞાસાબળ, વૈરાગ્યબળ, વિચારબળ, ધ્યાનબળ અને જ્ઞાનબળ આ પાંચે બળોનો સરવાળો થાય છે અને તેના દ્વારા મોહંગ્રંથિનો ભેદ થાય છે અને ત્યારે-

Everything becomes forgotten at

the conscious level and what remains is pure bliss beyond senseus bliss.

આ ભાવનો થોડો અણસાર પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજ્ઞના વચનામૃત પત્રાંક - ૧૫૨ માં છે, “જૈનમાં એમ કહે છે કે સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનની ધ્વજાથી બાર યોજન દૂર મુદ્દિતશિલા છે. કબીર પણ ધ્વજાથી આનંદ આનંદ પામી ગયા છે. તે પદ વાંચી પરમાનંદ થયો. પ્રભાતમાં વહેલો ઊઠ્યો ત્યારથી કોઈ અપૂર્વ આનંદ વર્ત્યો જ કરતો હતો. તેવામાં પદ મળ્યું; અને મૂળપદનું અતિશય સ્મરણ થયું; એકતાન થઈ ગયું, એકાકાર વૃત્તિનું વશન શબ્દે કેમ કરી શકાય? દિવસના બાર બજ્યા સુધી રહ્યું. અપૂર્વ આનંદ તો તેવો ને તેવો જ છે. પરંતુ બીજી વાર્તા (જ્ઞાનની) કરવામાં ત્યાર પછીનો કાળક્ષેપ કર્યો.”

આ તો આપણો પ્રક્રિયા સમજાએ છીએ કે શું કરવાથી આત્મજ્ઞાનના માર્ગ પર આવી શકાય. સૌ પ્રથમ તો મહેનત કરીને આત્માર્થના લક્ષ્ણ આપણા જીવનમાં પાક કરવાન પડે અને વ. પત્રાંક ૪૦ માં કહ્યાં છે તેવા વિશાળબુદ્ધિ, મધ્યસ્થતા, સરળતા અને જિતેન્દ્રિયપણું એ ગુણો જીવનમાં ઉત્તરવા પડે. ત્યારબાદ આગળની દશા વિશે વિચારી શકાય.

“દશા ન એવી જ્યાં સુધી, જીવ લહે નહીં જોગ; મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતરરોગ.”

સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ અને સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ થાય તો જ આગળ ઉપર આત્મવિચારણા થઈ શકે. જ્યારે મોહનીયની સ્થિતિ તૂટતી તૂટતી અંત:કોડાકોરી સાગર પ્રમાણ આવી જાય ત્યાર પછી એ પરમાર્થનો પુરુખાર્થ પારમાર્થિક રીતે થઈ શકે છે. આવું કોક કોક વાર સાધના કરીએ અને થઈ જાય એવું નથી. સાધના ભલે તમે ચાર કે પાંચ કલાક કરો પણ સાધનાનો લક્ષ્ણ તમને ૨૪ કલાક રહેવો જોઈએ. જેવી રીતે મમ્મીને બાબલો ૨૪ કલાક ગમે છે તેમ સાધના કયારે કરવાની? કોબા આવીને અને તેમાંથી સ્વાધ્યાયહોલમાં આવીએ ત્યારે? સંતો કહે છે કે,

“નિશદ્ધિન નૈન મેં નિંદ ન આયે,
નર તબહી નારાયણ પાયે.”

સ્વચ્છંદી લોકો કહે છે કે મારી રીતે જીવન જીવતા જો મારું કલ્યાણ થાય તો ઠીક છે, નહીંતર આપણને કાંઈ કલ્યાણની જરૂર નથી; કારણ કે મારે તો બધી વાતે લીલાલહેર છે, તેથી જો આત્મજ્ઞાન થાય તો ઠીક અને હું કાંઈ આત્મજ્ઞાન વિના બેઠો નથી!! આવું જેને થાય તેના વિકાસના દ્વાર બંધ થઈ જાય છે. જો સાધકના જીવનમાં પણ સાધનાથી સંતુષ્ટતા આવી જાય તો તેનો આધ્યાત્મિક વિકાસ અટકી જાય. શ્રી સંત દેવ-ગુરુ-ધર્મ આ ત્રણ આત્મત્વપ્રાપ્તિના મુખ્ય અવલંબનો છે. તેઓ આપણા ‘ઉપયોગ’ સાથે વારંવાર ભટકાય તો આપણો આત્મા પણ શુદ્ધ થાય, કારણ કે પરમાત્મા અને સદ્ગુરુદેવ શુદ્ધ છે તથા તેમની વાણી મુખ્યપણે શુદ્ધાત્માનું પ્રતિપાદન કરે છે. જે જીવ જેનું સ્મરણ ભાવપૂર્વક, તલ્લીનતાથી કરે તે કમે કરીને તેના જેવો થાય. આપણો ભાવ, આપણી વર્તમાન અવસ્થા, આપણી ચિત્તવૃત્તિ જો ભગવાન, સદ્ગુરુ અને તેમની દિવ્યવાણી સાથે ભટકાય તો તે નિર્મળ થાય. આમ કરવા આપણે આંખ બંધ કરીએ અને ત્રણ સેકન્ડમાં ભગવાન આપણા સ્મૃતિપટ પર હાજર થાય એવી દશા લાવવી જોઈએ. ભાવપૂર્વક તેમના ચરણોમાં સર્મિર્પિત થવાથી આવું થાય છે. અધ્યાત્મયોગીશ્વર શ્રી આનંદધનજી એમના એક પદમાં કહે છે કે,

“સોની સોનાના ઘાટ ઘડે, વળી ઘડે રૂપાના ઘાટ;
ઘાટ ઘડે મન રિઝવે એનું, ચિત્તનું સોનૈયામાંય.

મનાજિ તું તો.”

આમ, પ્રત્યેક કામ કરતાં કરતાં આપણું ચિત્ત હંમેશાં પ્રભુસ્મરણમાં રાખવું. સવાર - સાંજ ભક્તિ કરવાની, એક ટાઈમ સ્વાધ્યાય કરવાનો એટલે બસ સાધના પૂરી? પણ ભાઈ! બાકીના સમયમાં શું કરવાનું? તું જો ભોજન કરતો હોય તો પણ ભોજન કર્યા પહેલા, પાણી પીધા પહેલા ભગવાનને યાદ કરવા. એવું ત્રણ લેવું કે હું તેમના સ્મરણ બાદ જ

દરેક કાર્ય કરીશ. એક ભક્તિપદમાં કહ્યું છે કે,
 “હું તો હાલું ચાલું ને હરિ સાંભરે રે,
 હું તો ભોજન કરું ને હરિ સાંભરે રે;
 હું તો નિંદર કરું ને હરિ સાંભરે રે,
 સર્વ શુભાશુભે હરિ સાંભરે રે.”

આવું આપણા જીવનમાં નહીં બને ત્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન થશે નહીં. આત્મજ્ઞાન થયા પછી આ બધું સહજ થઈ જાય છે. સહજ થાય છે એનો અર્થ એ નહીં કે સમ્યક્ષુદ્ધિ જીવ પછી પુરુષાર્થ ન કરે બલ્કે સમ્યક્તવ બાદ તો વધારે પુરુષાર્થ કરે છે કારણ કે તેમણે આત્માનો સ્વાદ ચાખી લીધો છે. કહેવાય છે ને કે “જે વાધે એકવાર મનુષ્યનું લોહી ચાખ્યું તે પછી બીજાનો શિકાર કરવો છોડી ટે” એમ જે જ્ઞાનીએ પોતાના આત્માના આનંદનો અનુભવ કર્યો તેની તેને નિરંતર જંખના રહે છે કે હું ક્યારે નિરંતર આત્માનો આનંદ અનુભવું. મારા જીવનનું ધ્યેય સ્વાત્માના આનંદનો અનુભવ કરવો તે છે માટે આપણે કોઈપણ ઉપાય કરીને ભગવાન, સદગુરુદેવ આપણી સ્મૃતિમાં હાજર થાય એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જો કોઈ એમ પૂર્ણ કે સાહેબ ક્યા ભગવાનનું સ્મરણ કરવાથી અમને વધારે ફળ મળે? તો ભાઈ! બધા ભગવાન સરખા છે. તારા ‘ભાવ’ પ્રમાણે તને ફળ મળશે. એ જ પ્રમાણે દુનિયાની વાતો ભૂલીને ભગવાનની દિવ્ય વાણી સ્મૃતિમાં રાખવી જોઈએ. કારણ વિના રળવું જોઈએ નહીં અને આમ છતાં જેનું મન લક્ષ્યી માટે બહુ જાવાં નાખતું હોય તેણે એવો નિર્ણય કરવો કે મારે જે કાંઈ આવક થશે તે ૧૦૦% હું દાનમાં વાપરી નાખીશ. આમ કરવાથી જ લોભ ધીરે ધીરે નષ્ઠ થશે અને સંતોષ ગુણ પ્રગટશે.

તમને એવો પ્રશ્ન થાય કે અમને ઘડીએ ઘડીએ આત્મા યાદ આવે તે માટે શું કરવું? તો ભાઈ! એકદમ આત્મા યાદ ન આવે. પહેલા તો ઘડીએ ઘડીએ ભગવાન, સદગુરુ તથા તેમની વાણી યાદ આવે. આવું જ્યારે થશે ત્યારે આત્માનું ભાવભાસન સવિકલ્પ સ્તરે થશે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તે

વીતરાગતાના પ્રતીક છે. તેના સતત સ્મરણથી મોહ ઘટે છે. તો આ પ્રમાણે અત્યાસ કરવો. હજુ સુધી આ જીવને ‘ભગવાન પરમાનંદરૂપ છે’ એમ અંતરમાં ભાસ્યમાન થયું નથી. દેવ-ગુરુ પ્રત્યે જો અંતરથી દાસત્વભાવ ન જાગે તો હજુ તારે ઘણા ભવ ભટકવાનું છે કારણ કે હજુ તારામાં યોગ્યતા પ્રગટી નથી.

પ્રશ્ન :- આત્મા નિત્ય પણ છે અને અનિત્ય પણ છે, નિત્ય તો સમજાય છે પણ અનિત્ય કેવી રીતે છે?

ઉત્તર :- પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે,

“આત્મા દ્રવ્ય નિત્ય છે, પર્યાયી પલટાય;

બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય.”

આપણે આંખ બંધ કરી દઈએ ત્યારે સ્મૃતિપટ પર ૧૦ વર્ષની ઊભરના પ્રસંગો યાદ આવે છે, તો જે યાદ આવે છે તે પર્યાયમાં છે. પર્યાયમાં આવવા છતાં એ નિત્ય તો છે જ, નહીં તો ૧૦ વર્ષના હતા તે પ્રસંગો કેવી રીતે યાદ આવ્યા. ઘણા સ્વભાવે કોઈ હોય, માની હોય તો તે પૂર્વે સંચિત કરેલા કર્માનું ફળ છે એમ સમજતું. આપણો આત્મા જે ‘ભાવ’ કરે છે તે કરતાં કરતાં બદલાઈ જાય છે એ એમ સૂચવે છે કે આત્મા એની વર્તમાન અવસ્થામાં બદલાયા કરે છે. આખો મોક્ષમાર્ગ પર્યાયમાં છે. કેવળજ્ઞાન મુખ્યપણે પર્યાયમાં થાય છે. ભલે થાય છે આખા આત્મામાં કારણ કે, “ક્રવ્યગુણપર્યયુક્તં સત्” ત્રણો એક સાથે હોય છે પણ દ્રવ્ય અને ગુણ તે નિત્ય અને પર્યાય તે અનિત્ય છે. પર્યાય તે બદલાયા કરે છે. જેમ કે પાણીને ડીપઝીજમાં મૂકો તો તે બરફ થઈ જાય છે, તેને જો ગરમ કરવામાં આવે તો તે વરાળ થઈ જાય છે. પાણી, બરફ અને વરાળ આ ત્રણો અવસ્થામાં તેમાં H_2O જ છે. પણ તેની અવસ્થાઓ બદલાય છે. માટે આત્માની દિવ્ય રાખી પર્યાયમાં પુરુષાર્થ કરવો.

“સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો.”

સૂત્રગીત

બા. ફ્ર. અલકાઈદી

પહેલા પરમાત્મા અને સદ્ગુરુ મર્ત્યે નિષા
થાય પછી મોક્ષમાર્ગમાં નિષા થાય. જેણે પ્રથમ ગ્રકારનું
સમકિત ગ્રગટ કર્યું નથી તેને સ્વખભમાં પણ નિશ્ચય
સમકિત ગ્રગટે નહીં.

“સેવે સદ્ગુરુ ચરણને, ત્યાગી દઈ નિજ પક્ષ;
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ.”

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુનું સાચિધ અને તેમની
આજ્ઞાનું પાલન ન થાય ત્યાં સુધી કલ્યાણ થાય નહીં.
આપણે આત્મસિદ્ધિ બોલીએ છીએ પણ તેમાં કહ્યું છે
તેનો વિશ્વાસ અંતરમાં કરતા નથી. જ્યારે હદ્ય
પીગળશે, અંતર બદલાશે ત્યારે જ કામ થશે. આપણી
પાત્રતા ન હોવાથી જ્ઞાની ઓળખાતા નથી અને જો
ઓળખાય તો ‘મને બધા શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન છે. એનાથી
બહારનું જ્ઞાની વધારે શું કહેવાના?’ એમ અભિમાન
રાખી જ્ઞાનીને મળે છે, જેથી તેનું કલ્યાણ થતું નથી.
ગુરુનો મુખ્ય લાભ જાહેર સત્સંગમાં ન મળે, તેમાં તો
માત્ર તેમનું ઉપરછલું માર્ગદર્શન મળે. પણ વાસ્તવમાં
વ્યક્તિગત રીતે ખાલી થઈને ‘મને કાંઈ આવડતું
નથી’ એમ દાસત્વભાવે તેમનો સમાગમ કરવાથી
અંતર તેમની વાણીથી ભીજાય છે. પાણીમાં જેમ
ચંદનની સુવાસ પ્રસરી જાય તેમ તેમના શરૂદેશબ્દ
આત્માના પ્રદેશે મદ્દેશમાં આત્મામાં પરિણમતિ થાય
છે. આમ થવા માટે જેમ પાણીએ સંપૂર્ણ સમર્પણ
ચંદનને કર્યું તો ચંદને તે પાણીને અપનાવીને તેને
પોતારૂપ કરી દીધું; તેમ જો તનસે, મનસે, ધનસે,
સબસેં એમ સર્વ સમર્પણભાવથી ગુરુની આજ્ઞાનું,
તેમની હિંય વાણીનું અંતરમાં અવધારણ કરીશું તો
ચોક્કસ જ આપણામાં પણ પરમાત્મપણું ગ્રગટે જ.
આમ, નિરંતર શ્રી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું અવલંબન લઈ
આપણે પણ અનાદિકાળથી અનંત દુઃખ સહન કરતાં
આપણા આત્માને આ ૮૪ ના ફેરાથી મુક્ત કરી
શાશ્વત સુખમાં સ્થાપી શકીશું.

ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

મારા અંતરના એક તારામાં (૨) નીકળે છે જનકાર
ગુરુ આત્માનંદના નામનો થાઓ જ્યજ્યકાર
જેમણે સૂત્ર અનોખું બતાવી મારી આત્મજ્યોત જગાવી
જ્ય ગુરુ દેવા સદ્ગુરુદેવા (૨)
હું લખ ચોરાસી રખડી રહ્યો,
કંઈ ખબર નથી હું કોણ દું (૨)
હું કોણ દું ક્યાંથી થયો,
શું સ્વરૂપ છે મારું ખરું (૨)
કરુણાધારી મમ ઉપકારી (૨)
હિતકારી વચન ગુણ કહી રહ્યા (૨)
તું દેહ નહીં વાણી નહીં ઈન્દ્રિય અરુ કાયા નહીં
શુદ્ધ ચિત આનંદ સ્વરૂપ (૨)
હું આત્મા દું, હું આત્મા દું. (૨)
આ સૂત્ર અનોખું.... ગુરુ આત્માનંદના નામના થાઓ
જ્યજ્યકાર, જ્ય ગુરુદેવા....
હું આત્મા દું, પણ શુદ્ધ નથી અને
વિષયવિકારથી મુક્ત નથી,
હવે શું કરું, હું ક્યાં જાઉ ?
ગુરુવર કહો હવે શું કરું (૨)
કરુણાધારી મમ ઉપકારી (૨)
હિતકારી વચન ગુરુ કહી રહ્યા (૨)
સેવકને સ્વામી કરનારા એવા,
દેવ ગુરુના શરણે જા (૨)
તન મન જીવન અર્પણ કરી શરણાગત એનો સાચો થા,
તું સેવક છે (૨) આપણો સેવક દું. આ સૂત્ર (૨)....
હવે રાગદ્વેષને ટાળવા,
નિજ સાચ્ય સ્વરૂપને પામવા (૨)

હિતકારી વચન ગુરુ કહી રહ્યા (૨)
આ ભૂમંડલ પર રહેનારા,
સૌ જીવ જગતનો મિત્ર દું. સૌનો મિત્ર દું (૨)
હું આત્મા દું, આપણો સેવક દું, સૌનો મિત્ર દું.

ભીતરમાં ચાલતી પરિવર્તનની પ્રયોગશાળા

પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાણ દેસાઈ

જીવનમાં આપણી સામે જે આફત, મુશ્કેલી કે પ્રતિકૂળતા આવે, એ પરિસ્થિતિ વિશે બે પ્રકારે વિચારી શકાય. એક એને વિશે નકારાત્મક (નેગેટિવ) વિચાર કરી શકાય અને બીજું સકારાત્મક (પોઝિટિવ) વિચાર કરી શકાય. બંને વિચાર મુજબ વ્યક્તિ આચરણ કરતી હોય છે.

એ પ્રસિદ્ધ દ્યાંત છે કે અડધો ભરેલો ગ્લાસ જોઈને એક વ્યક્તિ એમ કહે કે આ ગ્લાસ અડધો ખાલી છે અને બીજી વ્યક્તિ સામા છેઠે જઈને એમ પણ કહી શકે કે આ ગ્લાસ અર્ધો ભરેલો છે. હકીકત એક જ છે, પણ એને જોવાની દૃષ્ટિ બિન છે અને એ દૃષ્ટિ જ વ્યક્તિના જીવનના અભિગમને, એના કાયની, એના ભવિષ્યને અને એની સફળતાને ઘડવામાં નિષ્ણાયિક બને છે.

તો પછી જીવનમાં આવતાં શોકને શ્લોકમાં, વિષાદને વિનોદમાં ઉપાધિને સમાધિમાં કે વેદનાને સાંત્વનામાં પરિવર્તિત કરવા માટે શું કરવું જોઈએ? નિરાશા, હતાશા, નિષ્ફળતા કે આધાતાનાં કાળાંભભર વાદળોને દૂર કરીને જીવનમાં ફરી નવચેતન પ્રગટાવવા માટેનો એક રસ્તો છે કે સાવ સામા છેઠે જઈને વિચાર કરવાનો.

આપણે આપણા કિનારાને જોઈએ છીએ, પણ સામા છેઠે આવેલા કિનારાની કલ્પના કરતા નથી. આપણા દુઃખને જોઈએ છીએ, પણ સામે કિનારે કે સામે છેઠે જઈને એ વિચાર કરતા નથી કે આ દુઃખને પણ સુખમાં પરિવર્તિત કરી શકાય છે. આવું પરિવર્તન સાધવા માટેનો એક રસ્તો એ છે કે એ ઘટના વિશે સામા છેઠે જઈને ગંભીરપણે વિચારવું. સંસારમાં પતિ - પત્ની વચ્ચે થતાં કલહને કંકાસરૂપે જોવામાં આવે છે, તો સામા છેઠે જઈને એમ પણ વિચારી શકાય કે આ તો દાંપત્યજીવનમાં થતો ખટમીઠો પણ અંતે જીવનમાધૂર્ય વધારતો પ્રેમભર્યો જઘડો છે.

બીજો માર્ગ એ છે કે જીવનની નિષ્ફળતામાં પણ વ્યક્તિ કોઈ શુભસંકેત જુએ અને ગીજો

અભિગમ એ છે કે એ વિચારે કે જિંદગીની પાઠશાળામાં આ નિષ્ફળતાને કારણે મને એક નવો અનુભવ મળ્યો છે. મારો ભવિષ્યની સફળતાનો માર્ગ વધુ સ્પષ્ટ અને ખુલ્લો થયો.

માનવી બનતી ઘટનાને અશુભને બદલે શુભ તરીકે જોવાનો પ્રયત્ન કરે, તો એ ચિંતાના બૌજમાંથી અને ઘટનાના આધાતમાંથી સમય જતાં વહેલો બહાર નીકળીને જીવનમાં એક ડગલું આગળ વધી શકે છે.

ચોથો માર્ગ એ છે કે કોઈ દુઃખ ઘટના કે નિષ્ફળતા મળતાં વ્યક્તિ કોઈ બીજાને દોષ આપવાને બદલે સ્વ - દોષનું શોધન કરે છે. એ આત્મનિરીક્ષણ કરે છે અને એ દ્વારા જાતસુધારણા માટે જાગૃતિ કેળવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પોતાનાં સંતાનોનાં દુર્વર્તન જુએ અને તેને માટે એમને દોષિત ગણવાને બદલે પોતે કરેલા દુર્વર્તનને કારણભૂત ગણે. વેપારમાં મળેલી નિષ્ફળતાનું કારણ પોતાની ઉતાવળ, અધીરાઈ કે અહંકાર તો નથી ને? તેવું આંતરદર્શન કરવાનો પ્રયત્ન કરે. આમ, પોતાની નિષ્ફળતા માટે કોઈ વ્યક્તિ, પરિસ્થિતિ કે સંજોગને દોષ આપવાને બદલે એ રીતે વિચારે કે મારી નિષ્ફળતાના મૂળમાં મારો અહંકાર છે.

આપણે એ પણ જાણીએ છીએ કે વ્યક્તિ પોતે જ પોતાનાં દુઃખનો મહાસર્જક છે. એ ઘણીવાર સામે ચાલીને પોતાના જીવનમાં દુઃખને નિમંત્રણ આપતો હોય છે. એની મુશ્કેલીનું કારણ એની પોતાની મૂર્ખતા બનતી હોય છે. વ્યક્તિ એનાં દુઃખના મૂળમાં જાય, તો જ્યાલ આવે કે એના જીવનમાં આવેલા પ્રશ્નો કોઈ બીજાએ સર્જેલા નહીં, પણ એણે પોતે જ સર્જેલા છે. એને માટે એ પોતે જ જવાબદાર છે.

આવી વિચારણા કરનાર વ્યક્તિ એના જીવનને એની ભીતરની પ્રયોગશાળામાં ચકાસે છે. પોતાના દોષો, સ્ખલનો કે મર્યાદાઓ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન આવા આત્મનિરીક્ષણ દ્વારા જ મહાપુરુષોએ કરેલો છે. ગાંધીજીની આત્મકથા ‘સત્યના પ્રયોગો’માં

આપણે જોઈએ છીએ કે તેઓ જીવનની પ્રત્યેક પરિસ્થિતિને સત્યની પ્રયોગશાળામાં ચકાસે છે. આમ, આવેલી આપત્તિને આંતરદર્શન અને આત્મસુધારણામાં પરિવર્તિત કરી શકાય છે. શાપને આશીર્વાદરૂપ જોઈ શકાય છે અને પછી એ રીતે પોતાના જીવનમાં સુધારણા લાવી શકાય છે.

સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ બીજાની દાણિએ પોતાનું જીવન ગોડવતો હોય છે. આને માટે એણે કેટલાય આડંબરો, પ્રદર્શનો અને ઢાંકપિછોડા રચવા પડે છે. બીજાને પોતે શક્તિશાળી લાગે, સામર્થ્યવાન લાગે, તે માટે વ્યક્તિ જુદાં જુદાં રૂપ રચતો હોય છે અને પરિણામે એ બહુરૂપી બની જાય છે. આવી ઘટના બને ત્યારે એ પોતાના આત્મા પર લાગેલા આડંબરના થરના થર દૂર કરીને સચ્ચાઈને જોવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને પોતાની જાત સાથે વફાદારીથી જીવવાના શપથ લે છે. આમ, જીવનમાં આવતી નિષ્ફળતાને વ્યક્તિ આત્મસુધારણાના એક સોપાન તરીકે પણ જોઈ શકે છે.

ભારતીય પરંપરામાં આ આત્મજ્ઞાનનો ઘણો મહિમા છે. ‘મહાભારત’ નાં શાંતિપર્વમાં મહર્ષિ વેદવ્યાસે કહ્યું, ‘આત્મજ્ઞાનં પરં જ્ઞાનમ्’ એટલે કે ‘આત્મજ્ઞાન એ પરમ જ્ઞાન છે.’ તો ‘ધ્રમપદ’ માં મહાત્મા બુદ્ધની એવી વાણી મળે છે કે, ‘જેણે પોતાને સમજ લીધો છે, તે બીજાને સમજાવવા નહીં જાય.’ તો ભગવાન મહાવીર કહે છે ‘જે એક (આત્મા) ને જાણે છે, તે સધાંજું જાણે છે.’ આ રીતે વ્યક્તિ જીવનમાં આવતી આપત્તિ કે નિષ્ફળતાને મનથી આગવો વળાંક આપીને આત્મબોજના માર્ગ લઈ જાય છે.

સંસ્કૃત ભાષાના આદિ કવિ અને ‘રામયણ’ મહાકાવ્યના રચયિતા મહાકવિ વાલ્મિકી એક જ જનશ્રૂત પ્રમાણે વાલિયા લુંટારા તરીકે વનમાં લુંટફાટ કરીને ગુજરાન ચલાવતા હતા. એક વાર ઋષિને લુંટવા જતાં કુદુંબીઓ એના પાપમાં ભાગીદાર થવા તૈયાર થયા નહીં. એને પરિણામે એમણે આંતરમંથન કર્યું. લુંટફાટ છોડી દીધા અને ઋષિના ઉપદેશથી ખૂબ તપ કર્યું અને પાપમાંથી મુક્ત થઈ પવિત્ર બન્યા. આ ઘટના સૂચવે છે કે એક ઘટનામાંથી વ્યક્તિ કઈ રીતે પોતાના મનની ભીતરમાં ઉત્તરી, હૃદયમંથન કરી જુદો માર્ગ અપનાવે છે. પોતાની જાતને જાણીને પરિવર્તન સાધે છે.

કુશળ અને ચતુર ચોર રોહિણેય પોતાનાં દુષ્કર્મ છોડીને મહાવીરનો અનુયાયી બને છે કે પછી અંગુલિમાલ મહાત્મા બુદ્ધના ઉપદેશને કારણે પરિવર્તન પામે છે. મહાત્મા ગાંધી પર દક્ષિણ આઙ્કિકામાં લાકડીઓ વીજાનાર મીર આલમ એમનો સાથી બની રહે છે. આ બધી ઘટનાઓ પાછળ ભીતરમાં થતું પરિવર્તન પ્રાધાન્ય ભોગવે છે. આમ, પોઝિટિવ દાણિએ વિચાર કરનાર અની જીવનધારાને જાણીને એમાં પરિવર્તન કરે છે. આવી વ્યક્તિ નિષ્ફળતા આવતા મજબૂર બનીને જીવન જીવવા માટેના હથિયાર હેઠાં મૂકી દેતી નથી, પરંતુ આત્મદર્શન કરીને નવી ચેતના પામે છે.

નેગેટિવ ઘટનાને પોઝિટિવમાં પરિવર્તન કરવાનો પાંચમો રસ્તો તે જીવનમાં મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની તૈયારી છે. જીવન એટલે જ સંધર્ષ અને પારાવાર પ્રતિકૂળતાઓ. આ જગતમાં મહાન પુરુષોનાં જીવનમાં પણ કેટલા બધા સંધર્ષ આવ્યા છે. એમણે કેવી કેવી નિષ્ફળતાઓ પર વિજય મેળવ્યો છે! સંધર્ષ વિના સિદ્ધિ નથી, એથી જીવનમાં સફળતા મેળવવા માટે નિષ્ફળતાનો સામનો જરૂરી છે.

થોમસ આલ્વા એડિસને કેટલાય પ્રયોગો કર્યો પછી વિદ્યુતની શોધ કરી. અધ્રાહમ લિંકન અનેક નિષ્ફળતાઓ પછી અંતે અમેરિકાના પ્રમુખ બન્યા. હેલન ક્લેરે ૧૮ માસની વધે મગજ અને હોજરીની બીમારીથી દાણિ અને શ્રવણશક્તિ ગુમાવી હતી. માત્ર હાવભાવ અને ઈશારાથી પ્રારંભમાં એ માખાપ અને નજીકના લોકોને સમજાવી શકતા હતા. પરંતુ આવી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિનો એમણે સામનો કર્યો અને સમય જતાં તેઓ વાંચતા, લખતા અને બોલતા શીખ્યા. ઓનર્સ સાથે સ્નાતક થયા. લેખો અને પુસ્તકો લખ્યાં. દુનિયાના દેશોનો પ્રવાસ જેડયો. મૂક અને અંધજનોના શિક્ષણ માટે લોકમત જાગ્રત કર્યો. આ દશવિ છે કે જીવનમાં કોઈ સ્થાયી મૂલ્ય પામવું હોય તો સંધર્ષ જરૂરી છે. કેટલાય પ્રયત્નો પછી અંતે શેરપા તેનસિંગે એવરેસ્ટ પર વિજય મેળવ્યો. આમ, સંધર્ષોમાંથી જ નવનીત મળે છે અને નિરાશામાંથી જ સફળતા મળે છે.

જીવનમાં આવતી મુશ્કેલીઓનો વિચાર કરીએ, ત્યારે આપણા મનમાં સત્યવાદી હરિશંક્ર, (અનુસંધાન પાના નં. ૧૬ ૫૨)

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય વિરચિત

સમાધિતંત્રનું અમૃતરસપાન (ક્રમાંક-૭૩)

प्रा. ચંદાબહેન વી. પંચાલી (બોટાડ)

મન, વચન, કાયામાં એકતા, સત્ય શિવમું સુંદરમુમાં ઉદાત્તતા અને દ્રવ્ય, ગુણ પર્યાયમાં સમતા સ્વરૂપ એવા પરમકૃપાળુદેવની મંગલમય અધ્યાત્મનિર્વાણ ગિરા પત્રાંક-૬૦૩ માં પ્રકાશે છે કે, “જ્ઞાનીપુરુષને જે સુખ વર્તે છે, તે નિજસ્વભાવમાં સ્થિતિનું વર્તે છે. બાહ્ય પદાર્થમાં તેને સુખબુદ્ધિ નથી, માટે તે તે પદાર્થથી જ્ઞાનીને સુખદુઃખાદિનું વિશેષપણું કે ઓછાપણું કહી શકતું નથી. જોકે સામાન્યપણે શરીરના સ્વાર્થ્યાદિથી શાતા અને જવરાદિથી અશાતા જ્ઞાની અને અજ્ઞાની બનેને થાય છે, તથાપિ જ્ઞાનીને તે તે પ્રસંગ હર્ષવિષાદનો હેતુ નથી, અથવા જ્ઞાનના તારતમ્યમાં ન્યૂનપણું હોય તો કંઈક હર્ષવિષાદ તેથી થાય છે, તથાપિ કેવળ અજગૃતતાને પામવા યોગ્ય એવા હર્ષવિષાદ થતા નથી. ઉદ્યબળે કંઈક તેવાં પરિણામ થાય છે, તો પણ વિચારજગૃતિને લીધે તે ઉદ્ય ક્ષીણ કરવા પ્રત્યે જ્ઞાનીપુરુષનાં પરિણામ વર્તે છે. વાયુફેર હોવાથી વહાણનું બીજી તરફ બેંચાવું થાય છે, તથાપિ વહાણ ચલાવનાર જેમ પહોંચવા યોગ્ય માર્ગ ભણી તે વહાણને રાખવાના પ્રયત્નમાં જ વર્તે છે, તેમ જ્ઞાનીપુરુષ મન, વચનાદિ યોગને નિજભાવમાં સ્થિતિ થવા ભણી પ્રવતવિ છે; તથાપિ ઉદ્યવાયુયોગે યત્કિચિત્ર દશાફેર થાય છે, તોપણ પરિણામ, પ્રયત્ન સ્વર્ધમને વિષે છે.” જ્ઞાનીની અંતર્દ્શાની કેવી શ્રેષ્ઠતા છે તે આ અધ્યાત્મવાણીમાં વ્યક્ત થઈ છે.

આપણે શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય રચિત ‘સમાધિતંત્ર’ નું અમૃતરસપાન કરી રહ્યા છીએ. સાથે આપણી પરિણાતિને વિશુદ્ધ કરી રહ્યા છીએ. શ્લોક ૪૩ ના પૂર્વાર્થમાં અભ્યાસ કર્યો કે પરમ એટલે શરીરાદિ પરપદાર્થોમાં અહંબુદ્ધિ છે તે બહિરાત્મા પોતાના આત્મ સ્વરૂપથી ચ્યુત થઈ નિઃસંદેહ કર્મ બાંધે છે. સંસારમાં પરિબ્રમણ કરે છે. દેહ હું છું અને દેહાદિની કિયા હું

કરી શકું છું એવું અહંપણું, આત્મસ્વરૂપનું અજ્ઞાન કર્મબંધ કરાવે છે. જ્યારે જ્ઞાની ધર્મત્વાને આત્મામાં અહંબુદ્ધ હોવાથી કર્મથી મુક્ત થાય છે. અનુક્રમે નિર્વાણને પામે છે. એ વિષયનો અભ્યાસ આ લેખમાં કરીશું.

ભાવાર્થ :- આ દેહમાં વિચાર કરનાર બેઠો છે, તે દેહથી ભિન્ન છે, અરૂપી, અવિનાશી, અજર, અમર, પરમ આનંદરૂપ છે એવી દૃઢ માન્યતા જ્ઞાનીને છે. અંતરાત્માએ ‘આત્માથી સૌ હીન’ સ્વીકાર્યું છે. દેહ પ્રત્યે જ્ઞાની વૈરાગ્યમાં વર્તે છે. ઈન્દ્રિયોના વિષય - ભોગો અંતરાત્માને એંછવાડ જેવા અરુચિકર લાગેછે. પદાર્થોની વાસનાથી જ્ઞાની પર થઈ ગયા છે. સદ્ગુરુ બોધે સુવિચારણા પ્રગટેલી હોવાથી આત્મસ્થિરતાના પુરુષાર્થમાં લાગેલા રહે છે. અંતરાત્મા સદ્ગુરુના બોધથી અને સત્તાખના અવલંબને આત્મભાવમાં વૃત્તિ રાખી, અદેશને દેશયના આયાસમાં લાગ્યા રહે છે. આત્મામાં અહંબુદ્ધ હોવાથી કર્મથી ચ્યુત થતાં જાય છે. કર્મોને નાશ કરતાં જાય છે.

પૂ. નિહાલચંદ્ર સોગાનીજીને કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો હતો કે ટંકો માર્ગ બતાવો. સોગાનીજી કહે, “એક જ માસ્ટર કી છે. બધી વાતોમાં, બધા શાખોમાં એક જ સાર છે. ત્રિકાળીપણામાં અહંપણું જોડી દેવાનું છે.” શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્લોકમાં સમજાવે છે કે જેને પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં અહંબુદ્ધિ છે તે અંતરાત્મા શરીરાદિ પરના સંબંધથી ચ્યુત થઈ કર્મબંધનથી મુક્ત થાય છે. ત્રિકાળીમાં અહંપણું જોડી દીધું છે. તેથી બીજે ક્યાંય અહંપણું વેદાતું નથી.

જ્ઞાનીને રાગ-દ્રેષ્ણાદિ અને આત્મસ્વભાવનું ભેદ-વિજ્ઞાન છે. તેથી જ્ઞાનીને ઉપયોગમાં રાગાદિ સાથે એકતા નહીં હોવાથી તે અબંધ છે. ‘સમયસાર’

ગ્રંથાધિરાજ ગાથા ૨૮૩ માં કહે છે.

બંધાણं ચ સહાવं વિયાળિંહું અપ્પણો સહાવં ચ ।

બંધેસુ જો વિરજ્જદિ સો કમ્મવિમોક્ષબ્રણ કુણદિ ॥ ૨૯૩ ॥

હરિગીત -

બંધો તણો જાણી સ્વભાવ, સ્વભાવ જાણી આત્મનો,
જે બંધ માંણી વિરક્ત થાયે, કર્મભોક્ષ કરે અહો !

વિશેષાર્થ :- જ્ઞાની પોતાના જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ સિવાય બીજા કોઈને ઉપાદેય માનતા નથી. એક શુદ્ધ સ્વતત્ત્વને ઉપાદેય માની, તેમાં જ જ્ઞાન, તેમાં જ દર્શન, તેમાં જ સ્થિરતા કરે છે. તેથી કર્મબંધનથી મુક્ત થઈ પરમ સમાધિને પામે છે. હવે શબ્દોના ભાવને સમજ્ઞાએ.

(૧) સ્વસ્મિન् અહમ् મતિ :- જ્ઞાની પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં અહંપણું સ્થાપે છે. જ્ઞાની જાણો છે કે આ તન-મન-વચન વગેરે તો જડ-અજીવના ખેલ છે. તે કોઈ મારા કાર્ય નથી, તેની સાથે મારે સંબંધ નથી. હું તો તન-મન-વચન રહિત, જ્ઞાન-દર્શન સુખપૂર્ણ છું. ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં રહેવું એ મારો વિલાસ છે. દેહાદિ જડનો વિલાસ તે પરદવ્ય છે. હું સ્વદવ્ય છું. જ્ઞાની સ્વદવ્ય અને પરદવ્યનું બેદજ્ઞાન સાધીને નિજ સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થાય છે. પરતત્ત્વોને - પરદવ્યોને હેય જાણીને તેની ઉપેક્ષા કરે છે. તેથી જ્ઞાનીની કિયા કર્મબંધન કરતી નથી પણ કર્મથી મુક્ત થાય છે.

ગ્રંથાધિરાજ ‘સમયસાર’ આઙ્ગ્રેજ અધિકાર કળશ ૧૩૧ માં શ્રી અમૃતયંત્ર આચાર્ય પ્રકાશે છે,

ભેદવિજ્ઞાનતः સિદ્ધાઃ સિદ્ધા યે કિલ કેચન ।

અસ્તૈવાભાવતો બદ્ધા બદ્ધા યે કિલ કેચન ॥

અર્થાત્ જે કોઈ સિદ્ધ થયા છે તે ભેદવિજ્ઞાનથી સિદ્ધ થયા છે; જે કોઈ બંધાયા છે તે ભેદવિજ્ઞાનના અભાવથી બંધાયા છે. અનાદિકાળથી માંરીને જ્યાં સુધી જીવને ભેદજ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી તે બંધાયા જ કરે છે. જે જીવને ભેદવિજ્ઞાન થાય છે તે કર્મથી મુક્ત થાય છે, નિવાણને પામે છે. ભેદવિજ્ઞાન પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થાય છે. રાગદ્વેષ આદિના દ્વારા નાશ પામે છે.

(૨) પરસ્માત् ચ્યુત્વા - શરીરાદિ પર સંબંધથી ચ્યુત થઈને, વિમુખ થઈને આર્હત ભાષ્યમ् તેના અનુવાદમાં પૂજ્યશ્રી પ્રશાંત્ય સાગરજી મહારાજ લખે છે કે, “પરમ ઉપેક્ષા, સંયમ ભાવના, પરિણત અભેદ રલત્રય લક્ષણવાળે ભેદજ્ઞાન મેં સ્થિત હુઆ જ્ઞાની દુઃખ સુખ, જીવન મરણ, બન્ધ મોક્ષ, વધ્ય ઘાતક ભાવ, ઉપકાર, સ્વીકાર, તિરસ્કાર આદિ ભાવોં કે આધારભૂત શરીરાદિ પરદવ્યોં કે સમ્બન્ધોં સે અલગ હોકાર રાગદ્વેષ રહિત દૃષ્ટ જ્ઞાતા માત્ર સ્વભાવ રૂપ આત્માનંદ કે સ્વરૂપ મેં “મૈ હું” ઐસી સંવેદના માત્ર મેં લીન યતિ ઇસ સંસાર સે છૂટ જાતા હૈ ।”

(૩) મુચ્યતે - મુક્ત થઈ જાય છે. વારંવાર આત્મભાવના કરીને અંતરાત્મા જ્ઞાની નિજગુણમાં રહે છે. આત્માને હું માને છે, તેથી પરનો સંબંધ છોરીને મુક્ત થાય છે. કારણ કે અહંકારને કારણો અશુદ્ધ પરિણતિ પોખાય છે અને અંતરદોષ મટતાં નથી. વળી, અહંવૃત્તિમાં મમત્વ ભળે છે. એટલે જીવને માતા, પિતા, પુત્ર, ભાઈ વગેરેમાં પણ ‘મારા’ ‘મારા’ના ભાવ ઉઠે છે. તેથી તે નિજગુણનો અંશ પણ પામતો નથી. પરંતુ જ્ઞાન થતાં સર્વ પરના સંબંધો સમાપ્ત થાય છે. આત્મબુદ્ધિ થતાં દેહાત્મબુદ્ધિથી જીવ મુક્ત રહે છે.

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્યની શૈલી અદ્ભુત છે. ગરિમાપૂર્ણ છે. મા નાના બાળકને પાણીને બદલે ‘ભૂ’ પીવું છે તેમ પૂછે છે. બાળક ‘ભૂ’ શબ્દથી સમજે છે તેમ આચાર્યદિવ કહે છે કે તારે અહંકાર કરવો છે તો તું તારા આત્મા પ્રત્યે કર. આત્માના ગુણ પ્રત્યે કર. અહો ! હું આત્મા છું. જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણનો નિધાન છું. ચૈતન્ય શુદ્ધ આત્મા છું. ત્રિકાળી છું. શુદ્ધ સ્વભાવમય અવિનાશી છું, શુદ્ધ છું, બુદ્ધ છું, ચૈતન્યધન છું, સ્વયંજ્યોતિ સ્વરૂપ છું. આવા ભાવથી સમ્યગ્રદર્શનની પર્યાય પ્રગટ થશે.

જ્ઞાની અંતરાત્માનો ઉપયોગ આત્મા પ્રતિ સ્થિત થાય છે. કારણ એક વાર પણ જેણે આત્માના અનુભવનું અમૃતરસપાન કર્યું છે તેઓ તે રસને પામવા પ્રયત્નશીલ હોય છે. અજ્ઞાનીને ‘પરદવ્ય મને રાગદ્વેષ ઉપજાવે છે’ એવું અજ્ઞાન વર્તતું હોય છે. તે વસ્તુની સમજ ગ્રંથાધિરાજ ‘સમયસાર’ ગ્રંથના શ્રી અમૃતયંત્ર

આચાર્યના કળશ ૨૨૦ માં પ્રકાશિત કરે છે,
 યર્દિહ ભવતિ રાગદ્રોષપ્રસૂતિ:
 કતરદપિ પરેણાં દૂષણં નાસ્તિ તત્ત્ર |
 સ્વયમપરાધી તત્ત્ર સર્પત્યબોધો
 ભવતુ વિદિતમસ્તં યાત્વબોધોડસ્મિ બોધઃ ||

અર્થાત્ આ આત્મામાં રાગદ્રોષરૂપ દોષોની ઉત્પત્તિ થાય છે ત્યાં પરદ્રવ્યનો કાંઈપણ દોષ નથી. ત્યાં તો સ્વયં અપરાધી એવું અજ્ઞાન જ ફેલાય છે એવું તમે જ્ઞાણો. અજ્ઞાન અસ્ત થઈ જાઓ. બોધઃ અસ્મિ “હું જ્ઞાનમય આત્મા છું” અજ્ઞાની જીવ રાગદ્રોષની ઉત્પત્તિ પરદ્રવ્યથી થાય છે એમ માનીને પરદ્રવ્ય ઉપર કોષ કરે છે ત્યારે જ્ઞાની સમજાવે છે કે રાગદ્રોષની ઉત્પત્તિ અજ્ઞાનથી થાય છે. આત્મા વિભાવભાવે તેનો કર્તા બને છે. આત્માના અશુદ્ધ પરિણામ છે. તેથી પરદ્રવ્યમાં અહંકૃતિ કરી બહિરાત્મા કર્મબંધ કરે છે અને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. બહિરાત્માને બોધ આપે છે કે કર્મબંધથી મુક્ત થવું હોય તો અજ્ઞાનને નાટ કરો અને સમ્બ્રગ્રદ્ધશનને પ્રગટ કરો અને કર્મબંધથી નિવૃત્ત થાઓ. જ્ઞાનીને આત્મસ્થિતિ હોવાથી આત્મામાં સમાઈ જાઓ એવો બોધ આપે છે. જેમ લવણ પાણીમાં વિલીન થઈ જાય તેમ ચિત્ત ચૈતન્યમાં વિલીન થઈ માત્ર આત્માને ઉપાસે છે.

પૂજ્ય બેનશ્રી ચંપાબેનની અમૃતસમી અધ્યાત્મગિરા ગાય છે કે જેનો જેને તન્મયપણે રસ હોય તેને તે ભૂલે નહીં. ‘આ શરીર તે હું’ તે ભૂલતો નથી. ઊંઘમાં પણ શરીરના નામથી બોલાવે તો જવાબ આપે છે, કારણ કે શરીર સાથે તન્મયપણાની માન્યતાનો અનાદિ અભ્યાસ છે. અનભ્યસ્ત જ્ઞાયકની અંદર જવા માટે સૂક્ષ્મ થવું પડે છે, ધીરા થવું પડે છે, ટકનું પડે છે તે આકુંલાગે છે. બહારના કાર્યનો અભ્યાસ છે એટલે સહેલા લાગે છે પણ જ્યારે કરે ત્યારે તારે જ કરવાનું છે. સાધકદશા તો અધૂરી છે. સાધકને જ્યાં સુધી પૂર્ણ વીતરાગતા ન થાય અને ચૈતન્ય આનંદધામમાં પૂર્ણપણે સદાને માટે બિરાજમાન ન થાય ત્યાં સુધી પુરુષાર્થનો દોર તો ઉત્ત્ર જ જતો જાય છે. કેવળજ્ઞાન થતાં એક સમયનો ઉપયોગ થાય છે અને તે એક સમયની જ્ઞાનપર્યાય ત્રાણ

કાળ અને ત્રાણ લોકને પહોંચી વળે છે.

અંતરાત્માનો ભહિમા બતાવતાં કહે છે કે પવનના સ્પર્શરહિત દીવાની જ્યોતની જેમ મન નિશ્ચલ છે. સરોવરના નીરની જેમ પવનના સ્પર્શ વગર સ્થિર છે. અંતરાત્માનું ચિત્ત તરંગરહિત છે, સ્થિર છે. હવે કાચ્યપંક્તિ કે,

“પોતાને પરમાં માની, બંધાય સ્વચૂકી નકી;

આત્મામાં આત્મબુદ્ધિમાન, મૂકાય પરને મૂકી.”

- પૂ. શ્રી બ્રહ્મચારીજી

“પરમાં નિજમતિ નિયમથી સ્વચ્છૂત થઈ બંધાય;

નિજમાં નિજમતિ જ્ઞાનીજન પરચ્છૂત થઈ મૂકાય.”

- શ્રી છોટાલાલ ગાંધી

“જો આત્મ ભક્તિ ચ્યુત હોકર ભોગલીન,

ત્યો કર્મ જાલ ફંસતા રસલીન મીન ।

જો સ્નાન આત્મસરમે કરતા તપસ્વી,

નિર્મુક્ત કર્મરજસે વહ હો યશસ્વી ॥”

- પૂજ્યશ્રી વિદ્યાસાગરજી મહારાજ

(કમશઃ)

ભીતરમાં ચાલતી પરિવર્તન

(પાના નં. ૧૩ પરથી ચાલુ...)

નળ-દમયંતી, યુધિષ્ઠિર, ધ્રુવ, પ્રહલાદ વગેરેનાં ચારિત્રોનું સ્મરણ થાય છે. શ્રી કૃષ્ણના જન્મ પૂર્વે દેવકી અને વાસુદેવને કેટલી બધી પીડા અનુભવવી પડી હતી. ભગવાન મહાવીરની સામે એમનો પરમ શિષ્ય ગોશાલક પ્રતિસ્પદ્ધી બન્યો હતો અને તેમના પુત્રી મિયદર્શના અને એમનો જમાઈ જમાલિ થોડો સમય એમનાથી વિરુદ્ધ વિચારધારા ધરાવતા સંપ્રદાયને અનુસરતા હતા. આમ છતાં આ બધાએ જીવનમાં આવતી આપનીઓ, ઉપસગ્રો કે પ્રતિકૂળતાઓનો સામનો કરીને સફળતા મેળવી છે. તો પછી વ્યક્તિએ વિચારવું જોઈએ કે જીવનમાં આવેલી નિષ્ફળતા એ તો સફળતાનું પૂર્ણવિરામ પામવા માટેનું અલ્યવિરામ છે.

આ રીતે પ્રતિકૂળતાઓને પાર જઈને સામા છેટે વિચારવાના આવા પાંચ માર્ગો છે.

પરમ પૂજય શ્રી અમિતગતિ આચાર્ય વિરચિત

શ્રી અમિતગતિ સામાયિક પાઠ

એક અનુયિંતન

* * * * * પૂજય બહેનશ્રી ડૉ. શર્મિષ્ઠાબેન સોનેશુ * * * * *

(શ્લોક - ૧૬)

ક્રોડીકૃતાડશેષ શરીરિવર્ગાઃ
રાગાદયો યસ્ય ન સન્તિ દોષાઃ ।
નિરિન્દ્રિયો જ્ઞાનમયોદ્ભનપાયઃ

સ દેવદેવો હૃદયે મમાસ્તામ् ॥ ૧૬ ॥

અન્વયાર્થ : ક્રોડીકૃતાડશેષ શરીરિવર્ગાઃ = જે સમસ્ત પ્રાણીઓમાં વ્યાપ્ત છે, રાગાદિ, દોષાઃ = દોષો, યસ્ય = જેમનામાં, નિરિન્દ્રિય = અતીન્દ્રિય, જ્ઞાનમયઃ = જ્ઞાનમય, અનપાયઃ = (રાગદ્વેષ) અપાય રહિત, દેવદેવઃ = દેવોના દેવ, મમહૃદયે = મારા હૃદયમાં, આસ્તામ् = વિરાજમાન રહો.

પદ્યાનુવાદ :

આ વિશ્વના સૌ પ્રાણી પર, શુદ્ધ પ્રેમ નિઃસ્પૃહ રાખતા,
નહિ રાગ કે નહિ દ્વેષ જેને અસંગભાવે વર્તતા;
વિશુદ્ધ ઈન્દ્રિય-શૂન્ય જેવા, જ્ઞાનમય છે રૂપમાં,
તે દેવના પણ દેવ બાળા, સિદ્ધ વસજો હૃદયમાં.

ગદ્યાનુવાદ :

જે રાગાદિ દોષો સંસારના સમસ્ત પ્રાણીઓને આધીન કરી નાખે છે તેમાંનો કિંચિત્ દોષ જેમનામાં નથી, જેઓ અતીન્દ્રિય છે, જ્ઞાનમયી છે, સર્વ રાગદ્વેષથી રહિત છે એવા દેવાધિદેવ મારા હૃદયમાં વિરાજમાન રહો.

વિશેખાર્થ :

સૌ પ્રાણી પર જેઓ શુદ્ધ પ્રેમ રાખે છે :-

ભગવાન રાગ-દ્વેષ આદિ સમસ્ત દોષોથી રહિત છે. એટલે તેઓ સહજ પ્રેમમૂર્તિ - કરુણામૂર્તિ છે. જગતના સર્વ જીવ ઉપર તેમની કરુણા તથા નિઃસ્પૃહ પ્રેમ વરસી રહ્યા છે.

નહિ રાગ કે નહિ દ્વેષ જેને અસંગભાવે વર્તતા :-

ભગવાન વીતરાગ છે તેથી અસંગ છે. ઉપર

ભગવાને પ્રેમમૂર્તિ કહ્યા છે અને અહીં અસંગ કહ્યા છે - તે સત્ય છે. કારણ કે બત્તેમાં મોહનો અભાવ છે, ઇતાં સહજપણે જગતજીવહિતકારીપણું વર્તે છે. વિશુદ્ધ, ઈન્દ્રિયશૂન્ય, જ્ઞાનમય :-

ભગવાને દર્શનમોહ અને ચારિત્રમોહનો સંપૂર્ણપણે નાશ કર્યો છે. તેથી તેમનામાં લેશમાત્ર રાગ-દ્વેષ કે અસમાધિ રહ્યા નથી. વિકારનો અનંતાંશ પણ રહ્યો નથી તેથી સર્વથા શુદ્ધ છે.

ભગવાન ઈન્દ્રિયાતીત અને માત્ર જ્ઞાનમૂર્તિ છે. તેઓએ મોહનીયની સાથે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સંપૂર્ણ ક્ષય કરી દીધો છે. તેથી કેવળજ્ઞાની - સર્વજ્ઞ થઈ ગયા છે. તેમનું જ્ઞાન ઈન્દ્રિયાતીત - પ્રત્યક્ષ છે. ભગવાન કેવા છે ?

“તમે નીરાગી, નિર્વિકારી, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ સહજાનંદી, અનંતજ્ઞાની, અનંતદર્શી અને તૈલોક્ય પ્રકાશક છો.”

- શ્રી મોક્ષમાળા શિક્ષાપાઠ - ૫૬
પરિપૂર્ણ જ્ઞાને પરિપૂર્ણ ધ્યાને,
પરિપૂર્ણ ચારિત્ર બોધિત્વ દાને;
નીરાગી મહાશાંત મૂર્તિ તમારી,
પ્રભુપ્રાર્થના શાંતિ લેશો અમારી.
- શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

ભગવાનનું દિવ્ય કેવળજ્ઞાન અનંત છે, અમર્યાદિત અને શાશ્વત છે. તેઓ સહજપણે સમસ્ત વિશ્વના પદાર્થોને પૂર્વ, વર્તમાન અને ભાવિ પર્યાયો સહિત વિના પ્રયાસે એક સાથે જાણો છે. એટલે પદાર્થો તેમના જ્ઞાનમાં સહજ જરૂર છે. આવું કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ માત્ર સમ્યકુદ્દિષ્ટ મહાત્માઓને જ જ્યાલમાં-શ્રદ્ધામાં આવી શકે છે. આ પ્રમાણે આ શ્લોકમાં આચાર્યશ્રી જ્ઞાનમૂર્તિ શુદ્ધ પરમાત્મસ્વરૂપને પોતાના હૃદયમાં વિરાજમાન થવા વિનંતી કરે છે.

શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ

શ્રી દેવચંદ્રજી ચોવીશી

અશોકભાઈ પી. શાહ

૧૭ મા તીર્થકર શ્રી કુંયુનાથ ભગવાન સ્તવન
પ્રારંભ

ભૂમિકા : ગણિશ્રી દેવચંદ્રજી તીર્થકર ભગવાનની ભક્તિ તેમના ગુણગાનથી તો કરે જ છે પણ હવે આ સ્તવનમાં તેમની દિવ્યવાણીનો પણ મહિમા ગાઈને પ્રભુભક્તિને નવો ઓપ આપે છે. તે માટેનો થોડો અણસાર તો તેઓશ્રીએ શ્રી શાંતિનાથ સ્તવનમાં જ આપી દીધો હતો કે શાંતિનાથ ભગવાન સમવસરણમાં બિરાજને પાંત્રીશ ગુણો ધરાવતી વાણી દ્વારા ધર્મ પ્રકાશે છે. ખરેખર તો પ્રભુની વાણી જ એક માધ્યમ છે કે જેના દ્વારા આપણને સ્વયં પ્રભુની અને તેમના ગુણોની ઓળખાણ થાય છે. અનેક સત્પુરુષોએ આ પ્રભુવાણીના ગુણગાન કર્યા છે. શ્રી અમિતગતિ સામાયિક પાઠ ગાથા-૧૧ ના ભાવાનુવાદમાં આ વાણીની સુન્તિ કરતાં કહ્યું છે :

પ્રભુવાણી તું મંગલમયી, મુજ શારદા હું સમજતો,
વળી ઈછ વસ્તુ દાનમાં, ચિંતામણિ હું ધારતો;
સુખોધ ને પરિણામશુદ્ધિ, સંયમને વરસાવતી,
તું સ્વર્ગના દિવ્ય ગીત સુણાવી, મોક્ષલક્ષ્મી અર્પતી.
પ્રભુની અતિશયભરી વાણીની અદ્વિતીય ખાસિયત એ છે કે તેમાં સ્યાદ્વાદપૂર્વક વસ્તુધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રકાશયું છે, જેથી મોક્ષમાર્યી ભવ્યજીવ એકાંતમાર્ગે ક્યાંય આડો ફંટાઈ ન જતાં મોક્ષમાર્ગમાં સમ્યક્કૃપણે સીધો આગળ વધતો જાય છે. ભગવાનની વાણીને શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યદીવે શ્રી પ્રવચનસારની ટીકામાં શરૂઆતમાં જ “પારમેશ્વરી અનેકાંતવિદ્યા” કહીને બિરદાવી છે. નય, નિક્ષેપ આદિ આ સ્યાદ્વાદમય અનેકાંતવિદ્યાના મુખ્ય અંગો છે અને તેથી જ શ્રી દેવચંદ્રજીએ પંદરમાં શ્રી ધર્મનાથ સ્તવનથી નય, નિક્ષેપ આદિ દ્વારા પ્રસ્તુતિ કરવાનો દોર શરૂ કરી દીધો હતો. શ્રી ધર્મનાથ સ્તવનમાં પ્રભુના ગુણોને

સ્યાદ્વાદપૂર્વક રજૂ કર્યા તો શ્રી શાંતિનાથ સ્તવનમાં પ્રભુની પ્રતિમારૂપે સ્થાપનાનું મહત્વ નય, નિક્ષેપ દ્વારા રજૂ કર્યું. સ્યાદ્વાદ અને તેને નય, નિક્ષેપ દ્વારા રજૂ કરવાની ભગવાનની પદ્ધતિનું આટલું મહત્વ હોય તો સ્વાભાવિક છે કે સાધકને તેનું સ્વરૂપ અને સાધનમાં તેની ઉપયોગિતા જાણવાની જિજ્ઞાસા અવશ્ય થાય. તે જિજ્ઞાસાને સંતોષવા શ્રી દેવચંદ્રજીનું પદ્ધમય શૈલીમાં આ શ્રી કુંયુનાથ સ્તવન ઘણું ઉપયોગી થશે. પ્રભુ અને પ્રભુની વાણીના ગુણગાન અને તેનાથી સાધકને થતાં લાભથી સ્તવનની શરૂઆત કરતાં શ્રી દેવચંદ્રજી પ્રકાશે છે :

સમવસરણ બેસી કરી રે, બારહ પરિષ્ટ માંછે, વસ્તુસ્વરૂપ પ્રકાશતા રે, કરુણાકર જગનાહો રે; કુંથુ જિનેસરુ રે, નિર્મલ તુજ મુખ વાણી રે, જે શ્રવણે સુણો રે, તેહી જ ગુણમણિ ખાણી રે.

કુંથુ ૧

શબ્દાર્થ : કરુણાના કરનાર, જગતના નાથ શ્રી કુંયુનાથ ભગવાન સમવસરણમાં બિરાજમાન થઈ બાર પર્ષ્ણા સન્મુખ વસ્તુસ્વરૂપને પ્રકાશે છે. હે કુંથુ જિનેશ્વર ! તારા મુખની નિર્મળ વાણી જેઓ શ્રવણે, સાંભળે છે તેઓ ગુણોના રત્નોની ખાણ બને છે ! (બારહ = બાર; પરિષ્ટ = પર્ષ્ણા, સભા, શ્રોતામંડળ; માંછે = તેમાં, સન્મુખ; જગનાહો = જગતના નાથ ! ગુણમણિ = ગુણોના રત્નો; ખાણી = ખાણ).

વિશેષાર્થ :- શ્રી શાંતિનાથ સ્તવનમાં દેવચંદ્રજીએ સમવસરણમાં બેસી જાણે પ્રત્યક્ષ પ્રભુના દર્શન કર્યા હતા એવા ભાવને ફરી તાદશ કરી દેવચંદ્રજી હવે આપણને શ્રી કુંથુનાથ ભગવાનના સમવસરણમાં લઈ જાય છે. સૌ પ્રથમ સમવસરણનું બાબ્ય સ્વરૂપ બતાવતા કહે છે કે સમવસરણમાં પ્રભુનો દિવ્યબોધ સાંભળવા આવનાર ભવ્યજીવોની બાર પર્ષ્ણા હોય છે. પર્ષ્ણા

એટલે સભામંડળ અથવા શ્રોતાઓનું ચુપ જેની વ્યવસ્થા શ્રોતાઓની યોગ્યતા અનુસાર દેવો કરે છે. દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ જીવો બાર વિભાગમાં વહેંચાઈને તે પ્રમાણે શાંતિથી ગોઠવાઈ જાય છે. જન્મજાત વૈરી જીવો પણ વૈરભાવ ભૂલીને મૈત્રીભાવથી સાથે બેઠા હોય છે ! જેમ કે તિર્યંચની પર્ષદામાં સાપ અને મોર, સિંહ અને હાથી વગેરે. પ્રભુના તીર્થકરપણાનો જ આ પ્રભાવ છે. ચાર દિશા - દરેકમાં ત્રણ-ત્રણ પર્ષદા જેમાં વિભિન્ન દેવ, દ્વીપો, મનુષ્ય-પુરુષ, મનુષ્ય-ખ્રી, તિર્યંચો-પોતપોતાની જગ્યાએ બેસી જાય છે.

શ્રી દેવચંદ્રજી શ્રી કુંથનાથ પ્રભુને અહીં બે શબ્દોથી નવાજે છે - કરુણાકર અને જગનાથ. ‘સવી જીવ કરું શાસનરસી’ ની ભાવનાથી જે તીર્થકર નામકર્મ બાંધુ હતું તે હવે સાર્થક થાય છે. પ્રભુ સર્વજ્ઞ અને વીતરાગી થતાં જ કરુણાના ભંડાર બની સર્વજીવનું કલ્યાણ કરનાર હિતોપદેશી બને છે. અશરણ સંસારમાં અનાથ જીવોનું એકમાત્ર શરણ બની જગતના નાથ બને છે. આવા કરુણાના સાગર પ્રભુ સમવસરણમાં બેસી બાર પર્ષદાને “વસ્તુસ્વરૂપ પ્રકાશતા રે” - તેમણે જે કેવળજ્ઞાનમાં જોયું અને અનુભવ્યું તેવું જ છ દવ્યોનું, નવ તત્ત્વ આદિ વસ્તુનું સ્વરૂપ પ્રકાશે છે, ઉપદેશે છે. વળી “નિર્મલ તુજ મુખ વાણી રે”. હે પ્રભુ ! આપના મુખકમળમાંથી વહેતી વાળી નિર્મળ છે, કારણ કે કેવળજ્ઞાનમાં વસ્તુનું સ્વરૂપ જેવું છે તેવું જ યથાતથ, નિષ્ક્રિ, નિઃસ્વાર્થપણે તે વાણીમાં આવે છે. પ્રભુની આવી નિર્મળ વાણીને “જે શ્રવણો સુણો, તેહિ જ ગુણમણિ ખાણી રે” - જે ભવિજન આ વાળીને શ્રવણો, સુણો અને શ્રદ્ધે (શ્રવણો, સુણો એમ એકાર્થવાચી બે શબ્દ મૂકીને ગણિશ્રી શ્રદ્ધાપૂર્વક સાંભળો એમ કહેવા માગે છે) તો વસ્તુસ્વરૂપનો યથાર્થ બોધ થતાં - ‘તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન’ થાય છે. “તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનં” - એ સૂત્ર પ્રમાણે જીવ સમકિતધારી બને છે અને “સર્વ ગુણાંશ તે સમ્યક્રત્વ” એ શ્રીમદ્ભૂતે કહેલા ન્યાયે તે ગુણરત્નોની ખાણા, ગુણરત્નોનો ભંડાર બને છે,

સર્વગુણસંપત્ત બને છે. પ્રભુની વાણીને જો શ્રીમદ્ભૂત કહે છે તેમ “કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ” એમ સાંભળે તો સમકિત સહિત અનેકાનેક ગુણો સાધકમાં ખીલવા માંડે એવો જિનવાળીનો પ્રભાવ છે. જિનવાળી આટલી કલ્યાણકારી એટલા માટે છે કે વસ્તુસ્વરૂપના ગહન વિષયની સમજજ્ઞ એક વિશિષ્ટ શૈલી દ્વારા, વિશિષ્ટ કથનપદ્ધતિ દ્વારા તે મોક્ષાર્થી જીવને આપે છે, જેની વાત હવે ગણિશ્રી કરે છે :

ગુણ પર્યાય અનંતતા રે, વળી સ્વભાવ અગાહ; નય ગમ ભંગ નિક્ષેપના રે, હેયાદેય પ્રવાહો રે.

કુંથું ૨

શબ્દાર્થ : દ્વય અનંત ગુણ-પર્યાયાત્મક અગાધ સ્વભાવવાળું છે. પ્રભુ તેને વાણીમાં પ્રવાહિત કરવા પાંચ પદ્ધતિ અપનાવે છે : (૧) નય (૨) ગમ (૩) ભંગ (૪) નિક્ષેપ અને (૫) હેય-ઉપાદેયતા. (અગાહ = અગાધ, અગમ્ય; હેયાદેય = હેય - ઉપાદેયપણું)

વિશેષાર્થ : વસ્તુનો સ્વભાવ અથવા અહીં પ્રયોજનભૂત એવા આત્મતત્ત્વનો સ્વભાવ “અગાહ” અર્થાત્ અગાધ છે, અતિ ગંભીર છે કારણ કે તે અનંત ગુણ અને તેની ત્રિકાળી અનંતાનંત પર્યાયવાળું તત્ત્વ છે. વસ્તુસ્વભાવની આવી અગાધ અનંતતા માત્ર કેવળીગમ્ય છે, જે જાણવાની છન્દસ્થ જીવોની શક્તિ નથી. છન્દસ્થ મોક્ષાર્થી સાધકો માટે પ્રયોજનભૂત તત્ત્વોને જાણવા માટે જિનેશ્વરની વાણી જ એક માત્ર માધ્યમ છે. પરંતુ સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં વસ્તુનું સ્વરૂપ જે સંપૂર્ણપણે યુગપત્ર જણાય છે તે સર્વ વાણીમાં યુગપત્ર આવી ન શકે, કમસર જ કહી શકાય એવી પુદ્ગલમય વાણીની પણ મર્યાદા છે. આ માટે ‘કરુણાકર’ પ્રભુ જીવોના કલ્યાણ માટે ‘સ્યાદ્વાદ શૈલીથી’ વસ્તુ સ્વરૂપને વાણી દ્વારા પ્રકાશે છે. સ્યાદ્વાદ એટલે અપેક્ષાપૂર્વક કથન કરવું. આ વિશિષ્ટ કથનપદ્ધતિના મુખ્ય અંગો છે - નય, ગમ, ભંગ, નિક્ષેપ અને હેય-ઉપાદેયતા, જેના વડે વસ્તુસ્વરૂપ સમજવામાં ઘણી સરળતા રહે છે. તેનો ઉલ્લેખ શ્રી દેવચંદ્રજી અહીં કરે છે. નય, નિક્ષેપ આદિનો વિભિન્ન સ્વરૂપે ઉલ્લેખ

વિવિધ સ્તવનોમાં થતો આવ્યો છે, છતાં તેના સ્વરૂપને પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયકલાપૂર્ણસૂરિજીના વિવેચનના આધારે ટૂંકમાં સમજુએ. (૧) નય : વસ્તુ અનંત ધર્મત્વક છે. તેમાંથી એક જ ધર્મનું કથન બીજા વિરોધી ધર્મનો નિષેધ કર્યા વિના કથન કરવું તેને ‘નય’ કહે છે. જેમ કે, આત્મા દ્રવ્યાર્થિકનયથી ‘નિત્ય’ છે તો પર્યાર્થિક નયથી, ‘અનિત્ય’ છે.

(૨) ગમ : વસ્તુના કોઈપણ એક અંશના પણ અનેક ભેદ કરી નિરૂપણ કરવું તેને ‘ગમ’ કહે છે. જેમ કે, નૈગમનય - અનેક ગમ વડે, પ્રકાર વડે વસ્તુનું નિરૂપણ કરે છે.

(૩) ભંગ : સ્યાદ્વાદની અપેક્ષાથી ભેદ પાડવા તેને ભંગ કહે છે. જેમ કે ‘સ્યાત્ર અસ્તિ’, ‘સ્યાત્ર નાસ્તિ’ આદિ સમભંગી દ્વારા સ્યાદ્વાદને સમજાવવામાં ઘણી સરળતા રહે છે. આના ઉપર દેવચંદ્રજી ગાથા-૭ માં વિશેષ પ્રકાર પાડશે.

(૪) નિક્ષેપ : એક જ વસ્તુને નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ - એમ જુદી જુદી રીતે જોવી તેને નિક્ષેપ કહે છે. શ્રી શાંતિનાથ સ્તવનમાં ‘નિક્ષેપ’ ની વિશેષ વિચારણા થઈ હતી.

(૫) હેય - ઉપાદેયતા : જે કંઈ વાત રજૂ થાય તેમાં શું છોડવા યોગ્ય (હેય) અને શું ગ્રહણ કરવા યોગ્ય (ઉપાદેય) છે તે વિચારવું.

આવી “અનંત અનંત ભાવ, ભેદ, નય, નિક્ષેપથી વ્યાખ્યાની” એવી જિનેશ્વરની વાણીની સુત્રિ પરમકૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ પણ કરી છે, જે આપણે શ્રી શાંતિનાથ સ્તવનમાં જોઈ ગયા.

હવે આગળ શ્રી કુંથુનાથ પ્રભુની દેશનાની વિશિષ્ટતા બતાવતાં દેવચંદ્રજી કહે છે :-

કુંથુનાથ પ્રભુ દેશના રે, સાધન સાધક સિદ્ધ; ગૌણ મુખ્યતા વચનમાં રે, જ્ઞાન તે સકલ સમૃદ્ધો રે.

કુંથું ઉ

શબ્દાર્થ : કુંથુનાથ પ્રભુની દેશનામાં સાધનનું, સાધકનું તેમ જ સિદ્ધનું વર્ણન છે. પ્રભુનું જ્ઞાન તો સર્વ પ્રકારે

સમૃદ્ધ છે, પણ વચનમાં મુખ્યતા અને ગૌણતા આવે છે.

વિશેષાર્થ : કુંથુનાથ પ્રભુ સમવસરણમાં બેસી જે દેશના આપે છે તેની વિશેષતા એ છે કે તે દેશનામાં સિદ્ધ પરમાત્માનું વર્ણન છે, સાધકની વિભિન્ન અવસ્થાઓનું વર્ણન છે અને તે અવસ્થા અનુસાર કરવાના સાધનનું અથવા સાધનાનું પણ વર્ણન છે. સિદ્ધનું વર્ણન સાંભળતાં એક સાધકનું ધ્યેય બંધાય છે કે મારે પણ મારા આત્માની આવી પરમ શુદ્ધ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવી છે, કે જે અનંત જ્ઞાનાનંદમય છે અને અનંત કાળ સુધી નાશ નથી પામતી. આવા ધ્યેયલક્ષી સાધકની પણ અનેક અવસ્થાઓનું વર્ણન પ્રભુની દેશનામાં છે. માર્ગનુસારી આત્માર્થથી માંડીને અવિરત અને દેશવિરત સમ્યગદારી, પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત સંયત સાધુ અને અંતે ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાન સુધીના સર્વ સાધકોનું વર્ણન છે અને જે તે ભૂમિકા અનુસાર સાધન પણ ભગવાને બતાવ્યા, જેને સાધક પ્રભુની અનુપસ્થિતિમાં કોઈ સદ્ગુરુના માર્ગદર્શન હેઠળ સેવીને આગળ વધતો જય છે.

પ્રભુ સર્વજ્ઞ હોવાથી લોકાલોકના સર્વ પદાર્થોને તેના અનંત ગુણ-પયાર્થી સહિત કોઈ ક્રમ પાડ્યા વગર અકમપણે પ્રત્યેક સમયે જેમ છે તેમ યુગપત્ર હસ્તામલકવત્ર જાણે છે એવું તેમનું જ્ઞાન “સકલ સમૃદ્ધો” - સર્વ પ્રકારે સમૃદ્ધ છે. પરંતુ લોકકલ્યાણ માટે જ્યારે તે વાણી પ્રવહે છે ત્યારે વાણીની મર્યાદા છે કે તેમાં વસ્તુના અનેક ધર્મોને ક્રમસર મૂકવું પડે. સાધકને સરળતાથી સમજાય તે માટે તેની કક્ષાએ જે વાત વધુ પ્રયોજનભૂત હોય તેને મુખ્ય કરી પહેલા કહેવામાં આવે અને ત્યારે જે ઓછી પ્રયોજનભૂત અથવા તે સમયે અપ્રયોજનભૂત હોય તેને ગૌણ કરવામાં આવે. તેથી જ દેવચંદ્રજીએ કહ્યું “ગૌણ મુખ્યતા વચનમાં રે.” આ ગૌણતા - મુખ્યતાનું કથન કરવા નય, નિક્ષેપ આદિ સ્યાદ્વાદની પદ્ધતિઓ અત્યંત ઉપકારક નીવડે છે. સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોએ આ જ રીતે પ્રભુના ઉપદેશને આપણી સમક્ષ મૂક્યો છે. એકાદ દાયાંત દ્વારા આ વાતને સ્પષ્ટ કરીએ.

સમ્યક તપ (કુમાંક-૫)

બા. બ્ર. સુરેશજી

૫. વિવિક્તશયાસન તપ

સ્વરૂપ :- વિવિક્તનો અર્થ અસંગ થાય છે. શયાનો અર્થ શયન કરવાથી છે તથા આસનનો અભિપ્રાય ધ્યાન-સ્વાધ્યાયાચિના સમયે યોગ્ય આસન લગાવીને બેસવાથી છે અર્થાત્ “જીવ-જંતુઓના ઉપદ્રવથી રહિત એકાંત નિર્જન સ્થાનમાં રહીને ધ્યાન, સ્વાધ્યાય કરવા તથા થાકી જવાય ત્યારે વિશ્રામ કરવો તે વિવિક્ત શયાસન કહેવાય છે” અથવા પરિજ્ઞન-કુટુંબી, મિત્ર ઈત્યાદિ ચેતન પદાર્થોસાથે રહેવાની તથા ઘર, સોઝા, ગાંદલા, પાથરણા આદિ અચેતન પદાર્થોનો ઉપભોગ કરવાની ઈચ્છાઓનો નિરોધ કરીને એકાંત-નિર્જન સ્થાનમાં શયનાસન કરવું વિવિક્તશયાસન તપ કહેવાય છે. આમાં આપણા પ્રિય જડ-ચેતન પદાર્થોના સંગમાં રહેવાની ઈચ્છાનો નિરોધ થાય છે, માટે આ તપ મનાય છે.

અનાદિકાળથી આ જીવને પર પદાર્થોના સંગનો અભ્યાસ છે, જેનું મૂળકારણ વ્યક્તત-અવ્યક્ત અસુરક્ષાનો ભય છે. આનું મૂળકારણ નિર્ભય, નિઃસંગ, સ્વતત્ત્વ સંબંધી અજ્ઞાન છે. આ જીવ અજ્ઞાનથી અન્ય વિના હું અધૂરો હું અને અન્યથી હું સુરક્ષિત હું એવું માને છે. આ કારણે તે સદાય બીજા સાથે રહેવા ઈચ્છે છે. ધીમે-ધીમે બીજા સાથે રહેતા-રહેતા એટલો નિકટ જતો રહે છે કે પોતાના સ્વતંત્ર અસ્તિત્વથી બેભાન તે અન્યથી જ પોતાનું અસ્તિત્વ માનવા લાગે છે. તેથી જ્યારે પોતાના ઈષ્ટજનોથી તે થોડો પણ દૂર જાય તો પોતાને અત્યંત અસહાય, ભયગ્રસ્ત અને અધૂરો અનુભવે છે. આ અજ્ઞાતભયથી જ સમાજ વ્યવસ્થા અને વિશ્વવ્યવસ્થાની નિષ્પત્તિ થઈ છે. આ કાલ્યનિક અજ્ઞાતભયથી જ જીવ એકલો રહેવાથી ડરે છે અને સમાજમાં રહે છે. ત્યાં તેનો રાગ વૃદ્ધિગત થાય છે. ફળ સ્વરૂપ દ્રેષ - કોધાચિની ઉત્પત્તિ થાય છે. આ રાગ-

દ્રેષાદિથી કર્મબંધ કરીને આ દુઃખદાયી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો રહે છે. આ અજ્ઞાત ભય (ભય-સંજ્ઞા) ના સંસ્કારોનો સર્વનાશ કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય આ વિવિક્તશયાસન તપ છે. એકલા શયન કરવાથી પર પદાર્થોના આશ્રયથી ઉત્પત્ત રાગ-ભાવ ઓછો થાય છે અને કુમશઃ જીવનમાં નિર્ભયતા આવતી જાય છે તથા એકાંતમાં ધ્યાનાદિ કરવાથી સંગજનિત વિક્ષેપ થતો નથી, શાંતિ અને નિરાકૃણતાપૂર્વક તે એકાગ્ર થઈ ધ્યાનસ્થ થઈ શકે છે. વનાદિમાં એકલા રહેવાથી પહેલાનો જે વન્ય પ્રાણીઓ સંબંધી, ભૂત-પ્રેતાદિ સંબંધી અંદરમાં ભય બેસેલો હતો તે પણ નીકળી જાય છે કારણ કે ભય વાસ્તવમાં અજ્ઞાનનો છે. જ્યાં સુધી પદાર્થ અવ્યક્ત છે કે તેના સંબંધિત અજ્ઞાન રહે છે ત્યાં સુધી જીવ તેના પ્રત્યે જિજ્ઞાસુ અને ભયાન્વિત રહે છે, જ્યારે તે વસ્તુ સામે વ્યક્ત થઈ જાય છે ત્યારે તત્સંબંધી અજ્ઞાન નાણ થઈ જાય છે, ત્યારે તેના પ્રત્યેનો કાલ્યનિક ભય અને વિકલ્પ સમામ થઈ જાય છે. જેમ કે કોઈ વ્યક્તિએ સાપ જોયો ન હોય અને લોકોથી તેની ભયાનકતા સાંભળી હોય ત્યાં સુધી તે અંદરથી નિરંતર ભયભીત રહે છે, પરંતુ જ્યારે તે સાત-આઠ વાર સાપ ને નજીકથી જોઈ લે છે અને તેના સ્વભાવનું જ્ઞાન કરી લે તો તે નિર્ભય થઈ જાય છે. તેવી જ રીતે જીવે જંગલી પ્રાણીઓ, ભૂત-પ્રેત આદિની ભયાનકતા સાંભળેલ છે, જેથી મનમાં બીક બેસી ગઈ છે પરંતુ જ્યારે તે જંગલોમાં જઈને તેમનો સાક્ષાત્કાર કરી લે છે અને તત્સંબંધી જ્ઞાન કરી લે છે ત્યારે તે સ્વત: જ તેમના પ્રત્યે નિર્ભય થઈ જાય છે. વિવિક્તશયાસનતપ આ નિર્ભયતાને વધારવાનો જ અમોઘ ઉપાય છે.

જીવનો મૂળ સ્વભાવ અસંગ છે. તેની સિદ્ધિ પણ આ તપથી કુમશઃ થાય છે. સંગદોષથી રાગાચિની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેનાથી ચિત્તની ચંચળતા વધે છે, જેથી આત્મસ્વભાવમાં અસ્થિરતા આવે છે. એકાંતમાં

રહેવાથી સંગરૂપ સંબંધી રાગાદિની ઉત્પત્તિ થતી નથી જેથી સ્વભાવમાં સ્થિર થવામાં સહાયતા મળે છે. આ કારણે આત્મસિદ્ધિના અભિલાષી યોગીજન રાજ-પાટ, સમાજ, ધર, વખાદ બધું છોડીને જગતમાં એકલા નિવાસ કરે છે. આનું નામ જ વિવિક્તશયાસન તપ છે.

સાવધાનીઓ

(૧) પોતાની તથારૂપ ભૂમિકા વિના એકદમ આવેશમાં આવીને એકાંતવાસ કરવો જોઈએ નહીં, નહિ તો એકાંતમાં જઈને ધર્મધ્યાનની જગ્યાએ આર્તધ્યાન વધારે થાય છે કારણ કે જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાનની પરિપક્વતા ન આવે ત્યાં સુધી એકલા રહેવાથી અંતરમાં સૂક્ષ્મરૂપથી ભય રહ્યા કરે છે, જે આર્તધ્યાનનું સ્વરૂપ છે, માટે પ્રથમ કોઈ (સાધ્યમી) સાથે એકાંતનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, ત્યારબાદ તથારૂપ પ્રબુદ્ધતા અને નિર્ભયતા આવી જાય પછી તે એકલો પણ રહી શકે છે.

(૨) આ કાળમાં વધારે એકાંતવાસમાં ન રહીને સત્સંગમાં રહેવું જોઈએ એવી આગમઆજા છે. તેથી અભ્યાસ માટે થોડું એકાંત સેવન કરવું અને ફરી પોતાના સંઘમાં આવી જવું. માત્ર ધ્યાન-સ્વાધ્યાય માટે એકાંતમાં જવું અથવા ક્યારેક નિર્ભયતાની પરીક્ષા કરવા માટે રાત્રે એકાંત-નિર્જન વનમાં પણ રહી શકાય પરંતુ ક્યારેક-ક્યારેક જ રહેવું.

(૩) મનની વૃત્તિઓને સૂક્ષ્મ રીતે પકડવાનું સામર્થ્ય હોય તો જ એકાંતસેવન કરવું જોઈએ, નહીં તો થાય છે આર્તધ્યાન અને જીવ માને છે ધર્મધ્યાન, જેથી અમદશા બની રહે છે.

(૪) એકાન્ત સેવન ગુરુઆજા વિના કરવું જોઈએ નહીં કારણ કે શ્રીગુરુ પોતાની અસાધારણ બુદ્ધિથી શિષ્યની યોગ્યતા જાણે છે. આપણે યોગ્ય હોઈશું તો આજ્ઞા આપશે તથા જો અયોગ્ય હોઈશું તો સંઘમાં રહીને અભ્યાસ કરવાનું કહેશે. જો ગુરુઆજાને તોડીને સ્વચ્છંદથી એકાંતસેવન કરીશું તો નિશ્ચિત છે કે લાભ કરતા ધણું વધારે નુકસાન થશે. એવો પૂર્વકાલીન યોગીઓનો અનુભવ છે.

(૫) સ્વચ્છંદના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજ લેવું જોઈએ, નહીં તો એકાંતના બહાને જીવ સ્વચ્છંદનનું પોષણ કરે છે. ક્યાંક એવું તો નથી કે અન્ય લોકોની સાથે તાલમેલ બેસતો નથી માટે તેમનાથી બચવા એકલો રહે છે કે લોકોમાં મોટો દેખાવા એકાંતનો ઢોંગ કરે છે ઈત્યાદિ મનની સૂક્ષ્મ વૃત્તિઓનું નિરીક્ષણ કરીને પ્રબુદ્ધતાપૂર્વક ગુરુઆજાથી એકાંત સેવન કરવું જોઈએ, જેના અનેકવિધ લાભ છે.

વિવિક્ત શયાસન તપના લાભ

(૧) રાગ અને ભય સંજ્ઞાનો ક્ષય થવાથી કર્મનિર્જરા થાય છે, આ તેનો પરમ લાભ છે.

(૨) ધ્યાન-સ્વાધ્યાયાદિમાં એકાગ્રતા વધે છે.

(૩) જીવનમાં નિર્ભયતા વધે છે.

(૪) સંગ દોષથી ઉત્પત્ત કોધાદિ વિકાર થતાં નથી.

(૫) કામ-કોધાદિ ને ઉપશમિત કરવાનો આ ઉત્તમ ઉપાય છે કારણ કે આમાં તત્સંબંધી નિમિત્તનો અપરિયય થાય છે.

(૬) વન્ય પ્રાણીઓ પ્રત્યે પણ નિર્જામ મૈત્રીભાવ વધારવાનો આ ઉત્તમ ઉપાય છે.

આશય એ છે કે ઉપર પ્રમાણે અનેકવિધ ગુણોને જોતા, આ વિવિક્તશયાસન નામના કઠોર તપને પ્રબુદ્ધતાપૂર્વક, ગુરુઆજાથી, ભૂમિકાનુસાર, સંઘર્ષકારે, ઉત્સાહપૂર્વક કરવું જોઈએ.

૬. કાયકલેશ તપ

સ્વરૂપ :- “દેહ પ્રત્યેના મમત્વભાવને ઓછો કરવા માટે શાતાશીલીયાપણાને છોડીને શરીરને જાજી-જોઈને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં મૂકીને, તેને કષ્ટ આપીને, તે તકલીફોને પ્રસંગતાપૂર્વક, શાંતભાવથી સહન કરવી કાયકલેશ તપ કહેવાય છે.” આમાં શાતાશીલીયાપણું તથા શરીર સંબંધી ઈચ્છાઓ પોષણ કરવાનો નિરોધ થાય છે, માટે તેને તપ માનવામાં આવે છે. જીવને સર્વાધિક મમત્વ જો કોઈ પર દ્રવ્યથી હોય તો તે શરીર છે. જો કે આ પરદ્રવ્ય છે તો પણ આપણા સાથે દૂધપાણી જેમ એકશેત્રાવગાહરૂપે જોડાયેલ હોવાને લીધે સ્વદ્રવ્યની જેમ જ નિરંતર ઉપયોગમાં રહે છે.

શરીર ચાલે તો હું ચાલું છું, તે વધે તો હું વધું છું, તે રોગગ્રસ્ત થાય તો હું રોગગ્રસ્ત છું, આવો એકાત્મજ્ઞાવ તેની સાથે વ્યક્ત કે અવ્યક્ત રૂપથી ચાલે છે. આત્મવિજ્ઞાની યોગી પણ તેની માયાથી પૂર્ણરૂપથી અલિમ રહી શકતા નથી કારણ કે અંતરંગમાં કૃધા, તૃધા, વેદના આદિનું આશ્રયસ્થાન પણ આ જ છે. દેહના માધ્યમથી જ કર્મોદ્દય વેદાય છે. તેથી આત્મજ્ઞાની મહાત્મા પણ આ પિંડથી ન્યૂનાધિકરૂપે હેરાન-પરેશાન રહે છે અને આ પિંડથી સદા માટે મુક્તિનો ઉપાય કરતા રહે છે. એ ઉપાયોમાં જ એક શ્રેષ્ઠ ઉપાય આ તપ છે. કાયકલેશ તપમાં તપસ્વી શરીરને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં મૂકીને તે પીડાથી ઉત્પન્ન વેદનાને પોતાના જ્ઞાનભાવથી જ્ઞાતા-દ્વારા રહીને શાંતભાવથી સહન કરે છે. પ્રારંભમાં થોડી મુશ્કેલી પડે છે પરંતુ ધીમે-ધીમે અભ્યાસ દ્વારા શરીરની પીડા અને પોતાના જ્ઞાનભાવની જગૃતિ, બસેનું ભેદજ્ઞાન સિદ્ધ થઈ જવાથી પીડા પોતાનો પ્રભાવ ઓછો દેખાડે છે અને દીર્ઘકાળ સુધી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં શરીર રાખીને તપાવવાથી હવે પીડા, પીડારૂપ લાગતી નથી અને ઉપયોગ તે પીડામાં જતો નથી. જો માત્ર જ્ઞાનભાવ હોય (ભેદ વિજ્ઞાન) અને શરીરને કષ્ટ સહન કરવાની આદત ન હોય તો કષ્ટ સમયે ઉપયોગ દેહમાં જાય છે, પરંતુ જ્ઞાનભાવની સાથે-સાથે શરીરને કષ્ટ સહિષ્ણુતાનો અભ્યાસ કરાવ્યો હોય તો કષ્ટના સમયે ઉપયોગ પીડામાં પ્રયુક્ત ન થઈને આત્મામાં જ રહે છે અને એવા સમયમાં વિશ્િષ્ટ કર્મનિર્જરા થાય છે. ઘોર ઉપસગ્રોના સમયે યોગીરાજ આ અભ્યાસ (કાયકલેશ) દ્વારા ઉપયોગને વેદનામાંથી હટાવીને આત્મામાં લગાવે છે, જેનાથી સંવરપૂર્વક નિર્જરા થાય છે એવું શ્રીમદ્ પૂર્ણપાદ સ્વામી ‘ઈષ્ટોપદેશ’ માં કહે છે.

પરિષહાદ્યવિજ્ઞાનાદાસ્ત્રવસ્ય નિરોધિની ।
જાયતેઽધ્યાત્મયોગેન કર્મણામાશુ નિર્જરા ॥ ૨૮ ॥

અર્થ :- આત્માનું ધ્યાન કરવાના સમયે પરિષહ તથા ઉપસગ્રોદ્ધિમાં ઉપયોગ જતો જ નથી. તેનાથી કર્મના આજ્ઞાવની નિરોધક કર્મની નિર્જરા શીଘ્ર થાય છે. આગળ પણ કહે છે કે :-

અગચ્છંસ્તદ્વિશોષાણામનભિજશ્ચ જાયતે ।

અજ્ઞાત તદ્વિશોષસ્તુ, બધ્યતે ન વિમુચ્યતે ॥૪૪॥

અર્થ :- તે શરીરાદિ પર-પદાર્થોને સારા-નરસા, સુંદર-કુરૂપ, ઈષ્ટ-અનિષ્ટ તથા તારું-મારું આદિ વિશેષોને ન જાણતો અજ્ઞાણ બની જાય છે અને તે વિશેષોને ન જાણનાર યોગી (ઉપયોગમાં ન લેનારો) તે કર્મની બંધાતો નથી અપિતુ મુક્ત થઈ જાય છે.

પરંતુ આવું ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે શરીરને પહેલાથી જ કષ્ટસહિષ્ણુ બનાવ્યું હોય, નહીં તો ભેદજ્ઞાન કરવા છતાં પણ વેદનાથી ઉપયોગ હટતો નથી. એવું જ આચાર્ય શ્રીપૂર્ણપાદસ્વામી સમાવિતંત્ર માં કહે છે.

અદુઃખ્યભાવિનં જ્ઞાનં ક્ષીયતે દુઃખ સત્ત્રિધૌ ।

તસ્માદ્યથાબલં દુઃખૈરાત્માનં ભાવયેનુનિઃ ॥૧૦૨॥

અર્થ :- કાય-કષ્ટ વિના સુકુમાર ભાવથી ભાવના કરાયેલ શરીરાદિથી નિભન્ન આત્માનું જ્ઞાન, દુઃખ પડતા નાશને પ્રામ થાય છે, માટે મુનિ પોતાની શક્તિને છુપાવ્યા વિના દુઃખો પડવાં છતાં પણ, કાય-કલેશાદિ કષ્ટો સહન કરવા છતાં પણ પોતાના આત્માને ભાવે અર્થાત્ તેની ભાવના કરે. આનો જ સર્વોત્તમ ઉપાય આ કાયકલેશ નામક દુર્દ્ર તપ છે.

કાયકલેશની વિધિ :- આ તપમાં તપસ્વી યોગીજન ગરભીના દિવસોમાં જ્યારે ભીષણ ગરમી પડવાથી પર્વતોના પથ્થર આગ વરસાવતા હોય, એવા સમયે ભર-બપોરે તે મહામુનીશ્વર તે પર્વતોની શિલા ઉપર જઈને ધ્યાન અને કાયોત્સર્જ કરે છે તથા વરસાદના દિવસોમાં વૃક્ષોના પત્તાઓ પર પાણીની જે બુંદો (ટીપા) જમા થાય છે તે હવા આવતા નીચે પડે છે ત્યારે મુનિરાજ તે વૃક્ષની નીચે તે ટીપાઓની વેદનાને પ્રસંગતાપૂર્વક પુષ્પવર્ણની જેમ ગણતા પોતાના ધ્યાનમાં લીન થાય છે. જ્યારે અસહનીય ઠંડીમાં બરફની વર્ષા થાય તે સમયે ખુલ્લા આકાશ નીચે રાત્રે મુનિ ધ્યાનસ્થ થાય છે અને તે વંદનીય મુનિ આવું કરીને ક્રિચિત્રમાત્ર પણ કોભને પ્રામ ન થઈને અનંત કર્મની નિર્જરા કરે છે અને બીજા પણ અનેક પ્રકારે મુનિ આ કાયકલેશ તપ કરે છે.

શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર (ક્રમાંક-૮)

મહેન્દ્રભાઈ કે. ખંધાર

સ્તોત્ર અને પાર્શ્વપ્રભુનો મહિમા-૨

● મૂળ શ્લોક : (વસંતતિલકા)

હૃદ્વર્તિની ત્વયિ વિભો ! શિથિલીભવન્તિ,
જન્તોઃ ક્ષણેન નિબિડા અપિ કર્મબન્ધાઃ ।
સદ્ગો ભુજંગમમયા ઇવ મધ્યભાગ -
મભ્યાગતે વનશિખંડિની ચંદનસ્ય ॥૮॥

● અન્વયાર્થ :

(હે) વિભો ! ત્વયિ હૃદ્વર્તિની જંતોઃ નિબિડા અપિ
કર્મબન્ધાઃ ક્ષણેન શિથિલી ભવન્તિ । ઇવ વનશિખંડિની
મધ્યભાગમ્ અભ્યાગતે ચંદનસ્ય ભુજંગમ્ અમયા સદ્ગઃ ॥

● શાન્દાર્થ : હૃદ્વર્તિની - હૃદયમાં (રાખવાથી),
ત્વયિ - તમારા, તમને, વિભો ! - (હે) વિભો,
વિભુ (પ્રભુ), શિથિલી - શિથિલ, ઢીલા, મંદ,
ભવન્તિ - થઈ જાય છે, જન્તોઃ - જીવોના, ક્ષણેન
- ક્ષણવારમાં, નિબિડા - નિબિડ, ગાઢ, અપિ -
પણ, કર્મબન્ધાઃ - કર્મબંધન, કર્મો, સદ્ગઃ - તત્કાળ,
ભુજંગમ - સર્પ, અમયા - ભરડો છોડી દેવો, પકડ
ઢીલી થઈ જવી, ઇવ - ની જેમ, મધ્યભાગમ -
(વનના) મધ્ય ભાગે, અભ્યાગતે- આવે ત્યારે,
વનશિખંડિની - વનના મોર, ચંદનસ્ય - ચંદનના
વૃક્ષોની (પાસે).

● સમશ્લોકી ગુજરાતી પદ્ધાનુવાદ :

(હરિંગીત)

હે સ્વામી ! આપ હૃદય વિષે આવો તદા પ્રાણીતણાં,
ક્ષણમાત્રમાં દઢ કર્મબંધન જાય તૂટી જગતણાં;
વનના મયૂરો મધ્યમાં જેવી રીતે આવ્યા થકી,
ચંદનતણા તરુથી જ સર્પો સધ છૂટે છે નાસી (૮)

(મંદાકંતા)

જ્યારે જ્યારે હૃદયમહિ હો નાથજી લોક કેરા,
ત્યારે ત્યારે શિથિલ બનતા જન્મના સર્વ ફેરા;

જ્યારે આવે મયૂર વનખંડના મધ્યભાગો,
ત્યારે સર્પો ઝટપટ છુટી આમ ને તેમ ભાગો. (૮)

● ભાવાર્થ : હે પ્રભો ! જ્યારે તમે ભક્તજનના
હૃદયમાં બિરાજમાન થાઓ છો ત્યારે તેનાં ગાઢ
કર્મબંધન પણ ક્ષણમાત્રમાં શિથિલ થઈ જાય છે.
જેવી રીતે વનનો મોર વનના મધ્યભાગમાં ચંદનવૃક્ષો
પાસે આવે કે તરત જ (તેના ટહુકારથી) ચંદનવૃક્ષો
સાથે ચોંટેલા સર્પો શિથિલ થઈ જાય છે, તેમની પકડ
ઢીલી પડી જાય છે અને તેઓ ભાગી જાય છે.

● વિશેષાર્થ / પરમાર્થ : છદ્રા શ્લોક પદ્ધી વિષયાંતર
શરૂ થયું છે તેનો આ બીજો શ્લોક છે. વિષય એ ચાલે
છે કે પ્રભુના નામ અને ધ્યાનનો શો મહિમા છે !
પરમાત્માના નામસ્મરણ અને હૃદયમાં નિવાસથી
જીવનમાં આમૂલ આધ્યાત્મિક પરિવર્તન આવે છે.

આ શ્લોકમાં સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિજી
પાર્શ્વપ્રભુના ચિંતન-ધ્યાનનું ફળ બતાવે છે. હે
પરમાત્મનું ! આપ હૃદયમાં હોતે છતે અર્થાત્ હૃદયમાં
આપનું એકાગ્રતાથી ચિંતન-ધ્યાન કરાય છે ત્યારે
જીવોના ગાઢ-દઢ કર્મોના બંધો તત્કાલ શિથિલ થઈ
જાય છે, ઢીલા પડી જાય છે. અર્થાત્ બંધમાં જે રાગ-
દ્વેષની તીવ્ર ચિકાસ (રસ) હતી તે મંદ થઈ જાય છે.

આ વાત સુંદર દણાંતથી સમજાવે છે.
મલયાળિ પર્વત ઉપર વનનો મોરલો જ્યારે વનની
મધ્યમાં આવે છે અને ટહુકાર કરે છે ત્યારે ત્યાં
ચંદનના વૃક્ષો અને તેની શાખાઓ સાથે વીટળાઈને
બંધનરૂપે રહેલા સર્પો ગભરાઈ જવાથી તેઓ ઢીલા
પડીને ભાગવા માંડે છે. આ ઉપમા-દણાંતમાં (૧)
સર્પના વીટળાવાના સ્થાને કર્મના બંધનો છે, (૨)
ચંદનવૃક્ષના સ્થાને જીવ છે અને (૩) મોરલાના
ટહુકારના સ્થાને પાર્શ્વપ્રભુનું હૃદયમાં ધ્યાન છે. આ
સાંગોપાંગ પૂર્ણ અલંકાર છે.

આ દણાંતથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ચંદનના

વૃક્ષો પર રહેલા સર્વો સીધા દૂર કરી શકતા નથી. તેને સહેલાઈથી અને નિશ્ચિતપણે દૂર કરવા મોરલો જોઈએ. તે જ પ્રમાણે અજ્ઞાન - અહંકાર, રાગ-દ્રેષ્ટ વગેરેથી થયેલા જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો સીધા દૂર કરવા મુશ્કેલ છે. પરંતુ જે પરમાત્માના બંધનો સર્વથા દૂર થયા છે અને જેઓ વીતરાગ તેમજ સર્વજ્ઞ બન્યા છે. તેઓના ધ્યાનરૂપી - ભક્તિરૂપી મોરલાના ટહુકારનું હૃદયમાં ગુંજન થયા કરે તો તેના રાગ-દ્રેષ્ટ વગેરેનો રસ તૂટી જાય છે અને અહંકાર જર્જરિત થઈ જાય છે.

આ જ વાતને વિશેષ વિચારીએ. અંધકારને દૂર કરવો હોય તો તે ધોકા મારવાથી દૂર ન થાય. તે તો દીવો લાવીને મૂકીએ એટલે એની મેળે દૂર થઈ જાય. બહારના અભક્ષ્ય ચોકલેટ-બિસ્કિટ ખાવાની જીદ કરતા-રડતા બાળકને ના પાડવાથી કે વઢવા-મારવાથી નહીં માને, પણ તેને ઘરના નિર્દ્દિષ્ટ-સ્વાહિએ બિસ્કિટ આપવાથી તે સહેજે શાંત થઈ જશે. તે પ્રમાણે વિષય-કષાય, રાગ-દ્રેષ્ટ, કામ-કોધ વગેરે દોષોને કે દોષિતને ધિક્કારવાથી તે દોષો દૂર નહીં થાય, પણ તેઓને પરમાત્માની ભક્તિ અને તેઓએ બતાવેલા સન્માર્ગ (જિનશાસન) સાથે જોડી દેવાય તો આપોઆપ તે દોષો શિથિલ-નબળા પડી જશે. આને મનોવૈજ્ઞાનિક ભાષામાં ‘વિષયનો બદલાવ’ કહે છે.

સામાન્ય રીતે વાસના (અનાદિના કુસંસ્કારો, ખડકિપુ, વિષય-કષાય) દૂર કરવાના ચાર ઉપાય છે : (૧) ભોગમાર્ગ - વિષયોના ભોગને આધીન થઈને તૂમિ અનુભવવી. આ તૂમિ આભાસિક અને કામચલાઉં છે. દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની પૂજાની જ્યમાલામાં કહે છે કે ભોગથી આસક્તિ વધુ પ્રજ્ઞવલે છે - માનો પાવકમેં ધી ડાલા. આ નિકુષ્ટ, અધૂરો, નિષ્ફળ માર્ગ છે. (૨) દમનયોગ - થોડી સર્ફળતા કદાચ મળે, પણ સમય જતાં, દબાવેલ ઈંડ્રિયો અને વિષયવાસના સ્ત્રીંગની જેમ જોરથી ઉછળે છે તેથી સલામત કે વિશ્વાસપાત્ર માર્ગ નથી. (૩) જ્ઞાનયોગ - આ શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે પણ અધરો અને લાંબા ગાળે સાધ્ય છે. અહંકાર અને શુષ્ણતાની શક્યતા રહેલ છે. (૪) ભક્તિયોગ - આ માર્ગ જ આસક્તિને શાંત કરવા

માટે સરળ અને સલામત છે. ભક્તિયોગમાં વિષયનું પરિવર્તન કરવાનું હોય છે. પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી કહે છે કે ભક્તિ એ સર્વોત્કૃષ્ટ માર્ગ છે. ભક્તિથી અહંકાર મટે. સ્વચ્છંદ ટળે અને સીધા માર્ગ ચાલ્યું જવાય; અન્ય વિકલ્પો મટે (વચનામૃતજી, ઉપદેશધાર્યા-૪).

તાત્પર્યકે કર્મબંધનથી મુક્ત થવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય છે જિનભક્તિ ! પરમકૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી કહે છે,

જિનભક્તિ ગ્રહો તરુ કલ્પ અહો,
અતિ નિર્જરતા વણાદામ ગ્રહો,
સમભાવી સાદા પરિણામ થશે,
૪૩ મંદ અધોગતિ જન્મ જશે,
... ભજુને ભગવંત ભવંત લહો

(મોક્ષમાળા, શિક્ષાપાઠ-૧૫)

ભક્તિની શક્તિ અગાધ છે. ભક્તિ ત્યારે જ સાચા અર્થમાં થઈ શકે કે જ્યારે પરમાત્મા પ્રત્યે આપણા હૃદયમાં ગ્રેમ, શ્રદ્ધા સમર્પણતા અને અહોભાવ હોય. એકનિષ્ઠાપૂર્વકની અપૂર્વભક્તિ ભક્તને ભગવાન બનાવે છે.

ગળાબૂડ કર્મોથી લેપાયેલો જીવ જ્યારે પોતાના હૃદયમાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સ્થાપના કરે છે ત્યારે પ્રભુના પ્રભાવથી જીવ કર્મરહિત થતો જાય છે. આ પ્રભાવ કેવો અદ્ભુત છે ! આ પ્રભાવ દ્વારા શુદ્ધસ્વરૂપી પ્રભુ અને કર્મભળ વચ્ચેનો સંબંધ પ્રગટ થાય છે. બજે ક્યારેય સાથે રહી શકતા નથી. ગમે તેવા ભારે કર્મોવાળો જીવ હોય, પણ તેના હૃદયમાં પ્રભુ વસે તો પ્રભુભક્તિના પ્રભાવથી કર્મને જવું જ પડે છે. કર્મો કરતા પ્રભુનું બળવાનપણું વિશેષ છે. દફ્પ્રહારી, અંગુલિમાલ, અંજન ચોર વગેરે તેના દષ્ટાંતો છે. ‘હૃદવર્તિની’ કહીને જેને હૃદય (અને મન) છે એવા સંજીવી પંચેન્દ્રિય જ પ્રભુને પોતાના અંતરમાં સ્થાપી શકે અર્થાત્ પ્રભુનું ધ્યાન ધરી શકે કે પ્રભુપ્રાર્થના કરી શકે. આમ કહીને સધળા જીવોમાં સંજીવી પંચેન્દ્રિયપણાનું મહત્વ બતાવ્યું. પરમાત્માનો

પ્રભાવ અનુભવવા માટે જીવની પાત્રતા ગર્ભિત રીતે અહીં દર્શાવિલ છે : (૧) સંજી પંચેન્દ્રિયપણું અને (૨) સ્વચ્છંદરહિત પ્રભુઆજાએ પ્રવર્તન.

હે પ્રભો ! આપનો પ્રભાવ એટલો બધો છે કે આપ જ્યારે ભક્તોના હૃદયમાં પ્રતિષ્ઠિત થાઓ છો ત્યારે ત્યાં કર્મની કોઈ હેસિયત નથી કે તેઓ આત્મામાં રહી શકે. હે પાર્વિનાથ પ્રભુ ! આપના આંતરબાધ્ય ગુણોનું ભક્તજનોને ગુરુગમે યથાર્થ ઓળખાણ થાય છે ત્યારે તેઓના હૃદયપ્રદેશો પર આપ છવાઈ જીવ છો એટલે કે હૃદયમાં પ્રસ્થાપિત થાવ છો.

કોઈ માણસ જ્યારે સંસારના વિકલ્પો, રાગ-દ્રેષ્વાળા વિચારો-વિભાવોને છોડીને શુદ્ધ સ્વભાવમય નિરંજન નિરાકાર પરમાત્માનું ધ્યાન ધરે, તેમના ગુણોનું ચિંતન કરે કે તેમના નામના જપ-નામસમરણ કરે ત્યારે તેના પ્રભાવે પૂર્વે બાંધેલા અને આત્માના પ્રદેશોને ચોટેલા ગાઢ કર્મો ઢીલા થવા માંડે છે અને ઉદ્દીરણાથી ઉદયમાં આવી આત્મપ્રદેશોથી ખરી પડે છે - નિર્જરી જાય છે. કહું છે ને કે,

જહાં રામ તહાં કામ નહીં, કામ તહાં નહીં રામ;
દોનું સાથ ન રહે, દિન-રજની એક સાથ.

જેમ રાત્રિ અને દિવસ, અંધારું અને અજવાણું સાથે ન રહી શકે તેમ રામ (પ્રભુ, આત્મા) અને કામ (સંસાર, કર્મો) એક સાથે ન રહી શકે.

યંદનના વનમાં સર્પો આવીને વૃક્ષોના થડને ચારેબાજુ વીંટળાઈ ભરડો લઈને પડ્યા હોય છે. પરંતુ જ્યારે મયૂરનો ટહુકાર સંભળાય અને મયૂરોને આવતા જુએ કે તુરત જ સાપોનો ભરડો ઢીલો પરી જાય અને થડને છોડીને ચાલ્યા જાય છે. તેમ કર્મરૂપી સર્પો પણ આત્માના પ્રદેશોને ચોંટીને રહેલા છે. પરંતુ જ્યારે પાવનકારી પ્રભુના નામ-સ્તુતિનો ટહુકાર સંભળાય કે તે નિબિડ બંધનો શિથિલ બની જાય છે અને આત્મપ્રદેશોથી ખરી જાય છે. અહીં ‘ભક્તામર સ્તોત્ર’ના સાતમા શ્લોકમાં કહેલ, ત્વત્સંસ્તવેન ભવસંતતિ સન્નિવદ્ધ પારં ક્ષણાત્ ક્ષય મુપૈતિ થી જે કહું તે જ ભાવ છે.

પ્રકૃતિથી જ સર્પ અને મયૂરને વેરભાવનો સંબંધ છે એટલે કે જન્મજાત વેર છે. સર્પ એ ભય, અનિષ્ટ અને મિથ્યાત્વનું પ્રતીક છે, જ્યારે મોર એ સુંદરતા, પવિત્રતા અને ઈષ્ટનું પ્રતીક છે. જ્યારે જ્યારે ઈષ્ટ અને અનિષ્ટનો સંઘર્ષ થાય છે ત્યારે ઈષ્ટનો જય થાય છે.

અહીં પ્રકૃતિ અને પરમાર્થનો એક તફાવત નજરે ચેડે છે. સર્પ અને મયૂરના ગજગ્રાહની વચ્ચે ચંદનવૃક્ષ અલિમ રહે છે, જ્યારે જીવ પોતાના ભાવ અનુસાર બનેને નિમિત્ત આપે છે. આથી મિથ્યાત્વ આદિ અનેક કર્મો આત્માની વિભાવ અવસ્થામાં સર્પની જેમ તેને ચોંટી પડે છે. પરંતુ તે ભરડામાં દબાયેલો જીવ જો એથી ધૂટવાના ભાવ કરી મયૂરરૂપ પ્રભુને હૃદયમાં સ્થાપે તો આ કર્મો આત્મા ઉપર રહી શકતા નથી. જીવ પોતે જેવો થવા ધારે તેવો થઈને રહેવામાં સ્વતંત્ર છે. કર્મના ભારથી દબાવા ઈષ્ટે તો તેમ બને અને પ્રભુના ધ્યાનમાં લીન બની કર્મરહિત થવા ઈષ્ટે તો તેમ બને. જીવના પક્ષે આ સ્થિતિ વિવેક અને વિચારણા માગી લે છે.

ભગીરથ તપસ્યા કરવા છતાં પણ કર્મક્ષય ન થાય એવો કર્મક્ષય સાચી ભાવપૂર્વકની પ્રભુભક્તિથી એક ક્ષણમાં થઈ જાય છે. વીતરાગ દર્શન અને જૈન પરંપરામાં કર્મનો ક્ષય કરવો એ સાધનાનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે. તેમાં પણ ધાતીકર્મોનો ક્ષય કરવો પરમ આવશ્યક છે. તે કર્મક્ષય વિના જીવનું કલ્યાણ થતું નથી. ધાતીકર્મોને નિબિડ (ગાઢ) કર્મ કહ્યા છે, જે સર્વથા પાપમય છે.

કર્મક્ષય બે પ્રકારના છે : (૧) સવિપાક અથવા અકામ ઉદયમાન નિર્જરા. કર્મની સ્થિતિનો સમય થતાં કર્મો ઉદયમાં આવી ફળ આપીને નિર્જરી (ખરી) જાય છે. આ નિર્જરા ખરેખર કર્મક્ષય કહેવાતી નથી. આમાં જીવનો કોઈ સમજણપૂર્વકનો પુરુષાર્થ નથી. (૨) અવિપાક અથવા સકામ, ઉદ્દીરણ નિર્જરા. કર્મની સ્થિતિનો સમય થતાં પહેલા તપ, ધ્યાન આદિ અનુષ્ઠાનોથી કર્મોને ઉદયમાં લાવીને અને તેને મંદ કે રસહીન કરીને ખેરવી નાખે છે. આ વાસ્તવિક સાચી

નિર્જરા છે. આમાં જીવનો લક્ષ અને જાગૃતિપૂર્વકનો પુરુષાર્થ હોય છે. આ જ સાચી સમ્યક્ સાધના છે.

આ શ્લોકના પ્રારંભમાં જ મનુષ્યના મર્મસ્થાન હૃદયનો ઉલ્લેખ કરેલ છે. એક તો સ્થૂળ ભૌતિક હૃદય કે જે રક્તસંચાર કરીને મનુષ્યને જીવિત રાખે છે. આ દ્વય હૃદયને 'હાર્ટ' કહે છે. બીજું ભાવહૃદય છે કે જે ભાવનાઓનો સંચાર કરે છે. ભાવહૃદયમાં પરમાત્માનું પદાર્પણ થતાં કર્મો ઢીલા થઈને કાળકમે નિર્જરી જાય છે.

અહીં આચાર્યશ્રી પાર્શ્વપ્રભુને વિભુ તરીકે સંબોધે છે તે ધારું સૂચ્યક છે. 'વિભુ' એટલે પ્રકાશિત કરનાર. જ્યાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર હોય ત્યાં (આત્મ) જ્ઞાન પ્રકાશ પાથરે તે વિભુ (નિભિત અપેક્ષાએ).

આચાર્યશ્રીએ આ શ્લોકમાં જંતુ શબ્દ વાપરેલ છે. 'કલ્યાણમંહિર' ના પ્રથમ શ્લોકમાં પણ જંતુ કહેલ છે. અહીં જંતુ એટલે કર્મધીન પરાસ્ત જીવ (મનુષ્ય). ઉપાસના-આરાધનાની શ્રેણીમાં આવે નહીં ત્યાં સુધી રાજા-મહારાજા પણ 'જંતુ' જ છે. કર્મબંધનના કારણે જીવાત્મા જંતુ બન્યો છે. જ્યારે કર્મબંધ શિથિલ થાય ત્યારે આત્મસત્તા પ્રગટ થાય છે. કર્મચેતનાના પ્રભાવથી જીવ જંતુ કહેવાયો અને હવે ભાવપૂર્વકની ભક્તિથી જ્ઞાનચેતના પ્રગટતા જીવ 'જંતુ' મટીને સાધક-ભક્ત બને છે.

મધુર માટે વાપરેલ વનશિર્ખંડિની શબ્દ ઘણો મધુર છે. અભ્યાગતે કહીને મોર અને સાપના જન્મજાત વેરરૂપ આકમણનો ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો છે. વનના છેદે ચંદનવૃક્ષ મળવા મુશ્કેલ છે પણ વનની ગહરાઈમાં મળે છે. એટલે (વનનો) મધ્યભાગ કહ્યો. પૂરા શ્લોકમાં ભાષા અને શબ્દરચના એટલી કાવ્યમય છે કે પ્રત્યેક ભાવ સાર્થક બનીને અધ્યાત્મ સાથે સમીકરણ કરે છે.

આચાર્યશ્રીએ શિથિલી ભવન્તિ કહ્યું છે તે એક પ્રકારે કરણ (ઉદ્દીરણા, પાપનું પુણ્યમાં સંકમણ) ના આધારે રૂપાંતર થાય છે. કર્મની સ્થિતિ (સમય) બદલાઈને અનુભાગ (રસ) મંદ થઈ જાય છે. કર્મને નિબિડ કરવાની પ્રક્રિયા અજ્ઞાન અવસ્થા અને મોહદશા દર્શાવે છે અને નિબિડને શિથિલ કરવાની

પ્રક્રિયા જ્ઞાનદશા, નિર્મોહભાવ અને ભક્તિ-પરાયણતા દર્શાવે છે. આ રીતે 'શિથિલીકરણ' શબ્દમાં જીવનો અનુપમ પુરુષાર્થ રહેલ છે. જ્યારે પ્રભુનું નામ યથાર્થ રીતે હૃદયમાં આવે છે ત્યારે માત્ર કર્મબંધ શિથિલ થાય છે એવું નથી પરંતુ સંઘળા ભાવો અને જીવનમાં રૂપાંતર થઈને ઊર્ધ્વગામિતા પ્રગટે છે, સ્વરૂપનો વિકાસ થાય છે, વિભાવનો લય થઈને સ્વભાવ પ્રગટે છે અને કાળાંતરે જીવને મોક્ષપદ પમાડે છે.

ઉત્થાનિકા : હવે પછીના શ્લોક નવમાં આચાર્યશ્રી કહે છે કે યથાર્થ રીતે પ્રભુનું શરણ લેવાથી ઉપદ્રવો શાંત થઈ જાય છે. ચોર લોકો મનુષ્યની પશુ વગેરે સંપત્તિ રાત્રે લઈને ભાગતા હોય ત્યારે સૂર્યોદય થતાં તેઓ સંપત્તિ છોડીને ભાગી જાય છે, તે દંદાંતથી પ્રભુ નામ-સ્મરણનો મહિમા દર્શાવિલ છે.

અંતમાં સર્વ જીવ પરમાત્માની ભાવપૂર્વકની ભક્તિથી કર્મો શિથિલ અને નિર્જરિત કરીને જલ્દીથી આત્મકલ્યાણ સાધે તેવી મંગલ ભાવના સાથે જિનાજ્ઞાથી કાંઈ વિપરીત લખાયું હોય તો ત્રિવિદ્યે મિશા મિ દુકુંઝ.

ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

॥ શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ ॥

: બુંદેલખંડ જત્રા

કોબા આશ્રમના ઉપકમે યોજાયેલ બુંદેલખંડની જત્રા (૩૦ સપેન્ચર થી ૧૩ ઓક્ટોબર ૨૦૧૯), પ્રભુ-ગુરુકૃપાથી સાનંદ સંપત્તિ થયેલ. તેનો સંક્ષિપ્ત રીપોર્ટ (૪ પેઈજ) જાન્યુઆરી "દિવ્યધ્વનિ" માં આવેલ. તેનો હુલ રીપોર્ટ (૧૦ પેઈજ) કોબા આશ્રમની વેબસાઈટ (www.shrimadkoba.org), બુંદેલખંડની જત્રાના whts app (Bundelkhand Jatra Group) અને કોબા આશ્રમના Whats app (SRASK સમૃતિવંદના ગુરુદેવ) પર આવતા અઠવાડિયામાં મુકાશે.

પવિત્રાત્મા જૂઠાભાઈ

કિરીટભાઈ શાહ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી એટલે મુમુક્ષુઓના આદર્શ સત્પુરુષ. તેમની સર્વ કૃતિ, વૃત્તિ અને લેખનો હેતુ પરમાનંદરૂપ હરિને ક્ષણપણ ન વીસરવાનો રહ્યો છે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના આંતરજીવનના રહસ્યોને પામવું તે મુમુક્ષુહૃદયોનો એક મોટો આનંદ છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના એક પ્રિય વિશ્રામપાત્ર પવિત્રાત્મા જૂઠાભાઈ ઉજમસી અમદાવાદ રહેતા હતા. શ્રીમદ્ સાથે તેમનો પરિચય અલ્પ, લગભગ ર વર્ણનો રહ્યો હતો અને તે દરમ્યાન તેઓશ્રીએ શ્રીમદ્જી સાથે પ્રત્યક્ષ તેમજ સતત પત્ર દ્વારા સત્સંગ કર્યો હતો. શ્રીમદ્ ઉપર તેમને પરમ શ્રદ્ધા હતી અને તેમના પ્રત્યે પ્રશસ્ત રાગ હતો. શ્રીમદ્દની તેઓ ભક્તિભાવે ગુણપ્રશંસા કરતા અને સત્સંગની નિત્ય કામના કરતા. શ્રીમદ્દના સત્સંગ વિના તેમની આરોગ્યતા હાનિ પામતી અને દેહત્યાગનો ભય પણ થતો.

સંસારમાં નીરસપણે રહેતાં શ્રી જૂઠાભાઈ સરળ અને વિનમ્ન પુરુષ હતાં. કર્મગતિની વિચિત્રતાને લઈ અમુક પક્ષના લોકોનું શ્રીમદ્ પ્રત્યે પ્રતિકૂળ વર્તન હોવાથી શ્રી જૂઠાભાઈ અત્યંત હુંખી થતાં. પોતાના પવિત્ર આમપુરુષ પ્રત્યે લોકોનું પ્રતિકૂળ પ્રવર્તન થતું હોય ત્યારે આત્માર્થને બેદ તથા શોક થઈ આવવું સ્વાભાવિક છે.

સત્યનો રંગ ચઢાવે તેમજ મોકશના માર્ગમાં સ્થાપિત કરે તેવા અનેક ધર્મપત્રોમાં શ્રીમદે શ્રી જૂઠાભાઈને સત્યપરાયણ, સત્ત્યાભિલાખી તેમજ આત્માભિલાખી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. ધર્મપાત્ર શ્રી જૂઠાભાઈ ઉપર શ્રીમદ્દને વિશેષ અનુરાગ ઉપજતો. એવા પાવન આત્માના ગુણાતિશય ચરિત્રના મનન અર્થે તેમના વિષે કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના ગંભીર વચ્ચનામૃતો વિશેષ ઉપકારી થવા હેતુ અત્ર પ્રસ્તુત છે :-

“તમારા પ્રશસ્તભાવ માટે આનંદ થાય છે. ઉત્તરોત્તર એ ભાવ તમને સફળદાયક થાઓ. ઉત્તમ

નિયમાનુસાર અને ધર્મધ્યાન પ્રશસ્ત વર્તન કરજો, એ મારી વારંવાર મુખ્ય ભલામણ છે. શુદ્ધભાવની શ્રેષ્ઠીને વિસ્મૃત નથી કરતા એ એક આનંદકથા છે.”

“તમે મારા સંબંધમાં જે જે પ્રસ્તુતિ દર્શાવી તે તે મેં બહુ મનન કરી છે. આપણે જેમ બને તેમ એક જ પદના ઈચ્છા થઈ પ્રયત્ની થઈએ છીએ, તે આ કે ‘બંધાયેલાને છોડવો.’”

“તમારો પ્રશસ્તભાવભૂષિત પત્ર મળ્યો. મારા પર પ્રશસ્તભાવ આણો એવો હું પાત્ર નથી, છતાં જો તમને એમ આત્મશાંટિ થતી હોય તો કરો. બીજું ચિત્રપત તૈયાર નહીં હોવાથી જે છે તે મોકલું હું. મારાથી દૂર રહેવામાં તમારી આરોગ્યતા હાનિ પામે તેમ ન થવું જોઈએ.”

“તમારી દેહસંબંધી સ્થિતિ શોચનીય જાણી વ્યવહારની અપેક્ષાએ બેદ થાય છે. મારા પર અતિશય ભાવના રાખી વર્તવાની તમારી ઈચ્છાને હું રોકી શકતો નથી; પણ તેવી ભાવના ભાવતાં તમારા દેહને યલ્લિંચિત હાનિ થાય તેમ ન કરો. મારા પર તમારો રાગ રહે છે, તેને લીધે તમારા પર રાગ રાખવા મારી ઈચ્છા નથી; પરંતુ તમે એક ધર્મપાત્ર જીવ છો અને મને ધર્મપાત્ર પર કંઈ વિશેષ અનુરાગ ઉપજાવવાની પરમ ઈચ્છાના છે; તેને લીધે કોઈપણ રીતે તમારા પર ઈચ્છાના કંઈ અંશે પણ વર્તે છે.”

નિરંતર સમાધિભાવમાં રહો. હું તમારી સમીપ જ બેઠો છું એમ સમજો. દેહદર્શનનું અત્યારે જાણે ધ્યાન ખસેડી આત્મદર્શનમાં સ્થિર રહો. સમીપ જ છું, એમ ગાણી શોક ઘટાડો, જરૂર ઘટાડો. હમણાં દેહત્યાગનો ભય ન સમજો; એવો વખત હશે તો અને જ્ઞાની દશ્ય હશે તો જરૂર આગળથી કોઈ જણાવશે કે પહોંચી વળશે.

તે પુરુષને પ્રત્યેક લધુ કામના આરંભમાં પણ સંભારો, સમીપ જ છે. તમારો અતિશય આગ્રહ છે

અને ન હોય તો પણ એક ધર્મનિષ આત્માને જો કંઈ મારાથી શાંતિ થતી હોય તો એક પુણ્ય સમજી આવવું જોઈએ અને જ્ઞાનીદશ્ય હશે તો હું જરૂર ગણ્ય હિવસમાં આવું છું.”

“દેહ જેણો ધર્મોપયોગ માટે છે, તે દેહ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, તે પણ ધર્મને માટે જ છે. તમે દેહ માટે સંભાળ રાખશો. દેહ હોય તો ધર્મ થઈ શકે છે, માટે તેવા સાધનની સંભાળ રાખવાનો પણ બોધ છે.”

“કર્મગતિ વિચિત્ર છે. નિરંતર મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને ઉપેક્ષા ભાવના રાખશો. મુરજ્જીઓને ખુશીમાં રાખો. ખરી ધીરજ ધરો. પ્રલુબ્ધકિતમાં તત્પર રહેશો. નિયમને અનુસરશો અને સર્વ વડીલોની આજ્ઞામાં અનુકૂળ રહેશો, એમ મારી ભલામણ છે.”

“પ્રતિમાના કારણથી અહીં આગળનો સમાગમી ભાગ ઠીક પ્રતિકૂળ વર્તે છે, અત્યારે એ વગેરે એમના પક્ષના લોકોના જે વિચારો મારા માટે પ્રવર્તે છે, તે મને ધ્યાનમાં સ્મૃત છે; મારે માટે કોઈ કંઈ કહે તે સાંભળી મૌન રહેજો; ઉપયોગ શુદ્ધ કરવા આ જગતના સંકલ્પ-વિકલ્પને ભૂલી જાઓ; પાર્શ્વનાથાદિક યોગીશ્વરની દર્શાની સ્મૃતિ કરજો; અને તે જ અભિલાષા રાખ્યા રહેજો, એ જ તમને પુનઃ પુનઃ આશીર્વાદપૂર્વક મારી શિક્ષા છે.”

“જ્યાં ત્યાંથી રાગ-દ્રેષ રહિત થવું એ જ મારો ધર્મ છે; અને તે તમને અત્યારે બોધી જાઉં છું. પરસ્પર મળીશું ત્યારે હવે તમને કંઈપણ આત્મત્વ સાધના બતાવાશે તો બતાવીશ. આત્મભાવમાં સઘળું રાખજો; જગતનાં કોઈપણ પદાર્થ, સગાં, કુટુંબી મિત્રનો કંઈ હર્ષ-શોક કરવો યોગ્ય જ નથી. પરમશાંતિપદને દીયાળીએ એ જ આપણો સર્વસમતધર્મ છે અને એ જ દીયાળમાં ને દીયાળમાં તે મળી જશે, માટે નિશ્ચિત રહો. હું કોઈ ગચ્છમાં નથી; પણ આત્મામાં છું, એ ભૂલશો નહીં.”

“હવે આપણે થોડા વખતમાં દેશમાં મલી શકીશું, અહીં (મુંબઈ) હું કંઈ બહુ વખત રોકાવાનો નથી. આપ ધીરજ ધરશો અને શોચને ત્યાગશો, એમ વિનંતી છે. મળવા પછી હું એમ દીયાળ છું કે આપને

પ્રામ થયેલો નાના પ્રકારનો ખેદ જાઓ ! અને તેમ થશે. આપ દિલગીર ન થાઓ.”

“અનું લૌકિક નામ જ દેહધારી દાખલ સત્ય હતું, - એ આત્મદશાએ ખરો વૈરાગ્ય હતો. ચિ. સત્યપરાયણના સ્વર્ગવાસ (અષાઢ સુદ્ધિ-૮, ૧૯૪૬) સૂચક શબ્દો ભયંકર છે. એવા રત્નોનું લાંબુ જીવન પરંતુ કાળને પોષાતું નથી. ધર્મશલ્કનો એવો અનન્ય સહાયક માયાદેવીને રહેવા રહેવો યોગ્ય ન લાગ્યો.”

“આ આત્માનો આ જીવનનો રાહસ્યિક વિશ્રામકાળની પ્રબળ દાખિએ ખેદી લીધો. જ્ઞાનદાસ્તી શોકનો અવકાશ નથી મનાતો; તથાપિ તેના ઉત્તોત્તમ ગુણો તેમ કરવાની આજ્ઞા કરે છે. એ પાવન આત્માના ગુણોનું શું સ્મરણ કરવું ? જ્યાં વિસ્મૃતિને અવકાશ નથી, ત્યાં સ્મૃતિ થઈ ગણ્યા જ કેમ ?”

“મિથ્યા વાસના જેની બહુ ક્ષીણ થઈ હતી, વીતરાગનો પરમરાગી હતો. સંસારનો પરમજુગુપ્સિત હતો, ભક્તિનું પ્રાધાન્ય જેના અંતરમાં સદાય પ્રકાશિત હતું, સમ્યક્લભાવથી વેદનીય કર્મ વેદવાની જેની અદ્ભુત સમતા હતી, મોહનીય કર્મજું પ્રબળ જેના અંતરમાં બહુ શૂન્ય થયું હતું, મુમુક્ષુતા જેનામાં ઉત્તમ પ્રકારે દીપી નીકળી હતી, એવો એ જૂઠાભાઈનો પવિત્રાત્મા આજે જગતનો, આ ભાગનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યો ગયો. આ સહચારીઓથી મુક્ત થયો. ધર્મના પૂર્ણાદ્ધલાદમાં આયુષ્ય અચિતું પૂર્ણ કર્યું.”

“અરેરે ! એવા ધર્મત્વાનું ટૂંકું જીવન આ કાળમાં હોય એ કંઈ વધારે આશ્ર્યકારક નથી. એવા પવિત્રાત્માની આ કાળમાં ક્યાંથી સ્થિતિ હોય ? બીજા સંગીઓનાં એવાં ભાય ક્યાંથી હોય કે આવા પવિત્રાત્માનાં દર્શનનો લાભ અધિક કાળ તેમને થાય ?”

“મોક્ષમાર્ગને દે એવું જે સમ્યક્લત જેના અંતરમાં પ્રકાશ્યું હતું, એવા પવિત્રાત્મા જૂઠાભાઈને નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો !”

“સત્યપરાયણના માર્ગનું સેવન કરીશું તો જરૂર સુખી થઈશું, પાર પામીશું, એમ હું ધારું છું.”

પુ. જૂઠાભાઈના પવિત્ર ગુણો આપણા સૌના હદ્યમાં પરિણમે તેવી શુભ ભાવના છે. ■■■

કુષાયની ઉપશાંતિતા...

(શ્રી આત્મસિદ્ધિ ગાથા - ૩૮)

ભાનુલેન ડી. શાહ

ભવોભવના જન્મમરણના ફેરાને ટાળનાર,
ભવ્યજનોની ભીડ ભાંગનાર, સંદેહોનું વિશદ્ધતાથી
સમાધાન કરનાર, માત્ર એક અન્ય આત્મા વિશે જ
ચિંતનમનન કરવાનો બોધ આપનાર, દેહ દુલારો છે
પણ આત્મપ્રાપ્તિમાં તેને ગૌણ કરવાનું સમજાવનાર,
મુમુક્ષુઓના મનને ઢંઢોળનાર, શરીરનો સાધનામાં સતત
ઉપયોગ કરવાનો ખ્યાલ જગાડનાર, આત્માને કઈ રીતે
જાણવો - માણવો - અનુભવવો વગેરેની મીમાંસા કરીને
શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ મહાઅધ્યાય તરીકે તેમના
ચાહકોને જે “આત્મસિદ્ધિ” ગ્રંથ પ્રદાન કર્યો છે તેની
૩૮ મી કરી વિશે વિચાર કરવાનો છે. મરજીવો
મહાસાગરમાં ડૂબકી મારીને તેના તળિયેથી અલભ્ય,
અમૂલ્ય મોતી મેળવે તે રીતે “આત્મસિદ્ધિ” ની એક
એક કરીનું ગહન નિદિધ્યાસન કરીને આપણો તેમાં
અપાયેલા સબકને ખોજવાનો છે અને પરમાર્થ
આચરણમાં મૂકવાનો છે.

“આત્મસિદ્ધિ” ની ૩૮ મી કરીમાં શ્રીમદ્ પાંચ
બાબતો પર આપણું ધ્યાન દોર્યું છે. ગાગરમાં સાગરની
જેમ આમાં મુક્તિ મેળવવા માટેના પાંચ સોપાનો (શમ,
સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્થા, અનુકૂળા) આચ્યા છે. તેને
જીવનમાં પ્રત્યેક જિજ્ઞાસુએ ચરિતાર્થ કરવાના છે.
મોક્ષની સીડી આ સોપાનોથી પુરુષાર્થ દ્વારા ચઢી શકાય
છે અને કરવા ધારેલું કાર્ય પૂર્ણ થઈ જાય છે.

“કુષાયની ઉપશાંતિતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ખેદ, પ્રાણીદ્યા, ત્યાં આત્માર્થ નિવાસ.”

આપણામાં કહેવત છે કે “ધરની દાઝી વનમાં
ગઈ, તો વનમાં લાગી લહાય” એ પ્રમાણે આપણું મન
કોધ, લોભ, માન, માયા, રાગદ્વેષ વગેરેથી બળતું હશે
તો, અકળાતું હશે તો, મુંજારો અનુભવતું હશે તો
ધર્મની વાત કેમ ગમશે? માણસનું મન તો તેને જે
દુઃખી કરતું હશે, તેનું જ રટણ તેના મનમાં ચાલ્યા
કરશે, તેનાથી વિરામ પામશે નહીં. સણગતું મન
સંસારમાં રચ્યુંપચ્યું રહેશે, સર્જનહારમાં કદાપિ નહીં.

ઓશો રજનીશે કહ્યું છે કે, “માનવીનું મન કેટલું દરિદ્ર
છે, એકનો એક વિચાર સતત તેના મનમાં ઘોળાયા કરે
છે.” તે રીતે આપણા મનમાં પણ ચિંતાની, અભાવની
કે કોઈ પ્રાપ્તિની બાબત હશે તો તેના જ સારાનરસા
પડ્યા મનમાં પડ્યાયા કરશે, તે ભૂલી શકાશે નહીં.

ધર્મનો પંથ શાંતિ, સમતા, સહનશીલતા,
સમર્પણ, સમાધાનનો છે. આ સદ્ગુણો હશે તો જ
પ્રભુભક્તિ આપણા અંતરમાં સ્થાન લઈ શકશે.
પ્રભુપ્રીતિ, રુચિ વધશે અને પ્રભુના સમરણ સિવાય
કાંઈ ગમશે નહીં. વર્તમાન સમયની હવા એવી છે કે
જેમાં આપણે કષાયોનું શમન કરી શકતા નથી. પૈસાને
પ્રાધાન્ય આપનાર લોભને હટાવી શકશે નહીં. વધુ ને
વધુ રૂપિયા, સાધનો, સુવિધાઓ, વખ્તો, અલંકારો
વગેરેની ઈચ્છા નિરંતર થયા કરે છે. તેથી જરૂરિયાત
કરતાં વધું બધું આપણી પાસે હોય છે. બધાનો એક
સાથે ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. તેથી આ બધાને કબાટ,
લોકર કે ઘર સાચવી લે છે અને એનાથી આપણી સંપત્તિ
આપણને રાજ્યપો આપે છે. આ બધું નથી મળતું ત્યારે
આપણે નસીબને, આણઆવડતને, ઓછી આવકને
અથવા અંતરાયકર્તા વ્યક્તિને દોષ દઈએ છીએ અને
તેના પર આગબબૂલા થઈને કોષ કરીએ છીએ. ખરેખર
તો નસીબમાં હોય તેટલું જ અને ત્યારે જ મળે છે.
તેનાથી ઓદૃંબતું કે વહેલુંમોડું મળતું નથી. બીજાને
છેતરીને પૈસા, વસ્તુઓ મેળવીએ છીએ અને માયાકપટ
આચરીએ છીએ. પાપના પોટલાં બાંધીએ છીએ. માન
તો આપણા પ્રત્યેક પરમાણુમાં ભર્યું છે. કોઈપણ વિશેષ
લાયકાત ન હોય છિતાંય ગર્વ તો આવે જ છે. શ્રીમદ્જી
કહે છે તેમ, જગતમાં માન ન હોત તો અહીં જ મોક્ષ
હોત. માનને કારણે ઘણાં ખોટા કામ થઈ જાય છે.
આપણો હુંકાર પ્રભુને ભજવા કે નમવા દેતો નથી.
અન્ય સાથે ભજવા દેતો નથી. સૌથી વધુ પાપ માયા-
માનથી બાંધીએ છીએ. બીજાને નીચા ગણવા, તેનું
અપમાન, તિરસ્કાર, નફરત, ઉચ્છ્રંખલતા કરવા

વગેરેથી આપણું મન તેમાં જ રોકાયેલું રહે છે અને ભક્તિકે ધર્મ આપણામાં પ્રવેશતા નથી. તેથી કષાયોનું શમન, વમન અને તેને શાંત રાખવાનું ડાપણ બતાવવાનું છે. રત્નાકર પચ્ચીસીમાં કષાયોને નીચે મુજબ વર્ણવ્યાખે -

“હું કોથ અગ્નિથી બળ્યો, વળી લોભ સર્પ ઉસ્યો મને, ગળ્યો માનરૂપી અજગરે, હું કેમ કરી ધ્યાવું તને ? મન મારું માયાજીળમાં, મોહન મહા મૂંજાય છે, ચડી ચાર ચોરો હાથમાં, ચેતન ઘણો ચગદાય છે.”

કષાયની આ ચંડાળ ચોકડી આપણા ચેતનને ગ્રસી લે છે અને ચંડાળ જેવું નઠારું કામ - આત્માના સદ્ગુણોને હરી લેવાનું કરે છે. તેથી કષાયોથી ચેતીને, આત્માને સુરક્ષિત, કર્મહીન બનાવવાનો છે.

“ઉપશમ વિષય કષાયનો, સંવર તીજું યોગ, કિરિયા જતન વિવેક સે, મીટે કર્મ, દુઃખ રોગ. તનકર મનકર વચનકર દેતા ન કાઢુ દુઃખ, કર્મરોગ પાતિક જરે, દેખત વાકા મુખ. આરંભ વિષય કષાય, વશ, ભમિયો કાળ અનંત, લક્ષ ચોરાસી યોનિસે, અબ તારો ભગવંત.”

- શ્રી બૃહ્દ્દ આલોચના

કષાયોથી છૂટવાનો ઉપાય શ્રીમહે “અપૂર્વ અવસર” માં બતાવ્યો છે.

“કોથ પ્રત્યે તો વર્તે કોથ સ્વભાવતા, માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો ; માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની, લોભ પ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો.”

- અપૂર્વ અવસર

કોથ પર કોથ કરીને તેને નસાડવાનો છે, માનને દૂર કરવા દીનતા, લઘુતા, દાસત્વ બતાવવાનું છે. માયા પ્રત્યે તટરસ્ય ભાવ રાખવાનો છે અને લોભનો લોભ કરીને તેને કમ કરવાનો છે. સમ્યક્તવની પ્રાપ્તિ માટે આ બધું જરૂરી અને આવશ્યક છે.

અપાર ઈચ્છાઓ, અભિલાષાઓ મનમાં ડેરા તંબુ નાખીને બેઠી જ છે. તેના ધામા જલ્દી ઉપરે તેવા નથી. ભૌતિક વસ્તુઓ જે આપણાને સુખશાંતિ આપશે તેવું આપણે માનીએ છીએ, પણ તે બધું વર્થ છે. શ્રીમદ્ભૂજ કહે છે કે, સુખશાંતિ તો તારી અંદર જ છે. બહાર

શોધવાથી મળશે નહીં. તે તો અંતરની સમશ્રેષ્ટીમાં છે. તેથી સાચી શાંતિ, સમતા, સુખ, સમકિત મેળવવા માટે કર્મભૂક્તિની જ અભિલાષા કરવાની છે, ઉત્કૃષ્ટ અભિલાષા કર્મશૂન્ય થઈને મુક્તિના પંથ પર વિહરવાની છે, જેથી સનાતન સુખની પ્રાપ્તિ થાય. પરમકૃપાળુદેવના વચનોમાં શ્રદ્ધા, આસ્થા થાય અને ભવભ્રમણના કારણો કપાતાં જાય, સંસારનો મોહ ઘટતો જાય, પૈસાની, સંબંધોની તૃષ્ણા ઓછી થાય તેવો જ પુરુષાર્થ કરવાનો છે. પ્રભુશ્રીજી વારંવાર કહેતા કે પાત્રતા લાવો, યોગ્યતા લાવો, મોહનિદ્રામાંથી જાગો, જેથી કરવા ધારેલું કાર્ય જરૂરી થઈ શકે. તારી વારે વાર, થઈ જા તું તૈયાર. જે કરવા મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે તે પૂરું કર, જેથી મુક્તિમાર્ગ મોકળો થાય.

અનંત જન્મોથી ચાર ગતિના ચક્કરમાં પડ્યા છીએ. આગલો કે હવે પણી આવવાનો ભવ આપણને યાદ રહેતો નથી. તેથી આ આત્માએ કેટલા દુઃખો સહન કર્યા કે કરશે તેનો જ્યાલ આવતો નથી. આજનો યુગ વર્તમાનમાં જે મધ્યું તેમાં જ રમમાણ રહેવાનો છે. “આ ભવ મીઠો તો પરભવ કોણે દીઠો.” તેથી સૌ આનંદમોદ, ખાવુંપિલું, પહેરવુંઓફલું, હરવુંકરવું, તેમાં જ પૈસાના પાણી કરીને મજા કરે છે. તેથી આત્મા, કર્મ, રખડપડી, ચારગતિ, ચોરાસી લાખ યોનિ, પાપપુણ્ય કાંઈ જ યાદ આવતા નથી. આવી ઊંઘી માન્યતાથી ઘણા કર્મો બંધાય છે અને આત્મા જુદી જુદી યોનિઓમાં જન્મ લઈને દુઃખી થાય છે, ભવ પ્રત્યે જરાપણ બેદ થતો નથી. ચાર ગતિના ચક્કર કાચ્યા કરે છે અને જે તે ભવમાં દુઃખી થાય છે.

સજીવ સૂષ્ઠિ પ્રત્યે અનુકૂળા, સહાનુભૂતિ, આત્મવત્ત ભાવ, કરુણા, પ્રેમ, હમદર્દી, જાગૃત રાખવાના છે. દરેકમાં એકસરખો જ ચૈતન્યસભર આત્મા રહેલો છે. તેથી જે કરવાથી / બોલવાથી મારો આત્મા દુભાય છે તેવું વર્તન અન્ય પ્રત્યે કદી કરવું જોઈએ નહીં. સાંપ્રત સમયમાં જીવને બચાવવાની વાત તો એક બાજુ રહી, પણ માંસાહારી લોકો વધતા જાય છે અને પોતાના પેટને કબ્રસ્તાન બનાવીને ગૌરવ લે છે. માંસાહારી જીવનો પરલોક કેટલો દુઃખી હશે તેનો તેને અંદાજ આવતો નથી. તેથી સર્વ જીવની જતના (યતા) સંભાળપૂર્વક કરવાની છે. વિજ્ઞાનના પ્રયોગો,

વस्तुओની બનાવટ વગેરેમાં વાંદરા, ઉંદર, સાપ, મોર વગેરે જીવોની કૂરતાપૂર્વક હિંસા થાય છે, તેઓને રિબાઈને મરવું પડે છે. “દેડકાનો જીવ જાય અને કાગડાને રમત થાય” એ ન્યાયે સંશોધનકર્તાને ઉત્પાદકો રાજી થાય છે, પૈસા કમાય છે. પણ આવા અબોલ, નિઃસહાય જીવો વિશે કોઈ વિચારતું નથી. કેટલા મૂક જીવોના ભોગથી, બલિદાનથી આ થયું તેવો તેમને જ્યાલ આવતો નથી. તેથી સૂષ્ટિના સર્વ જીવ પ્રત્યે અનુકૂળા - કરુણા રાખવાની છે. કોઈ જીવને આપણી કીર્તિ કે યશ માટે હેરાન કરવાના નથી.

“સુખ દીધે સુખ હોત હૈ, દુઃખ દીધે દુઃખ હોય,
આપ હડો નહીં અવરકું, અપને હણે ન કોય.”

- શ્રી બૃહદ આલોચના

સ્વદ્યા એટલે આપણા આત્માની દ્યા રાખવાની છે. અનંત જન્મોથી એક એક યોનિમાંથી નવા નવા દેહ ધારણ કરીને આત્માની રખડપદ્ધી ચાલુ છે અને પરદ્યા એટલે દરેક જીવ પ્રત્યે દ્યાભાવ બતાવવાનો છે. મહાવીર સ્વામી કહે છે કે દરેકને જીવન ગમે છે, જીવવું ગમે છે. જીવન ધીનવાય જાય એ કોઈને ગમતું નથી. સુખ સૌને ગમે છે, દુઃખ કોઈને નહીં. તેથી દુઃખના કારણો શોધીને તેને નિર્મણ કરવાનો મહાપુરુષાર્થ આદરવાનો છે.

ઉપરોક્ત ચાર લક્ષણ જે જીવમાં હોય તે આત્માર્થી જીવ છે. દરેક જિજ્ઞાસુ, મુમુક્ષુ, પરમાથ્રપ્રેમી, જ્ઞાનીપુરુષ આત્મદર્શન કે આત્મપ્રાપ્તિ ઈચ્છે છે, પણ માત્ર શુષ્ણ કિયાકંડ આ સિદ્ધ હાંસલ કરાવી શકે નહીં. આપણો સમગ્ર વ્યવહાર, વિચારણા, વર્તન, એક સાચા મોહરહિત સાધક જેવા હોવા જોઈએ. શમ, સંવેગ, નિર્વદ અને અનુકૂળા જે સમકિતના લક્ષણો છે તે મુજબ આપણું વર્તમાન જીવન હોવું જોઈએ.

શમ એટલે કષાયોનું શમન, વમન. એક પણ વિભાવ આત્માર્થમાં ન હોવો જોઈએ. કોષ, માન, માયા, લોભ, રાગદ્રોષ, ઈર્ષા, અદેખાઈ, અહંકાર, મદ, મત્સર, હિંસકતા, આક્રમકતા, અસત્ય, અદાદાન, પરનારી સેવન, અબ્રહિયર્થ, પરિગ્રહ, આસક્તિ, વિપરીત વિકૃતભાવો - આમાંનો એક પણ અવગુણ આત્માર્થમાં ન હોવો જોઈએ. તેના બદલે ક્ષમા, દ્યા, કરુણા, પ્રેમ, સત્ય, અહિસા ભરપૂર હોવા જોઈએ.

દ્યા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય; હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિશે, એહ સદાય સુજ્ગણ્ય.

- આત્મસિદ્ધિ - ૧૩૮

મોક્ષવાંછુએ ઉપર કહેલા તમામ ગુણ પોતાનામાં જાગ્રત રાખવા જોઈએ. જેમ એક દીવો અનેક દીવાને પ્રગટાવે તેમ આરાધના ઈચ્છુક વ્યક્તિમાં એક આત્માનો ગુણ અનેક ગુણોને પ્રગટાવે છે.

સંવેગ એટલે મોક્ષમાર્ગની ઈચ્છા, જંખના, ઝૂરણા, તલસાટ, તડપન હોવા જોઈએ. પ્રત્યેક સંબંધ, વહેવાર અનાસક્ત હોવો જોઈએ. સંસારમાં જળકમળવત્ત રહીને મનમાંથી સંસાર કાઢી નાખવાનો છે. રોજરોટી કમાવાની છે પણ અત્યંત પ્રમાણિકપણે, નીતિથી, જરૂરિયાત મુજબનું જ મેળવવાની ઈચ્છા હોવી જોઈએ. વધારાનો સમય સત્સંગમાં રહેવું અને આત્માને શુદ્ધ કરવો, કર્મથી દૂર કરવો અને અંતરમાં ધારેલો સંકલ્પ સાકાર કરવાના પ્રયાસો કરવા.

નિર્વદ એટલે ભવ પ્રત્યે ખેદ. ચાર ગતિમાંની કોઈપણ ગતિમાં સુખશાંતિ છે જ નહીં. તિર્યં ગતિમાં ભૂખ તરસ વેઠવાના, ઋતુઓની ગરમી, ઠંડી, વરસાદ સહેવાના, બોજો ઉપાડીને માર ખાતાં પરાણો આગળ વધવાનું, આંખમાંથી આંસુડાની ધાર વહેતી હોય તોય કોઈને દ્યા આવતી નથી. મનુષ્ય અનેક અભાવોથી પીડાય છે, જેનો આપણો પોતે જ અનુભવ કરીએ છીએ. બીજાઓને ભોગવતા જોઈએ છીએ. દેવગતિમાં પણ ઈર્ષા, દેવાંગનાઓના ભોગવતા માટેની દારુણ ઈચ્છા, માળા કરમાવા માંડે એટલે આયુષ્ય પૂરું થવાની ચિંતા, અહંકાર, ઈર્ષા વગેરે ત્યાં ભરપૂર છે. શાશ્વત સુખ ક્યાંય નથી. નારકીની વાતો તો શાસ્ત્રોમાં વાંચીને કે પ્રવચનકર્તા પાસેથી સાંભળીને રૂવાડા ઊભા થઈ જાય છે. ત્યાં તો માત્ર દુઃખ, કષ, પીડા, યાતના, વેદના સિવાય કાંઈ જ નથી. નારકીની સ્થિતિ ભયંકર અને દ્યનીય છે.

પ્રાણીઓ પ્રત્યે દ્યાભાવથી વર્તવાનું છે. તેનામાં પણ આપણા જેવો જ આત્મા રહેલો છે. તે અત્યારે કમ્યુક્ત સ્થિતિમાં છે. તેથી દુઃખો સહન કરવાં પડે છે. બાકી દરેક આત્મા સિદ્ધ સ્વરૂપ જ છે. કર્મની મલિનતા હટે તો શુદ્ધ સ્ફટિક જેવો નિર્મણ અને નિર્વિકાર છે.

(અનુસંધાન પાના નં. ૨૫ ૫૨)

સંકલન : મિતેશભાઈ અંદરું શાહ

(૧) સેવાભાવના

દેશની આજીવન સેવા કરવામાં અને ભારત-માતાને વિદેશી સત્તાની ધૂસરીમાંથી મુક્ત કરવા જેમણે પોતાની આખી જિંદગી ન્યોધાવર કરી હતી તે મહાન દેશભક્ત નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝમાં બચપણથી જ લોકોની સેવા કરવાની ભાવના અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી. આ વાતને સમર્થન આપતો તેમના બચપણનો એક જીવનપ્રસંગ જોઈએ.

એક સમયે બંગાળમાં મરકીનો ઉપદ્રવ ચાલી રહ્યો હતો. આ રોગના કારણે ઘેર ઘેર માંદગીના ખાટલા પથરાયા.

તવંગરોને તો સારી સારવાર મળી શકે, પણ ગરીબોનું શું? એમની સેવા કોણ કરે?

પણ ગરીબોની સેવા કરવાનું કામ સ્વામી વિવેકાનંદ અને તેમના શિષ્યોએ ઉપાડી લીધું. તેમની સાથે બીજા યુવાનો પણ જોડાયા.

એક દિવસ સુભાષચંદ્ર બોઝના પિતા જાનકીનાથ અને માતા પ્રભાવતીએવી ભારે ચિંતામાં ડૂબી ગયાં કે, સુભાષ હજુ શાળાએથી પાછો કેમ ફર્યો નહીં! શાળા તો ક્યારનીયે છૂટી ગઈ છે, છતાં સુભાષ હજુ ઘેર કેમ ન આવ્યો?

માતા - પિતાની ચિંતાનો પાર રહ્યો નહીં.

ઘણી તપાસ કરી પણ સુભાષનો ક્યાંય પત્તો લાગ્યો નહીં.

ત્રીજી દિવસે સુભાષ એની જાતે જ ઘેર આવ્યો.

માતા - પિતાએ તેના આવતાંની સાથે જ પૂછ્યું, “બેટા, બે દિવસ તું ક્યાં હતો? તારા વિના તો અમે ચિંતામાં ને ચિંતામાં અડધાં થઈ ગયાં હતાં! ક્યાં હતો તું?”

સુભાષે કહ્યું, “નિશાળેથી છૂટીને હું ઘેર આવતો હતો, ત્યાં માર્ગમાં એક ગરીબનું ઘર આવ્યું. એ ગરીબ ઘરનાં બધાં માણસો મરકીમાં સપડાયાં હતાં. એમની

સારવાર કરનાર કોઈ હતું નહીં. આપણા જ દેશબાંધવો આમ રોગમાં પીડાતાં હોય તો આપણાથી બેસી કેમ રહી શકાય? મેં તરત જ એ લોકોની સેવા કરવા મંડી. શાળાનું દફ્તર ફગાવી દીધું અને તે લોકોની સારવાર કરવા મંડી ગયો. આજે એ લોકોની સ્થિતિ સુધરી છે, એટલે હું ત્યાંથી ઘેર આવ્યો.”

પુત્રની આ લોકસેવાની ભાવના જોઈને માતા - પિતાની આંખમાં હર્ધના આંસુ ઉભરાઈ આવ્યાં.

(૨) ગરીબીમાં સત્કાર્ય થઈ શકે

આગાસિસ નામનો એક મહાન તત્વચિંતક થઈ ગયો. જગતના મહાન તત્વચિંતકોનાં નામોમાં તેનું નામ સમાવિષ્ટ છે.

તેની વિદ્ધતાની પ્રશંસા કરતાં લોકો થાકતા નહોતાં.

આ આગાસિસ ખૂબ સંતોષી હતો. તેણે કદી ધનની ઈચ્છા કરી નહોતી. વિદ્યા અને અભ્યાસ એ જ તેને મન સાચી સંપત્તિ હતી! તેનો એક મિત્ર ઘણો જ વ્યવહારકુશળ!

આવી વ્યવહારકુશળતાને લીધે જ તે ધનવાન બન્યો હતો. તેને આગાસિસની ગરીબ સ્થિતિ જોઈને મનમાં ખૂબ લાગ્યી આવતું. એક દિવસ તે આગાસિસના ઘેર આવ્યો.

આગાસિસનું ઘર એટલે જાણે સુદામાની ઝુંપડી જ જોઈ લો! ગરીબાઈની ચાડી ખાતી એક શેતરંજી આગાસિસે પાથરી અને તેના પર પોતાના મિત્રને બેસાડ્યો.

થોડીવાર થઈ એટલે આગાસિસને તેના આ ધનિક મિત્રે કહેવા માંડયું, “મને બહુ વિચિત્ર લાગે છે કે, તમે આવા પ્રભર વિદ્ધાન અને છતાં તમે પૈસો બનાવ્યો નહિં! મને તમારી આ ગરીબ હાલત જોઈને ખૂબ નવાઈ લાગે છે!”

આગાસિસે કહ્યું, “એમાં નવાઈ પામવા જેવું શું

છે, એ જ મને સમજતું નથી.”

મિત્ર બોલ્યો, “અરે, તમારા કરતાં ઓછું ભણેલો પણ વધુ પૈસા ભેગા કરી શકે છે. મારો જ દાખલો જુઓને ! હું ઘણું જ ઓછું ભડ્યો છું, છતાં મેં સારા પ્રમાણમાં પૈસા ભેગા કર્યા છે !”

આગાસિસ હસી પડ્યો.

તે બોલ્યો, “જો ભાઈ, મારી પાસે પૂરતી શક્તિ છે, પણ પૈસો ભેગો કરવામાં મારી એ શક્તિનો હું વય કરવા માગતો નથી. આપણું આયુષ્ય એટલું બધું ટૂંકું છે કે, માણસ જો પૈસો વધારવામાં જ પોતાનો બધો સમય વ્યતીત કરે તો એના માટે માનવીય સત્કાર્યો કરવાનો સમય રહે જ નહિ. હું સત્કાર્યો માટેના સમયના ભોગ પૈસો ભેગો કરવાનું વિચારી પણ ન શકું. ખરેખર તો લક્ષ્મીના અભાવમાં જ આપણામાં સત્કાર્ય કરવાની ભાવના રહે છે.”

(૩) ચાર ચોકીદાર

એક રાજી હતો. તેનું રાજ્ય દૂર - દૂર સુધી ફેલાયેલું હતું. તેના રાજ્યમાં ઘણા જ ઉદ્ઘોગવંધા હતા. ભણેલગણેલ લોકો હતા. રાજ્યમાં ક્યાંય પણ લડાઈ જગડો થતો નહોતો. ત્યાંની પ્રજા ઘણી સુખી હતી.

તેના રાજ્યની પાસે જ બીજા એક રાજીનું નાનકું રાજ્ય હતું, પરંતુ ત્યાં એકાંતરે દિવસે ઝઘડા થતા રહેતા. લોકો એકબીજા સાથે અંદરોઅંદર ઝઘડતા હતા. તે રાજ્યની પ્રજા ખૂબ જ દુઃખી હતી. રાજી ખૂબ હેરાન હતો.

એક દિવસ તે રાજી બીજા રાજીની પાસે આવ્યો. વાતવાતમાં તેણે કહ્યું, “મારું નાનકું રાજ્ય છે, પરંતુ તેમાં દરરોજ લડાઈઓ થતી રહે છે, પ્રજા દુઃખી છે. આપણું રાજ્ય આટલું મોટું છે, તેમ છતાં અહીં સર્વત્ર શાંતિ જ શાંતિ છે, આનું શું કારણ છે? ”

રાજીએ કહ્યું, “આપ સત્ય જ કહ્યો છો. મારા રાજ્યમાં ઘણું સુખ છે તેનું કારણ એ છે કે, મેં ચાર ચોકીદારને મારી પાસે રાખ્યા છે, જે દરેક ક્ષણે મને રક્ષણ આપે છે.”

“બસ ચાર જ ! મારે ત્યાં તો ચોકીદારની ફોજ છે. આપણું કાર્ય ચારથી કેવી રીતે ચાલે છે?”

રાજીએ કહ્યું, “તમારા ચોકીદારો કરતાં મારા ચોકીદારો જુદા છે. પહેલો રક્ષક સત્ય છે, જે મને જૂઠ બોલવા દેતો નથી.” પ્રેમ બીજો છે. જે મને નફરતથી બચાવે છે. ત્રીજો ન્યાય છે. તે મને ક્યારેય અન્યાય કરવા દેતો નથી.

‘અને ચોથો ?’

રાજીએ ગંભીર થઈને કહ્યું, “ચોથો ત્યાગ છે, જે સ્વાર્થી થવાથી મને બચાવે છે. ”

રાજીની શંકાનું સમાધાન થઈ ગયું. જે રાજીને ત્યાં સત્ય, પ્રેમ, ન્યાય અને ત્યાગ, આ ચાર ચોકીદારો હોય છે તેને કોઈ પણ જીતની મુશ્કેલી આવી શકે નહીં.

ચાલો થોડું જાણીએ !

શરીરનો શાશ્વતાર	-	શીલ.
શીલનો શાશ્વતાર	-	તપ.
તપનો શાશ્વતાર	-	ક્ષમા.
ક્ષમાનો શાશ્વતાર	-	જ્ઞાન.
જ્ઞાનનો શાશ્વતાર	-	મૌન.
મૌનનો શાશ્વતાર	-	શુભધ્યાન.
શુભધ્યાનનો શાશ્વતાર	-	સંવર.
સંવરનો શાશ્વતાર	-	નિર્જરા.
વૈરાગ્યનો શાશ્વતાર	-	મોક્ષ.

મોક્ષ એટલે શાશ્વતસુખ.

મૂરખ કોને કહેવાય ?

પારકાની નિંદા કર્યા કરે તેને મૂરખ કહેવાય. કોઈની ખાનગી વાત જાહેર કરે તેને મૂરખ કહેવાય. પોતે કરેલી ભૂલમાંથી બોધ ન લે તેને મૂરખ કહેવાય. પોતાના વખાણ કર્યા કરે તેને મૂરખ કહેવાય. પોતાની મોટાઈનું અભિમાન કરે તેને મૂરખ કહેવાય. ખુશામત સાંભળીને ખુશ થાય તેને મૂરખ કહેવાય. પૈસા વેડફી નાંખે તેને મૂરખ કહેવાય.

(૫) શ્રી શરદભાઈ તેલીવાળા (મો) ૮૮૨૦૩૮૯૬૬૮
 (૬) શ્રી પંકજભાઈ શાહ (મો) ૮૮૬૯૪૪૫૪૦૬

સંસ્થા આચોજિત થાઇરોઇડ નિદાન કેમ્પ

આપણી સંસ્થામાં પૂજ્ય સંતશ્રી આત્માનંદજી ગુણાનુવાદ શિબિર-સંત સંમેલન નિમિત્તે સંસ્થા સંચાલિત મેટિકલ સેન્ટરના ઉપક્રમે દર વર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ “થાઇરોઇડ નિદાન કેમ્પ” નું આયોજન તા. ૧૬-૦૨-૨૦૨૦ ને રવિવારના રોજ બપોરે ૧૨.૦૦ થી ૦૩.૦૦ માં કરેલ છે.

આ સમય દરમિયાન રૂ. ૫૦/- ના રાહત દરે TSH ટેસ્ટ કરી આપવામાં આવશે. જે આ સેમ્પલમાં TSH નો રીપોર્ટ ઓછો કે વધારે આવે તે સેમ્પલમાંથી જ ત્રિ અને T4 ના રીપોર્ટ કોઈપણ અન્ય ચાર્જ વિના કરી આપી, બે દિવસમાં સંસ્થામાં રીપોર્ટ પહોંચાડી દેવાશે. સામાન્યતઃ પ્રાઇવેટ લેબોરેટરીમાં આ ટેસ્ટનો ચાર્જ રૂ. ૬૦૦/- થી ૮૦૦/- ની નજીક થાય છે.

સંપર્ક : હિરેનભાઈ લોડાયા (મેનેજરશ્રી) - મો. ૮૧૦૪૮૧૨૪૩૨
 નીતાબેન લોડીયા - મો. ૮૭૨૩૩૫૦૩૬૬

પૂજ્યશ્રીને શ્રદ્ધાંજલી - સ્મૃતિવંદનાના કાર્યક્રમો

સંતશ્રી આત્માનંદજીને શ્રદ્ધાંજલી અર્પણ કાર્યક્રમો સંપત્ત થયા, જેની વિગત નીચે મુજબ છે :-

- (૧) તા. ૨૩-૧-૨૦૨૦ ના રોજ GICEA નિર્માણભવન, એલીસબ્રીજ, અમદાવાદ મુકામે પૂજ્યશ્રીને શ્રદ્ધાંજલી અર્પણ કર્યા સ્મૃતિવંદના કાર્યક્રમ ડૉ. રાજેશભાઈ સોનેજી પરિવાર તથા સંસ્થાના ઉપક્રમે સંપત્ત થયો. ભક્ત સંગીતકાર આદ. શેફાલીબેને ભાવવાહી ભક્તિપદો પ્રસ્તુત કર્યા. આ પ્રસંગે બા.બુ. પૂજ્યશ્રી ગોકુળભાઈ તથા પચશ્શી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. દરેક ભક્તિપદ બાદ પૂજ્યશ્રીના વચનામૃતને પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યા હતા. ઉપરાંત પૂજ્યશ્રીના જીવનચરિત્રનો સ્લાઇડ શો પણ પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યો.
- (૨) તા. ૨૫-૧-૨૦૨૦ ના રોજ ગાંધીનગર કેળવણી મંડળ, કોબા દ્વારા શાળાના કેમ્પસમાં શ્રદ્ધાંજલીનો કાર્યક્રમ સંપત્ત થયો. આ પ્રસંગે પૂજ્ય બહેનશ્રી, બા.બ્ર. સુરેશજી, ડૉ. રાજેશભાઈ સોનેજી, આદ. મનહરભાઈ જશવાહી, મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી શ્રી કિરીટભાઈ કોબાવાલા, કોબા ગામના સરપંચ શ્રી યોગેશભાઈ નાયીએ પૂજ્યશ્રીના ગુણોનું વર્ણન કરતી શ્રદ્ધાંજલી અર્પી હતી.
- (૩) શ્રીમદ્ રાજચંદ્ જ્ઞાનમંદિર, પાલડી, અમદાવાદ દ્વારા તા. ૨૬-૧-૨૦૨૦ ના રોજ પૂજ્યશ્રીને શ્રદ્ધાંજલી અર્પતો કાર્યક્રમ સંપત્ત થયો. આ પ્રસંગે બા.બ્ર. અલકાબેન, બા.બ્ર. જનકબેન, બા.બ્ર. કપિલભૈયાએ ભાવવાહી ભક્તિપદો પ્રસ્તુત કર્યા હતા. બા.બ્ર. પૂજ્યશ્રી ગોકુળભાઈ, પૂજ્ય બહેનશ્રી, બા.બ્ર. સુરેશજી, ડૉ. જિતેન્દ્રભાઈ શાહ, શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર, ડૉ. રાજેશભાઈ સોનેજી, શ્રી અનુપમભાઈ શાહ, ટ્રસ્ટી શ્રી અરવિંદભાઈ પી. શાહે પૂજ્યશ્રીને ભાવપૂર્વક શ્રદ્ધાંજલી આપી હતી. પચશ્શી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈના લેખિત શ્રદ્ધાંજલી પત્રનું વાંચન કરવામાં આવ્યું હતું.

વસંતપંચમી પર્વ મુનિસિંઘનું કોબા આશ્રમમાં આગમન

પૂ. શ્રી આત્માનંદજી (પૂ. સાહેબજી) ને છેલ્લે (જાન્યુ ૧૭) જ્યારે અપોલો હોસ્પિટલથી કોબા આશ્રમમાં લાવ્યા ત્યારે વર્ષે (ઉસ્માનપુરા (અમદાવાદ) માં પ્રજાશ્રમશા પૂ. અમિતસાગરજીના દર્શનાર્થે લઈ

ગયા હતા. કરુણાવંત પૂ. મુનિશ્રીએ ખાસ બહાર આવીને એમ્બ્યુલન્સમાં પૂ. સાહેબજીને દર્શન આપીને માંગલિક સંભળાવ્યું, બધું વોસીરાવીને અંતિમ આરાધના કરાવી અને સમાચિ-સુગતિના શુભ આશીર્વદ આપ્યા. આશ્રમમાં આવ્યા પછી બે દિવસમાં પૂ. સાહેબજીનો સમાચિપૂર્વક દેહવિલય થયો.

પૂ. અમિતસાગરજી અને તેમનો મુનિસંધ (કુલ ૫ મુનિઓ) ગાંધીનગર જતા બે દિવસ (જાન્યુ - ૨૮, ૩૦) કોબા આશ્રમમાં પદ્ધાર્યા. બુધવારે સવારે ૮ વાગ્યે મુનિસંધનો મંગલપ્રવેશ થયો. પૂ. બહેનશ્રી, આદ. બા.બ્ર. સુરેશજી, ભૂતપૂર્વ ટ્રસ્ટી શ્રી મનહરભાઈ જસવાડી સહિત સકળ આશ્રમે તેમનું ભાવભર્યું સ્વાગત કર્યું. મંદિરજીમાં દર્શન કરીને, પૂ. મુનિશ્રીએ ઉદ્ભોધનમાં કહ્યું કે “આત્માની વાત” ઘણી કરી. હવે “આત્મા સાથે” વાત કરો અર્થात् અંતમુખ થઈને સ્વસંવેદન અનુભવો.

બસે દિવસ આહારચર્ચમાં યુવાસાધક સહિત ઘણા મુમુક્ષુઓએ મુનિઓને આહારદાન કરવાનો મહાન-લાભ લીધો. મ્યાન્ડ્રોફલ્સ્પ્રેન્સાનો બસે દિવસ નિરંતરાય આહાર થયો. બપોરે સ્વાધ્યાયમાં તત્ત્વાર્થસૂત્રના ગહન અભ્યાસી અને પ્રજ્ઞાવંત પૂ. અમિતસાગરજી છુંણ અધ્યાય ‘આજ્ઞાવ’ વિષે જીર્ણ સમજણ આપી. સાંજે તેમની કુટિરના પ્રાંગણમાં સૌ આશ્રમવાસીઓએ ધર્મવાર્તાનો લાભ લીધો; જેમાં પૂ. બહેનશ્રી, આદ. ડૉ. રાજેશભાઈ, યુવાસાધકો અને મુમુક્ષુઓ હતા.

બીજા દિવસે સવારના પ્રવચનમાં ચાર અનુયોગ, ચાર ભાવનાઓ, નોકર્મ વગેરે પ્રકીર્ણ વિષયો વિષે જીવનમાં અને સાધનામાં ઉપયોગી વાતો કરી.

વસંચપંચમી એટલે કે ષટ્ટખંડાગમન મંગલ લેખન પ્રારંભ દિન નિમિત્તે સરસ્વતી માતા (જિનવાડી માતા)નું મંગલ અષ્ટ દ્રવ્યથી ભવ્ય પૂજન બપોરે કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે અમદાવાદથી અને બહારથી ઘણા સાધકો-મુમુક્ષુઓ પદ્ધાર્યા હતા. પછી પૂ. અમિતસાગરજીનું પ્રાસંગિક પ્રવચન હતું. સમગ્ર કાર્યકલાપમાં આદ. બા.બ્ર. જનકદીદી ઘણું યોગદાન હતું. ૪ વાગ્યે મુનિસંધે ગાંધીનગર તરફ વિહાર કર્યો.

પૂ. સુનંદાબહેન વોલોરાની આશ્રમ મુલાકાત

પૂ. સાહેબજીની નિશ્રામાં દસેક વર્ષ કોબા આશ્રમમાં રહીને સ્વ-પર કલ્યાણની સાધના કરેલ તે પૂ. સુનંદાબહેન પૂ. સાહેબજીની સમાચિ નિમિત્તે પૂ. બહેન શ્રી શર્મિષ્ઠાબેનને મળવા ખાસ કોબા આશ્રમમાં પદ્ધાર્યા હતા. (જાન્યુ ૨૭) ૮૮ વર્ષની તેમની ઝેંફ ઉભર અને શારીરિક અસ્વસ્થતા હોવા છતાં તેમજ ભાગ્યે જ બહાર નીકળતા પૂ. સુનંદાબહેન પૂ. સાહેબજીના ઉપકારોના વેદનથી ખાસ પદ્ધાર્યા. પૂ. બહેનશ્રીની વિનંતીથી અર્ધો કલાક સ્વાધ્યાય આય્યો; જેમાં મુખ્યપણો પૂ. સાહેબજીના ગુણાનુવાદ હતા. કોબા પરિવાર તેમની શુભેચ્છા, વાતસલ્ય અને કૃતજ્ઞતાને સવિનય વંદન કરે છે.

(સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા દાનવીર મહાનુભાવો)

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા નીચેના દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે :-

મેડિકલ :	(૧) શ્રી પી. વી. મોઢી ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, રાજકોટ	રૂ. ૮૦,૦૦૦/-
	(૨) શ્રી ઊં એજ્યુકેશન એન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, જામનગર	રૂ. ૮૦,૦૦૦/-
(હસ્તે : શ્રી પારસભાઈ મોઢી, મોતીયાના ઓપરેશન માટે)		

સાધારણ ખાતું : (૧) શ્રી ઋષભ આર. શાહ, મુંબઈ રૂ. ૩,૫૦,૦૦૦/-

(૨)	શ્રી ઋખલ ડી. સોલોની, મુંબઈ	રૂ. ૨,૬૧,૦૦૦/-
(૩)	શ્રી અશ્વિનભાઈ સંઘવી, મુંબઈ	રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/-
(૪)	શ્રી હેમેનભાઈ એ. પારેખ, મુંબઈ	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-
(૫)	શ્રી હસમુખભાઈ મેઘજી છેડા, મુંબઈ (જીવદ્યા)	રૂ. ૧૧,૦૦૦/-
ગુરુકુળ :	(૧) શ્રી મહેન્દ્રભાઈ એસ. મહેતા, પૂના (૨) શ્રી નગીનભાઈ શાહ, યુ.એસ.એ. (હસ્તે : શ્રી ઉપાબેન કિશોરભાઈ શેડ)	રૂ. ૨૫,૦૦૦/- રૂ. ૨૦,૦૦૦/-
ભોજનાલય :	(૧) ડૉ. રાજેશભાઈ સોનેજી, અમદાવાદ (૨) શ્રી જ્યોતીન્દ્રભાઈ વી. સોનેજી, ટોરોન્ટો	રૂ. ૨૧,૦૦૦/- રૂ. ૧૧,૦૦૦/-
વરિષ્ઠ મુખ્યમનુષ્ય સેવા :	Concept RF Technology (India) P. Ltd. (શ્રી મહેશભાઈ તથા પ્રીતિબેન બદાણી) (હસ્તે : શ્રી પ્રવીણભાઈ વી. મહેતા, યુ.એસ.એ.)	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-
સાધુ વૈયાવચ્ચય :	(૧) શ્રી કુમુદભાઈ એસ. મહેતા, મુંબઈ	રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/-
પૂજ્યશ્રી સ્મૃતિ સ્મારક :	(૧) શ્રી રમાબેન એન. શાહ, યુ.એસ.એ. (હસ્તે : શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર) (૨) શ્રી પ્રશાંતભાઈ પારેખ, યુ.એસ.એ. (હસ્તે : શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર)	રૂ. ૫૧,૦૦૦/- રૂ. ૫૦,૦૦૦/-
પૂજ્યશ્રીની ઈલેક્ટ્રોકલ વીલચેર :	(૧) શ્રી જ્યંતિભાઈ વી. શાહ, લંડન	રૂ. ૪૮,૦૬૦/-
જીવદ્યા :	(૧) શ્રી રમણભાઈ બી. શાહ, ગાંધીનગર	રૂ. ૧૫,૦૦૦/-
જીનાદાન :	(૧) શ્રી બ્રોડવે સાઈકલ કંપની, અમદાવાદ (હસ્તે : શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ એસ. શાહ)	રૂ. ૧૩,૫૦૦/-

ગોધમજી મુકામે સત્સંગ મેળાવડાનું આયોજન

પૂ. લાલજીબાપા સત્સંગમંડળ તરફથી પૂ. લાલજીબાપાની પુષ્યતિથિ નિભિતે તા. ૩૦-૧૨-૨૦૧૯ ના રોજ ગોધમજી મુકામે સત્સંગ મેળાવડાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આપણી સંસ્થામાંથી બા.બ્ર. આદ. સુરેશજી તથા સમાણ શુતપ્રજ્ઞસ્વામીજી સત્સંગ મેળાવડામાં પથાર્યા હતા. આદ. શુતપ્રજ્ઞસ્વામીજીએ તેમના સ્વાધ્યાયમાં સેવા, સહયોગ અને સત્સંગનું માહાત્મ્ય સમજાવ્યું હતું. બા.બ્ર. સુરેશજીએ ‘જીગૃતિપૂર્વકનું જીવન’ વિષયક મનનીય સ્વાધ્યાય આપ્યો હતો.

મુંબઈની ધર્મયાત્રા સંપર્ક

શ્રીમદ્ રાજયંત્ર જ્ઞાનમંદિર, ઘાટકોપર, મુંબઈ તરફથી આમંત્રણ મળતાં સંસ્થાના પ્રતિનિધિરૂપે આદ.

રચયિતા, સંપાદક અને દાર્શનિક સાહિત્યના અભ્યાસુ શ્રી ગુણવંત બરવાળિયા (મુંબઈ) ને તેમના ક્ષેત્રોની વિશિષ્ટ કામગીરી બદલ લાઈફ ટાઈમ એચિવમેન્ટ એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવેલ.

પદ્મશ્રી બાલકૃષ્ણ દોશી (વિશ્વના નામાંકિત આર્કિટેક), ગણપતરાય ચૌધરી (ઉદ્યોગપતિ અને જીતોના ચેરમેન), પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ (આંતરરાષ્ટ્રીય ઘ્યાતિપ્રાપ્ત સાહિત્યકાર અને વક્તા), શ્રીયકભાઈ શાહ (અમદાવાદના જૈન અગ્રણી શ્રેષ્ઠીવર્ય) અને ડૉ. વિનોદ કપાસી (મહાલીર ફાઉન્ડેશન ઈંગ્લેન્ડના ચેરમેન) ના હાથે શાલ, પુસ્તક, સન્માનપત્ર અને એવોર્ડ અર્પણ કરવામાં આવેલ.

આ પ્રસંગે અનેક જૈન અગ્રણીઓ અને વિદ્વાનોની ઉપસ્થિતિ હતી.

“જૈન મંત્ર, સ્તોત્ર અને યંત્ર” વિશે યોજાયેલું સંશોધનલક્ષી જ્ઞાનસત્ર

ઇન્સિટટ્યુટ ઑફ જૈનોલોજીના ઉપકમે ૧૮ અને ૧૯ જાન્યુઆરી ૨૦૨૦ ના રોજ જૈન સાહિત્ય જ્ઞાનસત્ર સંપત્ત થયું. આ જ્ઞાનસત્રનો વિષય હતો. “જૈન મંત્ર, સ્તોત્ર અને યંત્ર” છવીસ જેટલાં સંશોધકોએ જૈન ધર્મના વિવિધ મંત્ર-સ્તોત્ર અને યંત્ર વિશે પોતાના અભ્યાસપૂર્ણ વિચારો પ્રગટ કર્યા. પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈના પ્રમુખપદે યોજાયેલા આ જ્ઞાનસત્રના પ્રારંભે પ્રથમ બેઠકના અધ્યક્ષ આંતરરાષ્ટ્રીય ઘ્યાતિ ધરાવતા સ્થપતિ શ્રી બાલકૃષ્ણ દોશીએ કહ્યું કે જ્યારે જ્યારે વિશ્વકોશ ભવનમાં આવ્યો છું, ત્યારે ત્યારે મને આશ્રય અને અચંબો થાય છે. કેવા કેવા ગહન વિષયો અંગે અહીં મળીને વિદ્વાનો વિચારો વ્યક્ત કરે છે. વિશિષ્ટ અને સંશોધનાત્મક જ્ઞાનસત્ર યોજવાની પહેલ કરનારી આ સંસ્થાને તેઓએ અભિનંદન પાઠવ્યા. જ્ઞાનસત્રના ઉદ્ઘાટક શ્રી ગણપતભાઈ ચૌધરીએ કહ્યું કે શિક્ષણ દ્વારા આવા જ્ઞાનસત્રો ઉત્તમ વ્યક્તિત્વના નિર્માણમાં સહાયક બની શકે છે, જ્યારે ઈંગ્લેન્ડથી આવેલા વિદ્વાન અને ભારતના ‘પદ્મ’ એવોર્ડ જેવો ઈંગ્લેન્ડનો ઓ.બી.ઇ. નો બિતાબ મેળવનાર વિનોદ કપાસીએ “યંત્રલેખન - ભક્તિભાવ કે અંકગણિત” એ વિશે વાત કરતાં કહ્યું કે અંકગણિતનો પ્રભાવ યંત્ર પર પડે છે. તેમણે નવગ્રહનો યંત્ર વિશે ઊંડાણપૂર્વકની સમજૂતી આપી.

રાષ્ટ્રસંત પરમ શુરુદેવ શ્રી નભ્ર મુનિ મ.સા. એ. મહાપ્રભાવક શ્રી ઉવસગગાહર સ્તોત્ર વિશે વીઠિયો દ્વારા જણાવ્યું કે આપણા શરીરમાંથી સતત ઊર્જા પ્રગટ થતી હોય છે. આપણા મુખમાંથી જે શબ્દ નીકળે, એ જેટલા ફોર્સથી નીકળે એટલી તીવ્ર ગતિથી એ ચૌદ રાજલોક સુધી પહોંચે છે. શબ્દમાં જ્યારે સર્વાગની ઊર્જા અને સ્વયંની શ્રદ્ધા બળે છે ત્યારે તે શબ્દ એક દિવ્ય શક્તિથી સમૃદ્ધ મંત્રરૂપ બની જાય છે. વૈશ્વિક મંત્રોમાં શ્રી નવકાર મહામંત્રની વિરલ વિશેષતા વિશે જ્ઞાનસત્રના અધ્યક્ષ ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈએ કહ્યું કે દરેક ધર્મનું ભવન એક મુખ્ય મંત્રની આસપાસ રચાય છે. નમસ્કાર લોકોત્તર મંત્ર છે એ એની પહેલી વિશેષતા છે. નમસ્કાર મંત્રનું મુખ્ય પ્રયોજન આત્મશુદ્ધિ કે મોક્ષપ્રાપ્તિ છે. તેથી તે લોકોત્તર જ ગણાય. આ વિષય પર યોજાયેલા જ્ઞાનસત્રની મહત્વની બાબત એ બની રહી કે આ જ્ઞાનસત્રમાં રજૂ થયેલા સંશોધન-પત્રો આ જ સમયે પુસ્તકાકારે પ્રગટ કરવામાં આવ્યા.

ડૉ. સુધીર શાહ આ જ્ઞાનસત્રમાં ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. તેમણે કહ્યું કે આપણા શરીરમાં બે પ્રકારની ચેતના વહે છે. દિવ્ય ચેતનામાં આર્ધદ્ધા ઋષિઓએ જે કાંઈ પરમ સત્યને જોયું, એને ધ્યાનમાં અને શબ્દમાં અંકિત કર્યું. આ જ્ઞાનસત્રમાં ચંદ્રયાન-૧-૨ માં મહત્વનું કાર્ય કરનાર અવકાશ વિજ્ઞાની શ્રી નરેન્દ્રભાઈ ભંડારી અને લેખક અને પત્રકાર તથા જૈન ધર્મના અભ્યાસી શ્રી ગુણવંતભાઈ બરવાળિયાનું “લાઈફ ટાઈમ એચિવમેન્ટ એવોર્ડ” આપનીને ઇન્સિટટ્યુટ ઑફ જૈનોલોજીએ સન્માન કર્યું. શ્રી શ્રીયકભાઈ શેઠે સ્વાગત કર્યું હતું અને બંને દિવસોએ તમામ બેઠકમાં વિદ્વાનો, અભ્યાસુઓ અને જિજ્ઞાસુઓ મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

પૂજય ૧૦૮ મુનિશ્રી અમિતસાગરજી મહારાજનું સંસ્થામાં શુભાગમન

આદ. સુનંદાબેન વોહોરા તથા પૂજય બહેનશ્રી

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર જ્ઞાનમંદિર, ઘાટકોપર

આદ. સુસ્મિતાબેનના નિવાસસ્થાને, મુંબઈ

ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ જૈનોલોજીના ઉપક્રમે યોજાયેલ
જૈન સાહિત્ય જ્ઞાનસત્ર - અમદાવાદ

આદ. શ્રી ગુણવંતભાઈ ભરવાળિયાને
'લાઇફ ટાઇમ એચિવમેન્ટ' એવોર્ડ અર્પણ વેળાએ

સંસ્થા સંચાલિત ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓની પ્રવાસ વેળાની તસવીર

પૂજયશ્રીના પાર્થિવ શરીરનો અભિનિસંસ્કાર

આ અંકના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા

૧

‘દિવ્યધ્વનિ’ ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૦ ના અંક માટે રૂ. ૨૧,૦૦૦/- નો આર્થિક સહયોગ
શ્રીમતી જયશ્રીનેન જ્યોતીન્દ્રભાઈ સોનેજી પરિવાર, ટોરોણ્ટો, કનેડા
તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંસ્થા તેઓશ્રીના આ ‘ઝાનદાન’ની અનુમોદના કરે છે.

૨

‘દિવ્યધ્વનિ’ ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૦ ના અંક માટે રૂ. ૨૧,૦૦૦/- નો આર્થિક સહયોગ
સ્વ. શ્રી ચંદ્રાનેનના સ્મરણાર્થ
દર્સન : ઈન્દ્રજિન એમ. શાહ પરિવાર, અમદાવાદ
તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંસ્થા તેઓશ્રીના આ ‘ઝાનદાન’ની અનુમોદના કરે છે.

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of
Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra - Koba - 382 007. Dist. Gandhinagar (Gujarat).
Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate, Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. Editor : Shri Mitesh A. Shah

To,